

ศึกษาวิเคราะห์การเข้าถึงพระรัตนตรัยในปฐมสมุทธานิถกสูตร
THE ANALYTICAL STUDY HOW TO REACH OF THE TRIPLE GEM
IN THE PAṬHAMASARAṆĀNISAKKASUTTA

นายเมธี เมธีสถิตย์นนท์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2554

ศึกษาวิเคราะห์การเข้าถึงพระรัตนตรัยในปฐมสมณานิสกสูตร

นายเมธี เมธีสถิตย์นนท์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช 2554

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**THE ANALYTICAL STUDY HOW TO REACH OF THE TRIPLE GEM
IN THE PAṬHAMASARAṆĀNISAKKASUTTA**

Mr. Metee Meteesatitnon

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Vipassanā Meditation)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนากาวนา

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

(พระมหาชิต จานชิต)

.....กรรมการ

(พระมหาสุรชัย วราสโท)

.....กรรมการ

(พระศรีธีรวงศ์)

.....กรรมการ

(ผศ.เวทย์ บรรณกรกุล)

.....กรรมการ

(ผศ.ดร.สุเทพ พรมเลิศ)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	พระมหาสุรชัย	วราสโท	ประธานกรรมการ
	ผศ.เวทย์	บรรณกรกุล	กรรมการ
	ผศ.ดร.สุเทพ	พรมเลิศ	กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาวิเคราะห์การเข้าถึงพระรัตนตรัยในปฐมสมณานิสังกสูตร

ผู้วิจัย : นายเมธี เมธีสถิตย์นนท์

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (วิปัสสนาภาวนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาสุรชัย วราสโก ป.ธ.7, พท.บ., M.A., Ph.D.

: ผศ. เวทย์ บรรณกรกุล ป.ธ.9, พท.บ., ศษ.ม.

: ผศ. ดร. สุเทพ พรหมเลิศ ป.ธ.9, พท.บ., ศศ.ม., พท.ด.

วันสำเร็จการศึกษา : 1 เมษายน 2555

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การเข้าถึงพระรัตนตรัยในปฐมสมณานิสังกสูตร” มีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ เพื่อศึกษาหลักธรรมในปฐมสมณานิสังกสูตร และเพื่อศึกษาการเข้าถึงพระรัตนตรัยกับการปฏิบัติวิปัสสนาในปฐมสมณานิสังกสูตร โดยการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาหลักธรรมในปฐมสมณานิสังกสูตร ตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการเรียบเรียงข้อมูลตรวจสอบความถูกต้องเนื้อหา โดยผู้เชี่ยวชาญบรรยายเชิงพรรณนา

จากการศึกษาพบว่า ปฐมสมณานิสังกสูตรพระพุทธเจ้าทรงตรัสแก่ เจ้ามหานามสากยะปรารภการสวรรคตของเจ้าสรณานิสากยะ ซึ่งมีเนื้อหาที่กล่าวถึงลักษณะของผู้บรรลุธรรมไว้ 6 ประเภท คือ การระลึกถึงพระรัตนตรัยเป็นบาทฐานมี 4 ประเภท ผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ พระอนาคามี พระสกทาคามี และพระโสดาบันตามลำดับ สำหรับผู้ที่บรรลุเป็นพระโสดาบัน เรียกว่า ผู้บรรลุธรรมประเภท สัทธานุสारी และการปฏิบัติตามหลักธรรมในอินทรีย์ 5 ซึ่งมีอยู่ 2 ประเภท สามารถบรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันได้เช่นเดียวกัน คือ เป็นผู้บรรลุธรรมประเภท ัมมมานุสारी

สำหรับเจ้าสรณานิสากยะที่พระพุทธเจ้าปรารภถึงนั้น เป็นผู้เข้าถึงพระรัตนตรัยโดยอาศัยพระรัตนตรัยเป็นบาทฐานในการปฏิบัติด้วยจิตตูปบาท ในการบรรลุธรรมตรงตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงไว้คือ หลักธรรมทั้งหลายล้วนรวมลงในอริยสัจ 4

ทั้งหมด ปฐมสมรณานิสกกสูตรเป็นพระสูตรหนึ่งที่รวมลงในอริยสัจ 4 ด้วย เพียงแต่ท่านใช้หลักสมณะนำหน้าการปฏิบัติวิปัสสนา เรียกว่า สมถยานิก

เจ้าสรณานิสากยะแม้จะชอบเสวยน้ำจันทน์ แต่ท่านก็ได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าหลังจากสวรรคตว่าเป็นพระโสดาบัน ทั้งนี้เพราะการปฏิบัติของท่านเป็นไปตามลำดับของผู้บรรลุธรรม คือ ยึดถือพระรัตนตรัยเป็นบาทฐาน สมาทานศีลให้บริบูรณ์ กำหนดอารมณ์ในการเข้าถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกตามหลักอนุสสติแล้วจึงใช้การปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 เป็นการพิจารณาธรรมในหมวด อริยสัจ 4 คือ

กำหนดรู้ในทุกข์ คือ การเกิด แก่ เจ็บ ตายเป็นเรื่องที่มีอยู่จริงท่านก็ไม่สามารถพ้นจากทุกข์นี้ไปได้จึงกำหนดว่า ทุกข์เป็นสิ่งที่ควรกำหนดรู้ สมุทัยเป็นธรรมที่ควรละคือขั้น 5 ไม่ควรไปยึดถือว่าเป็นอมตะ ว่าเป็นสุขตลอด หรือมีตัวตน ท่านจึงกำหนดว่า เป็นสิ่งที่ควรละ ปล่อยวาง สละคืน นิโรธ คือ การดับในกามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา นี้เป็นต้นเหตุของการเกิด แก่ เจ็บ ตาย ท่านใช้ปัญญาดับกิเลสด้วยพลังของสมาธิที่มีสติเป็นเครื่องกำหนดรู้ด้วยวิปัสสนา เพียงชั่วระยะเวลาสั้น ๆ ก่อนสวรรคตบรรลุธรรมเป็น พระโสดาบัน ดังที่พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ไว้ในปฐมสมรณานิสกกสูตร

Thesis title : The Analytical Study how to reach of The Triple Gem in
The Paṭhamasaraṇānisakkasutta

Researcher : Mr.Metee Meteesatitnon

Degree : Master of Arts (Vipassananā Meditation)

Thesis Supervisory Committee

: Phramahā Surachi Varāsabho. Pali VII, M.A., Ph.D.

: Asst. Prof. Wet Bannakounkol. Pali IX, B.A., M.A.

: Asst. Prof. Dr.Suthep promlert. Pali IX, B.A., M.A., Ph.D.

Date of Graduation : 1 April 2012

Abstract

The study of “The Analytical Study how to reach of The Triple Gem in The Paṭhamasaraṇānisakkasutta” aimed to study the principles of Dhamma in Paṭhamasaraṇānisakkasutta and to study the approach to the Triple Gem including the practice of Vipassanā meditation according to Paṭhamasaraṇānisakkasutta. Data analysis was done using Dhamma contents in Paṭhamasaraṇānisakkasutta. according to Buddhist Theravada scriptures consisting of Tipiṭaka, Pali Canon, Sub-Commentaries, and other related technical papers, and rewritten in descriptive research.

The findings showed that Paṭhamasaraṇānisakkasutta.was Lord Buddha’s preaching given to King Sakaya, regarding the death of King saraṇānisakkaya. It contained characteristics of people who achieved Dhamma: 4 types for the Triple Gem Refuge and 2 types for achievement of the principles of Dhamma in Indriya 5. As for the Triple Gem Refuge, the one who practiced Dhamma could achieve Sotāpanna, Sakadāgāmī, Anāgāmī, and Arahanta respectively. The one who achieved Sotāpattiphala

was called Saddhānusari. For the achievement of Dhamma in Indriya 5, the one who practiced Dhamma could achieve Sotāpanna as well and called Dhammānusari.

King saraṇānisakkaya as mentioned by Lord Buddha was the one who approached to the Triple Gem using the practice of Cittupabat, which conformed to the preaching of Lord Buddha that all Dhamma principles were concluded in Ariyasacca 4 including Paṭhamasaraṇānisakkasutta. But the King used Samatha Meditation before Vipassanā Meditation, called SamathaYānika.

Despite being alcoholics, King saraṇānisakkaya was predicted by Lord Buddha to achieve Sotāpanna. It was because his practice was accurate according to the principles of achievement of Triple Gem Refuge, which needed undertaking of precepts, being sensual awareness of the Triple Gem Approach according to the principles of Anussati, and following the principles of Vipassanā Practice according to the principles of Satipaṭṭhāna 4. It was to consider Dhamma in Ariyasacca 4 which contained the following:

Being sensual awareness of Dukkha; born, aging, illness, death, as the truth from which no one could escape. Dukkha was a thing to be concerned, Samudaya was a thing to be abstained; for instance, Pañcakkhandha was soulless and impermanent, Nirodha was quenching of Kāmatanḥā, Bhavatanḥā, and vibhavatanḥā, the cause of born, aging, illness, and death. The King used wisdom for quenching Kilesa with the force of meditation and Sati. Not so long before His death, the King achieved Sotāpanna as Lord Buddha had previously predicted in The Paṭhamasaraṇānisakkasutta.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากอาจารย์ที่ปรึกษาหลายท่าน ซึ่งผู้วิจัยขอกล่าวนามเพื่อเป็นเกียรติยกย่องท่านไว้ในฐานะครูอาจารย์ดังต่อไปนี้

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ) ศาสตราจารย์ (พิเศษ) อนุเคราะห์การศึกษาสาขาวิปัสสนาภาวนาและสถานที่ปฏิบัติธรรม ณ ศูนย์ปฏิบัติธรรมธรรมโมลี ได้ให้โอกาสนิสิตฝึกปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาเป็นเวลา 7 เดือน

พระมหาสุรชัย วราสโร ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ อนุเคราะห์การศึกษาและให้เกียรติเป็นประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

พระครูใบฎีกามานิตย์ เขมคุตุโต ให้คำปรึกษาหลักการค้นคว้าหนังสือ ในการทำวิทยานิพนธ์และรูปแบบของวิทยานิพนธ์

พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ ให้คำปรึกษาชี้แนวทางในการทำวิทยานิพนธ์ และช่วยตรวจสอบโครงร่างรูปแบบของวิทยานิพนธ์

ผศ.ดร.สุเทพ พรหมเลิศ แนะนำวิธีการเขียนวิทยานิพนธ์ วิธีการค้นคว้าหาข้อมูล ในพระไตรปิฎก อธิบายขอบเขตในการศึกษาของเนื้อหาแต่ละบท สรุปรูปเป็นประเด็นต่าง ๆ และตรวจสอบหลักการวิเคราะห์ในงานเขียนวิทยานิพนธ์

ผศ.เวทย์ บรรณกรกุล แนะนำวิธีการเขียนวิทยานิพนธ์ตั้งแต่เริ่มต้น โดยให้ข้อมูลแนะแนววิธีการเขียนวิทยานิพนธ์ เพื่อให้ให้นิสิตได้ปฏิบัติถูกต้องตามหลักของมหาวิทยาลัยและเป็นผู้ควบคุมงานวิทยานิพนธ์ทั้งหมดพร้อมทั้งให้คำปรึกษาทุกด้าน

เจ้าหน้าที่และห้องสมุดทุกท่านของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

ความสำเร็จในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณาจารย์ที่ได้กล่าวนามมารวมทั้งเจ้าหน้าที่และห้องสมุดทุกท่านของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส ด้วยคุณของพระรัตนตรัยที่เป็นอจินไตย ขอให้ทุกท่านได้บรรลุดุธรรมอันสูงสุดของพระพุทธศาสนาด้วยการปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่กรรม

นายเมธี เมธีสถิตยัณนท์

วันที่ 1 เดือนเมษายน พ.ศ. 2555

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ณ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
1.3 ขอบเขตการวิจัย	4
1.4 ปัญหาที่ต้องการทราบ	4
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	4
1.6 ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	6
1.7 วิธีดำเนินการวิจัย	13
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	13
บทที่ 2 หลักธรรมในปฐมสมณานิสักกสูตร	14
2.1 ความหมายของปฐมสมณานิสักกสูตร	14
1. ความหมายตามหลักสัททนัย	15
2. ความหมายตามหลักอรรถนัย	15
3 ความหมายของพระสูตรต้นตปิฎก	16
4 พระสูตรต้นตปิฎกจัดเป็นนิกาย	17
2.2 เหตุเกิดพระสูตร	18

2.3	หลักธรรมในปฐมสมุททนิสัฏกสูตร	22
	1. บุคคลผู้ที่มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยเป็นพระอรหันต์	22
	2. บุคคลผู้ที่มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยเป็นพระอนาคามี	23
	3. บุคคลผู้ที่มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยเป็นพระสกทาคามี	24
	4. บุคคลผู้ที่มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยเป็นพระโสดาบัน	25
	5. ผู้ไม่เลื่อมใสในพระรัตนตรัยแต่มีปัญญาพิจารณาในหลักธรรม	26
	6. ผู้ไม่เลื่อมใสในพระรัตนตรัยแต่มีศรัทธาในพระพุทธรเจ้า	27
2.4	ผลที่เกิดขึ้นจากการแสดงธรรมของปฐมสมุททนิสัฏกสูตร	29
	1. ผลของพระรัตนตรัยที่เป็นบาทฐานแก่ผู้ที่มีศีลและไม่มีศีล	31
2.5	พระรัตนตรัยเป็นบาทฐานในการปฏิบัติ	33
	1. การระลึกถึงพุทธานุสสติ	33
	2. การระลึกถึงขัมมานุสสติ	34
	3. การระลึกถึงสังฆานุสสติ	35
บทที่ 3	พระรัตนตรัยกับการปฏิบัติวิปัสสนาในปฐมสมุททนิสัฏกสูตร	38
3.1	ความหมายของคำว่าพระรัตนตรัย	38
	1. ความหมายของพระรัตนตรัยตามหลักสัททนต์	39
	2. ความหมายของพระรัตนตรัยตามหลักอรรถนัย	39
3.2	การระลึกถึงพระรัตนตรัย	41
3.3	การเข้าถึงพระรัตนตรัย	43
	1. หลักการเข้าถึงพระรัตนตรัย	43
	2. วิธีการเข้าถึงพระรัตนตรัย	47
3.4	อานุภาพของพระรัตนตรัย	50
3.5	ความหมายของวิปัสสนา	54
	1. ความหมายของวิปัสสนาตามหลักสัททนต์	54
	2. ความหมายของวิปัสสนาตามหลักอรรถนัย	55
	3. วิปัสสนาในความหมายของพระพุทธศาสนา	55
3.6.	สติปัฏฐาน 4 ในปฐมสมุททนิสัฏกสูตร	57

3.7	อริยสัจ 4 ในปฐมสมรณานิสัถกสูตร	60
3.8	การบรรลุธรรมโดยอาศัยพระรัตนตรัยเป็นบาทฐาน (สมณะยานิกะ)	65
	1. การเข้าถึงพระรัตนตรัยของคนเฝ้าประตูชาวทมิฬ	65
	2. การเข้าถึงพระรัตนตรัยของพระสรณคมนิยเถระ	66
	3. การเข้าถึงพระรัตนตรัยของพระติสรณคมนิยเถระ	66
	4. การเข้าถึงพระรัตนตรัยของมัญญกุณฑล	67
	5. การเข้าถึงพระรัตนตรัยของบุรุษผู้ฆ่าโจรมีเคราแดง	68
	6. การเข้าถึงพระรัตนตรัยของสันตติมหาอำมาตย์	68
	7. การเข้าถึงพระรัตนตรัยของพระองค์กุลิมาเถระ	69
3.9	การเข้าถึงพระรัตนตรัยของเจ้าสรณานิสากยะ	69
บทที่ 4	วิเคราะห์การบรรลุธรรมของเจ้าสรณานิสากยะ	72
4.1	บาทฐานในการบรรลุธรรมของพระพุทธศาสนา	73
4.2	ศีลอันเป็นบาทฐานของการปฏิบัติ	74
4.3	หลักการปฏิบัติวิปัสสนาในการบรรลุธรรม	78
4.4	องค์ประกอบของผู้บรรลุพระโสดาบัน	81
4.5	บุญนิमितของผู้บรรลุธรรม	82
บทที่ 5	สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	88
5.1	สรุปผลการวิจัย	88
5.2	ข้อเสนอแนะ	90
	บรรณานุกรม	92
	ภาคผนวก	96
	ประวัติผู้วิจัย	104

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500 และพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 โดยอ้างอิง ระบุเล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ส.ม. (บาลี) 19/1020/324 หมายถึง สุตตันตปิฎก สัมมุตตนิคาย มหาวารวคฺค พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ 19 ข้อที่ 1020 หน้า 324 ส.ม. (ไทย) 19/1020/529 หมายถึง สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 19 ข้อที่ 1020 หน้า 529

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
ส.ม.	(บาลี)	=	สุตตันตปิฎก สัมมุตตนิคาย มหาวารวคฺค	(ภาษาบาลี)
ส.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉกุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกุกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)

จุ.อป. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน (ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี (ภาษาไทย)

อภิ.วิ. (ไทย) = อภิธรรมปิฎก วิภังค์ (ภาษาไทย)

ปกรณ์วิเสส

วิสุทฺธิ. (ไทย) = วิสุทฺธิมรรคปกรณ์ (ภาษาไทย)

ข. คัมภีร์อรรถกถา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ใช้อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาหมกุฎราชวิทยาลัย 2552 โดย
ใช้คำอ้างอิงเพิ่มเติมคือ เล่มและหน้า

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะอุบัติขึ้นในโลก มนุษย์ทั้งหลายได้พากันหาที่พึ่งเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจเช่นต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ พระอาทิตย์ พระจันทร์ ฟ້าร้อง ฟ້าผ่า ดิน ลม ไฟ¹ เนื่องจากความกลัวภัยต่าง ๆ ตามธรรมชาติเหล่านี้จะทำอันตรายต่อตนเองและครอบครัว รวมไปถึงญาติพี่น้องหรือสัตว์เลี้ยงของตน² ซึ่งมีความเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้ให้คุณให้โทษแก่มวลมนุษย์จึงพากันนับถือบูชา ตามบรรพบุรุษที่ได้กระทำสืบต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน ครั้นต่อมาเมื่อมีการพัฒนาความเชื่อ โดยการที่มีผู้ติดต่อกับเทพเจ้าหรือผีได้ด้วยการทรงเจ้า หรือด้วยพิธีกรรมทางไสยศาสตร์³ เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือ ทำการทำนายทายทักว่าหากสร้างสิ่งประดิษฐ์แล้วบูชากันขึ้น เทพหรือผีจะนำความสุขมาสู่ตนได้ จึงเกิดการสร้างสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ เช่น เทวรูป ทองเหลือง ทองหล่อ รูปปั้น รูปหล่อต่าง ๆ นับแต่นั้นมามนุษย์กลุ่มนี้จึงมีความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้

สำหรับเจ้าพิธีกรรมทางไสยศาสตร์หรือ ผู้ที่ติดต่อกับเทพเจ้ากลายเป็นผู้นำในความนับถือบูชา มีอิทธิพลต่อชุมชน ประจำท้องถิ่นนั้น ๆ เมื่อเกิดความกลัวภัยอันตรายที่จะเกิดขึ้นแก่ตน มีอาเพศเกิดขึ้นในหมู่คณะ หรืออยากได้ในสิ่งที่ตนเองต้องการ ก็ใช้วิธีการกล่าวอ้อนวอน บนบาน⁴ต่อภูตผีปีศาจ เทพเจ้า สิ่งประดิษฐ์ เทวรูป ทองเหลือง

¹ คุรายละเอียดใน พระพรหมมังคลาจารย์ (ปัญญานันตภิกขุ), ปฏิวัติความมกมาย เลิกเชื่อไร้เหตุผล- ฟึ่งตนเองและฟึ่งธรรมะ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ธรรมสภา, 2540), หน้า 157.

² คุรายละเอียดใน พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตวาทิน), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ 5, (นครปฐม : โรงพิมพ์ 129 หมู่ 3 ถ.ศาลาขาน-นครชัยศรี ต.ศาลาขาน อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม, 2548), หน้า 8.

³ คุรายละเอียดใน พระพรหมมังคลาจารย์ (ปัญญานันตภิกขุ), ปฏิวัติความมกมาย เลิกเชื่อไร้เหตุผล- ฟึ่งตนเองและฟึ่งธรรมะ, หน้า 6.

⁴ คุรายละเอียดใน สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฒโน), การนับถือพระ- รัตนตรัยของชาวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2553), หน้า 25.

รูปหล่อ รูปปั้นต่าง ๆ ที่ตนเองได้สร้างขึ้นด้วยพิธีกรรมตามความเชื่อที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน เพื่อให้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ช่วยคลอบคลำ ต่อความต้องการของตนให้เกิดความสุขสมหวังหรือ ให้พ้นจากทุกข์ที่ได้รับผลกระทบอยู่ในขณะนั้น สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อมวลมนุษย์ตั้งแต่ การเกิด จนกระทั่งตาย ครั้นเมื่อตายแล้วก็กลัวว่าตนจะไปตกนรกบ้าง ไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานบ้าง กลุ่มบุคคลประเภทนี้จึงได้พากันพึ่งต่อสิ่งเหล่านี้ไว้เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจดังเช่น พราหมณ์อัคคิทัตตะ บวชเป็นฤาษีพาบริวารของตนไปพึ่งภูเขา ป่าไม้ อาราม และรุกขเจดีย์ ว่าเป็นสรวงที่พึ่งที่ระลึกของตนและบริวาร

ต่อมามีเจ้าชายองค์หนึ่งพระนามว่า สิทธัตถะ⁶ ทรงเบื่อหน่ายต่อความทุกข์ในการเกิด แก่ เจ็บ ตาย พอพระหฤทัยในเพศบรรพชิตออกบวชเป็นสมณะเพื่อหาโมกขธรรมอันเป็นธรรมที่หลุดพ้นออกจากความทุกข์ใช้เวลาค้นหา 6 ปี พระองค์ทรงค้นพบแนวทางในการออกจากทุกข์ ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า⁷ และได้สั่งสอนหลักธรรมที่พระองค์ทรงพบ เปลี่ยนทัศนคติจากความเชื่อเดิม ที่มีความเชื่อแบบไร้เหตุผล ให้เชื่อกรรมคือ การกระทำของตนเอง ทำกรรมดีไว้ผลของการทำความดี ต้องได้รับตอบสนองแต่สิ่งที่ดี ทำกรรมชั่วไว้ผลของการกระทำชั่ว ต้องได้รับตอบสนองในสิ่งที่ทุกข์ทรมานเช่นเดียวกัน เหตุเพราะกรรมที่ตนได้กระทำไว้ ดังนั้นการอ้อนวอน การบนบานหรือบูชาเช่นสรวงต่อสิ่งเหล่านี้ ไม่มีประโยชน์ ไม่สามารถนำความทุกข์ออกได้ทั้งโลกนี้และโลกหน้า⁸

พระพุทธเจ้าทรงตรัสหลักคำสอนในการเข้าถึง สิ่งที่เป็นประโยชน์ไว้ดังนี้ว่า บุคคลใดเข้าถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่ง ย่อมเห็นอริยสัจ 4 หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้⁹ ดังในปฐมสมณานิสกกสูตร ความว่าเจ้าศรณานิสากยะพระองค์ชอบเสวยน้ำจันทน์ ครั้นเมื่อพระองค์กำลังจะสวรรคตด้วยจิตที่มีสติระลึกถึงความเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนาจึงได้กำหนดสมათานศีลให้บริบูรณ์ ใช้หลักการปฏิบัติ พุทธานุสสติ

⁵ คุรยละเอียดใน ขุ.ธ. (ไทย) 25/188/92.

⁶ คุรยละเอียดใน สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ความหมายแห่งพระรัตนตรัย, พิมพ์ครั้งที่ 10, (นครปฐม : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2549), หน้า 2.

⁷ คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) 4/1/1.

⁸ คุรยละเอียดใน ขุ.ธ. (ไทย) 25/188/92.

⁹ คุรยละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 11, พิมพ์ครั้งที่ 3, (นครปฐม : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552), หน้า 413.

ซึ่มมานุสสติ ตั้งมานุสสติเป็นอารมณ์ ด้วยจิตที่ศรัทธายึดมั่นในการเข้าถึงพระรัตนตรัย ก่อนสวรรคตพระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ว่าได้เข้าถึงธรรมบรรลुเป็นพระโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า ด้วยเพราะเหตุเป็นผู้เข้าถึงในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะตลอดกาล¹⁰

การเข้าถึงพระรัตนตรัยมีผลอานิสงส์มากเป็นอนิจน¹¹ สมจริงดังพระดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดังนี้ว่า บุคคลที่เข้าถึงพระพุทธเจ้าว่าเป็นสรณะจะไม่ไปสู่อบายภูมิ ครั้นตายแล้ว จะเกิดในหมู่เทพ¹² ดังประวัติในอดีตชาติของ พระสรณคมนิยเถระ ท่านเป็นอาชีวก ลงเรือไปกับภิกษุ ครั้นเมื่อเรือกำลังจะอับปางภิกษุรูปนั้นได้ให้รับพระรัตนตรัยไว้เป็นที่พึ่ง นับแต่นั้นมาจึงไม่รู้จักทุกข์เลย¹³ นี้เป็นผลแห่งการเข้าถึงพระรัตนตรัยของปุถุชน

ดังนั้นผู้ศึกษาเห็นความสำคัญในการเข้าถึงพระรัตนตรัยในปฐมสมณานิสกกสูตร¹⁴ เป็นสิ่งที่ควรศึกษาและปฏิบัติตาม เพราะสามารถนำความหลุดพ้นออกจากทุกข์ เข้าถึงความ เป็นพระอริยบุคคล พุทธศาสนิกชนจึงควรศึกษาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ซึ่งมี อานุภาพอันประเสริฐสูงสุดไว้เป็นบาทฐานในการระลึกถึง พร้อมทั้งนำหลักธรรมและวิธีการ ไปประพฤติปฏิบัติ ตามสมควรแก่การปฏิบัติธรรมของตน หากแม้ว่าการปฏิบัติธรรมของ ท่านทั้งหลาย ยังไม่สำเร็จมรรคผลใด ๆ ในปัจจุบัน ก็ควรเข้าถึงพระรัตนตรัยไว้เป็นที่พึ่งที่ระลึก ตามแบบอย่างพระสรณคมนิยเถระหรือ เจ้าสมณานิสากยะไว้เพื่อเป็นเครื่องนำทาง สู่สุดตอภิสัมปราชญ์อันมีนิพพานในกาลเบื้องหน้าต่อไป

¹⁰ คุรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/1020/529.

¹¹ คุรายละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรธ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 32, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539), หน้า 12.

¹² คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 17, หน้า 269.

¹³ คุรายละเอียดใน ชุ.อป. (ไทย) 33/20/219.

¹⁴ คุรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) 19/1020/529.

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักธรรมในปฐมสมณนิสักกสูตร
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การเข้าถึงพระรัตนตรัยกับการปฏิบัติวิปัสสนาในปฐมสมณนิสักกสูตร

1.3 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท เพื่อมุ่งเน้นประเด็นเกี่ยวกับผู้เข้าถึงพระรัตนตรัยของเจ้าสรณานิสากยะในปฐมสมณนิสักกสูตร โดยอาศัยข้อมูลในพระไตรปิฎก 3 ฉบับคือ พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2500 พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พ.ศ. 2539 และพระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. 2552

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา
ศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในปฐมสมณนิสักกสูตร
2. ขอบเขตของการวิเคราะห์
ศึกษาวิเคราะห์เฉพาะการเข้าถึงพระรัตนตรัย กับการปฏิบัติวิปัสสนาในปฐมสมณนิสักกสูตร

1.4 ปัญหาที่ต้องการทราบ

1. เนื้อหาหลักธรรมในปฐมสมณนิสักกสูตร ได้กล่าวไว้อย่างไร
2. การเข้าถึงพระรัตนตรัยกับการปฏิบัติวิปัสสนาในปฐมสมณนิสักกสูตร สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างไร

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีศัพท์เฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัย เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้ให้คำจำกัดความไว้ดังนี้

1. ปฐมสมรณานิสัถกสูตร หมายถึง พระสูตรหนึ่งที่ปรากฏอยู่ใน พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพุทธศักราช 2539 เล่ม 19 และ พระไตรปิฎกอรรถกถา แปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. 2552 เล่ม 31

2. พระรัตนตรัย หมายถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์โดยมีการระลึกถึงว่า พระพุทธ คือ ผู้จัดซึ่งภัยของสัตว์ทั้งหลายโดยทำสัตว์ทั้งหลายให้เป็นไปในประโยชน์ เกื้อกูล และถอยกลับจากสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์เกื้อกูล พระธรรม คือ การระลึกถึงว่า เพราะทำสัตว์ทั้งหลายให้ช่วยข้ามพ้นจากกันดาร คือภพและเพราะให้ความเบาใจแก่สัตว์ทั้งหลาย พระสงฆ์ คือ การระลึกถึงว่า เพราะทำสักการะทั้งหลายแม้เป็นของน้อยค่าให้ได้รับผลอันไพบูรณ์ เพราะฉะนั้นพระรัตนตรัยจึงชื่อว่าสรณะ

3. สรณะ คือ สิ่งที่ทำลาย ขจัดปิดเป่า บรรเทาทุกข์ภัยและกิเลส การถือพระรัตนตรัยว่าเป็นสรณะก็ เพื่อเป็นเครื่องช่วยทำลายขจัดปิดเป่าทุกข์ภัยและกิเลสต่าง ๆ ในจิตใจให้หมดสิ้น ด้วยคำกล่าวปฏิญาณตนตามใน พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 เล่มที่ 4 หน้าที่ 43 ว่า

พุทฺธัง สาระณัง คัจฉามิ ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ

ธัมมัง สาระณัง คัจฉามิ ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ

สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ

4. การเข้าถึง คือ การกำจัดภัย ความกลัว ความหวาดสะดุ้ง ความทุกข์ กิเลสที่เป็นเหตุให้ไปสู่ทุกติ ของบุคคลผู้ถึงสรณะให้พินาศไปด้วยการเข้าถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็น 2 นัย คือผู้เข้าถึงแบบโลกียะ เมื่อเข้าถึงแล้วไม่ไปสู่ทุกติและ แบบโลกุตระคือการเข้าถึงพร้อมเป็นพระอริยบุคคล 4 จำพวก

5. บาทฐาน คือ การศึกษาขั้นพื้นฐานของพุทธบริษัท ในวิธีการเข้าถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึงที่ระลึก อย่างถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาและต้องไม่เชื่อมงคลต้นข้าว เพื่อให้เป็นเครื่องนำทางสู่สุดคติตามแบบอย่าง ในสรณคมนิยเถรภาพทานของพระสรณคมนิยเถระและ เจ้าสรณานิสากยะในปฐมสมรณานิสัถกสูตร ซึ่งเมื่อเข้าในพระรัตนตรัยเป็นเหตุให้พ้นจากทุกติได้ทั้งแบบ โลกียะและโลกุตระ

6. การปฏิบัติวิปัสสนา คือ การยึดพระรัตนตรัยให้ถูกต้องโดยที่ไม่มีสิ่งนอกเหนือจากพระพุทธศาสนามายึดถือเกี่ยวข้อง สมาทานศีลและรักษาศีลให้สมบูรณ์ ระลึกถึงพุทธานุสสติ ธรรมานุสสติ สังฆานุสสติเป็นบาทฐาน กำหนดสติปัฏฐาน 4 เป็นหลักการปฏิบัติ และพิจารณาหลักธรรมในอริยสัจ 4

7. เจ้าศากยะพระนามว่า สรรณานิ คือ เจ้าศากยะพระองค์หนึ่งในสมัยพุทธกาล คัมภีร์บางฉบับท่านเขียนว่า สรรกานิ หรือ สรรกานิ เป็นบุคคลเดียวกัน

8. อุบาสก อุบาสิกา คือ บุคคลชายหรือ หญิง ที่ได้ศึกษาตามหลักพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ในข้อห้ามและข้อปฏิบัติตามคือ ไม่พึงประกอบกรทำ อารรพณ์ การทำนายฝัน การทำนายลักษณะ หรือแม้การดูฤกษ์ยาม ไม่พึงเรียนการทำนายเสียงสัตว์ร้อง การปรุงยาให้ตั้งครรภ์ และการบำบัดรักษาโรค พร้อมทั้งไม่ยึดถือ ผิ เทพเจ้า พระอาทิตย์ พระจันทร์ ต้นไม้ ภูเขา ดิน น้ำ ลม ไฟ สิ่งประติษฐ์ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ศิวลึงค์ เทวรูป รูปปั้น รูปหล่อต่างๆ เหล่านี้ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึก

1.6 ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิเคราะห์การเข้าถึงพระรัตนตรัยในปฐมสรรณานิสังกสูตรครั้งนี้ ยังไม่พบรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยตรง แต่มีผู้วิจัยได้ทำรายงานในประเด็นที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ซึ่งมีรายงานตามลำดับจาก คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา วิสุทธิมรรค ปกรณ์วิเสส ตำรา หนังสือและงานวิจัย มีดังต่อไปนี้

1. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พิมพ์ครั้งแรก มิถุนายน พ.ศ. 2539 กล่าวถึงอานุภาพของพระรัตนตรัยไว้ในคำปรารภบทย่อหน้าสุดท้ายของทุกเล่มว่า

ขออานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย อานุภาพแห่งกุศลเจตนา แปลและจัดพิมพ์ พระไตรปิฎก จงเป็นพลวปัจจัยคลบ้นดาลให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มหาราช สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรสพระราชธิดา พร้อมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ทรงพระเจริญยั่งยืนนาน ขอให้รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จงประสบความสำเร็จในการบริหารราชการแผ่นดิน ขอสรรพสัตว์ทุกหมู่

เหล่าจึงมีความสุข นิราศทุกข์ นิราศโศก ปราศจากสรรพภัยพิบัติใด ๆ จึงมีความสุขเกษม
สำราญในกาลทุกเมื่อชั่ววันจันทร์ เทอญ

2. พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย พ.ศ. 2552
กล่าวถึงอานุภาพของพระรัตนตรัยไว้ในราชคฤศนุปการานุสรณ์ย่อหน้าสุดท้ายของทุกเล่มว่า

ขอน้อมเกล้าน้อมกระหม่อม ถวายพระพรชัยมงคลขอพระราชทานอันเชิญ
พุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ สังฆานุภาพ อันเป็นอานุภาพสูงสุดจริง ได้รักษาผู้ทรงมีธรรม
ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าแสดงแล้ว เสด็จสถิตผ่องแผ้วยั่งยืนไกลในพระนพปฎลมหาเศวตฉัตร
แห่งพระมหาจักรีบรมราชวงศ์ ได้ทรงเป็นหลักชัยก่อให้เกิดความเกษมสวัสดิ์มีสุขแห่ง
สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถพระราชวงศ์ประเทศชาติร่มเย็นเป็นสุข
เจริญรุ่งเรืองอุดมสมบูรณ์ พร้อมด้วยความมีธรรม มีสัมมาทิฏฐิของรัฐบาล ข้าราชการ
ทหาร ตำรวจ พลเรือน และราษฎรทั้งหลายทั้งปวง

3. พระพุทธโฆสเถระ รจนาไว้ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ในอนุสสติ 10 ว่า ความ
ระลึกเนื่อง ๆ เกิดขึ้นปรารภพระพุทธเจ้าชื่อว่า พุทธานุสสติ พระธรรมชื่อว่า ธัมมานุสสติ
พระสงฆ์ชื่อว่า สังฆานุสสติ¹⁵

4. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กล่าวไว้ในหนังสือ
อุบาศกปฏิบัติ ระเบียบแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พุทธประวัติและหัวข้อพระพุทธศาสนาว่า
คฤหัสถ์ผู้มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยเพราะได้ฟังธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้า หรือพระ
สาวกแล้วถึงพระรัตนตรัยคือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึก ชาย
ชื่ออุบาศก หญิงชื่ออุบาสิกา แปลว่าผู้นั่งไกลซึ่งพระรัตนตรัยด้วยใจของตน¹⁶

5. สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
(เจริญ สุวฑฺฒโน) กล่าวไว้ในหนังสือความหมายแห่งพระรัตนตรัยว่า เรื่องความหมายแห่ง

¹⁵ คุรายละเอียดใน พระพุทธโฆสเถระ รจนา, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุทธอาจารย์
(อาจ อาศภมหารเถระ), พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ธนาพรส จำกัด, 2548), หน้า 343.

¹⁶ คุรายละเอียดใน สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, ระเบียบแสดงตนเป็นพุทธ-
มามกะ พุทธประวัติและ หัวข้อพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราช-
วิทยาลัย หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร, 2525), หน้า 1.

พระรัตนตรัย เป็นนิพนธ์อธิบายเรื่องพระพุทธศาสนา เกี่ยวกับการเกิดขึ้นของพระพุทธเจ้า การค้นพบพระธรรม และการเกิดขึ้นของพระสงฆ์ ซึ่งรวมเรียกว่าพระรัตนตรัย อันเป็นสิ่ง ที่เคารพสูงสุดในพระพุทธศาสนา¹⁷

6. สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) กล่าวไว้ในหนังสือ หลักพระพุทธศาสนาความว่า พระพุทธเจ้าเป็นผู้ ตรัสรู้พระธรรมด้วยพระองค์เองแล้วทรงแสดงพระธรรมสั่งสอนพระธรรมอันพระสงฆ์ได้ฟัง ได้ปฏิบัติแล้วดำรงรักษาไว้ พระสงฆ์ก็เป็นสาวกหรือศิษย์ของพระพุทธเจ้า ทั้ง 3 นี้จึงต่าง อิงอาศัยกัน เหมือนอย่างไม้ 3 อันตั้งพิงกันอยู่ จะขาดเสียอันหนึ่งก็หาได้ไม่ พระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ทั้ง 3 นี้จึงรวมเรียกว่า พระรัตนตรัย¹⁸

7. สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) กล่าวไว้ในหนังสือลักษณะพุทธศาสนาความว่า อันผู้เข้ามาบวชนั้น ใน เบื้องต้นสมควรที่จะได้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ โดยพระคุณ เพื่อให้ บังเกิดศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใส ตั้งมั่นในคุณพระรัตนตรัย¹⁹

8. พระอาจารย์สิงห์ ขนดยาคโม (พระครูญาณวิศิษฐ์) พระมหาปิ่น ปญฺญาพโล กล่าวไว้ใน แบบถึงพระไตรสรณคมน์ว่า ผู้ที่ได้ปฏิญาณตนถึงคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ชื่อว่าเป็นพุทธบริษัทชายเป็นอุบาสก หญิงเป็นอุบาสิกาในพระพุทธศาสนา มี หน้าที่ต้องปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนารักษาไตรสรณคมน์ ไม่ให้ขาดและไม่ให้เศร้า หมอง เว้นจากการนับถือพระภูมิ ไม่นับถือฤๅผี ปีศาจ พระภูมิเจ้าที่ เทวดา มนต์คาถา วิชาต่าง ๆ ถ้านับถือเมื่อไร ก็ขาดจากคุณพระรัตนตรัยเมื่อนั้น²⁰

¹⁷ ุรายละเอียดใน สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ความหมายแห่ง-พระรัตนตรัย, หน้า ก.

¹⁸ ุรายละเอียดใน สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), หลัก-พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ 10, (นครปฐม : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย , 2549), หน้า 35.

¹⁹ ุรายละเอียดใน สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ลักษณะ-พระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย , 2540), หน้า 1.

²⁰ ุรายละเอียดใน พระอาจารย์สิงห์ ขนดยาคโม (พระครูญาณวิศิษฐ์), พระมหาปิ่น ปญฺญาพโล, แบบ-ถึงพระไตรสรณคมน์, [ออนไลน์]. <http://www.lamdham.net/cgi-bin/kratoo.pl/004624.htm> [1 กรกฎาคม 2554].

9. พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) กล่าวไว้ในหนังสือ ปฏิวัติความมกมาย เลิกเชื่อไว้เหตุผลพึ่งตนเองและพึ่งธรรมะว่า ไสยศาสตร์เป็นความเชื่อในสิ่งที่เหลวไหลและไร้สาระ ชาวพุทธต้องขจัดให้สิ้นไป ควรสอนให้หันมาพึ่งตนและพึ่งธรรม เพื่อให้เป็นชาวพุทธที่แท้จริงตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่นในเรื่องเกี่ยวกับเคราะห์กรรม การเกิดเหตุร้ายในชีวิตซึ่งเชื่อกันว่ามีสิ่งลบลับบันดาลให้เกิดขึ้น เชื่อฤกษ์ยาม การนับถือศาลพระภูมิ ตลอดจนการเชื่อในมงคลต้นข้าว โดยได้นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา มาใช้เป็นหลักในการพิจารณา อันได้แก่หลักกาลามสูตรเป็นต้น²¹

10. พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) ปรมาจารย์ในหนังสือ วิปัสสนานัย เล่ม 1 ในหัวข้อศีลของคฤหัสถ์ว่า เมล็ดพืชที่เนาแล้วและได้รับการปลูกไว้ในนาซึ่งมีก้อนหินต่อไม่มาก ย่อมจะไม่เจริญเติบโตเป็นต้นไม้ ฉะนั้น การปฏิบัติธรรมโดยไม่ถูกวิธีก็ไม่ส่งผลให้บรรลุผลนิพพานได้ฉนั้น แต่เมล็ดพืชที่อุดมสมบูรณ์ซึ่งได้รับการปลูกไว้ในนาที่ดี ย่อมจะเจริญเติบโตได้โดยพลัน การปฏิบัติธรรมอย่างถูกวิธีก็ส่งผลให้บรรลุธรรมได้โดยเร็ว ฉนั้นเจ้าสรณานิกายจะได้ปฏิบัติธรรมอย่างถูกต้อง โฉนจะไม่อาจบรรลุธรรมได้²²

11. พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) ปรมาจารย์ในหนังสือ มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพานเพื่อความตอหนึ่งว่า เหตุเพิ่มพูนปีติคือ ระลึกถึงพระรัตนตรัย พิจารณาข้อความในพระสูตรที่น่าเลื่อมใส น้อมใจไปเพื่อให้เกิดความปีติปราโมทย์²³

12. พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) ปรมาจารย์ในหนังสือ ชัมมจักกัปปวัตตนสูตร ว่า ทุกขสังเป็นธรรมที่ควรกำหนดรู้ให้เข้าใจสภาวะของรูปนามเห็นว่าเป็นไตรลักษณ์มีสภาพเป็นจริงของชีวิต เรียกว่าปริญาปฏิบัติคือ การแทงตลอดด้วยการกำหนดรู้ สมุทยสังเป็นธรรมที่ควรละด้วยการแทงตลอดเรียกว่า ปหานปฏิบัติ นิโรธสัง เป็นธรรมที่ควรให้แจ้ง

²¹ ดูรายละเอียดใน พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ), ปฏิวัติความมกมาย เลิกเชื่อไว้เหตุผลพึ่งตนเองและพึ่งธรรมะ, หน้า (คำนำ).

²² ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), วิปัสสนานัย เล่ม 1, แปลโดย พระคันธสาราภิกขุ, (นครปฐม : โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอ เซ็นเตอร์ จำกัด, 2550), หน้า 35.

²³ ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), มหาสติปัฏฐานสูตรทางสู่พระนิพพาน, แปลโดย พระคันธสาราภิกขุ, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์ จำกัด, 2549), หน้า 351.

ด้วยการแทงตลอดเรียกว่า สัจฉิกิริยาปฏิเวธ มรรคตั้งเป็นธรรมที่ควรเจริญให้แทงตลอด ด้วยการอบรมเรียกว่า ภาวนาปฏิเวธ²⁴

13. พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) ปรมาจารย์ในหนังสือ วิปัสสนาขุณี ว่าชีวิตของเจ้าสรณานิกายะผู้นี้เป็นคนคิดสุระงามแถม แต่ในบั้นปลายกลับกลายเป็นคนคิดมีศีลธรรม ในเวลาใกล้มรณะได้สมาทานศีลจึงเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยสิกขา²⁵

14. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความหมายไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมว่า รัตนะ 3 แก้วอันประเสริฐ หรือสิ่งล้ำค่า 3 ประการหลักที่เคารพบูชาสูงสุดของพุทธศาสนิกชน 3 อย่าง -Ratanattaya : the Triple Gem; Thee Jewels พุทธเจ้า (พระผู้ตรัสรู้เองและสอนผู้อื่นให้รู้ตาม – Buddha : the Buddha ; the Enlightened One) พระธรรม (คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งหลักความจริงและหลักความประพฤติ- Dhamma : the Dhamma; Dhamma; the Doctrine) พระสงฆ์ (หมู่สาวกผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า – Sangha: the Sangha; the Order) ในบาลีที่มักเรียกว่า สรณะ 3²⁶

15. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงพระรัตนตรัยไว้ใน หนังสือพุทธธรรมความตอนหนึ่งว่า ในฐานะเครื่องนำทางเข้าสู่มรรคและเป็นที่รวมของการปฏิบัติตามมรรคหลักยึดเหนี่ยวเบื้องต้นของชาวพุทธ คือพระรัตนตรัย ว่าเป็นเครื่องหมายของการเป็นพุทธศาสนิกชน และความเป็นอุบาสกอุบาสิกา²⁷

16. สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสम्मมหาเถระ) กล่าวไว้ในหนังสือ อริยวังสปฏิปทา ว่าผู้ปฏิบัติธรรมเมื่อมีความประสงค์จะเจริญพุทธานุสสติก็มีภูมิจาน ควร

²⁴ ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) ปรมาจารย์, **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร**, แปลโดย พระคันธสารากวีวงศ์, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2552), หน้า 314.

²⁵ ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), **วิปัสสนาขุณี**, แปลโดย จำรูญ ธรรมดา, พิมพ์ครั้งที่ 1, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2553), หน้า 36.

²⁶ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 17, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยบริษัท, 2551), หน้า 98.

²⁷ ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 11, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552), หน้า 729.

ระลึกถึงศีลอันบริสุทธิ์ของตนให้เป็นสิ่วสิ่วแล้วพึงระลึกถึง พระพุทธรูปโดยนัยว่า อติปิ โส ภควา อรหิ สุมมา สุมพุทฺโธ เป็นต้นสืบเนื่องไม่ขาดช่วง เมื่อเพียรระลึกถึง พระพุทธรูปอยู่โดยทำนองนี้นาน ๆ หลายครั้งหลายหน หลายวันหลายเดือน กิเลสคือ ราคะ โทสะ โมหะ ก็จะไม่เข้ามาพัวพันอำยิจิตได้²⁸

17. พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญฺโญ) กล่าวไว้ในหนังสือมหานมัสการใน อานุกาของพระพุทธรูปเจ้าว่า เมื่อบุคคลเลื่อมใสในพระพุทธรูปเจ้าและพุทธรูป ซึ่ง เป็น อจินไตยล่วงวิถีแห่งจินตนาการสำแดงมหาพลาณภาพที่คาดไม่ถึง ย่อมได้รับผลที่คาดไม่ถึง²⁹

18. ธนิต อยู่โพธิ์ กล่าวไว้ในหนังสือ อานิสงส์ไตรสรณคมน์ว่า ด้วยคิดเห็น ว่าพระรัตนตรัย เป็นสิ่งประเสริฐสุดและเป็นหลักสำคัญของพระพุทธศาสนา และสรณ คมน์ คือการถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ เป็นอุบายเบื้องต้นที่ถูกทางของประชาชนผู้แสดง ตนเป็นพุทธศาสนิก หรือพุทธมามกะ แต่ส่วนมากปฏิบัติกันมาแต่ตามประเพณี มิได้ พิถีพิถันที่จะศึกษาและเรียนรู้ให้เข้าใจความหมาย เพราะขาดผู้ให้คำอธิบาย³⁰

19. พระมหาอำนาจ อานนฺโท (จันทร์เปล่ง) ได้ศึกษาวิจัย “การศึกษาเรื่องการ บรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า การศึกษาถึงหลักธรรมที่พระพุทธรูปเจ้าทรง แสดงไว้โดยเฉพาะโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ ทรงแสดงไว้ในวาระต่าง ๆ กัน เพื่อให้ เหมาะกับจริตนิสัยของแต่ละบุคคล ผู้ปฏิบัติจะถือหลักธรรมหมวดไหนในการปฏิบัติก็ สามารถบรรลุธรรมได้³¹

²⁸ ดูรายละเอียดใน สมเด็จพระพุทธิชนวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ), *อริยวังสปฏิบัติปา,* (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หจก.ประยูรศาสนการพิมพ์, 2554), หน้า 56.

²⁹ ดูรายละเอียดใน พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญฺโญ), *มหานมัสการ,* (นครปฐม : โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอ เซ็นเตอร์ จำกัด, 2550), หน้า 8.

³⁰ ดูรายละเอียดใน ธนิต อยู่โพธิ์, *อานิสงส์ไตรสรณคมน์,* พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด สีวพร, 2529), หน้า ค.

³¹ อ้างใน พระมหาอำนาจ อานนฺโท (จันทร์เปล่ง), “การศึกษาเรื่องการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,* (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), หน้า ก.

20. นายนันทพล โรจนโกศล ได้ศึกษาวิจัย “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่อง ชั้น 5 กับการบรรลุธรรม ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า สามัญลักษณะแห่งชั้น 5 คือไตรลักษณ์ กระบวนการปฏิบัติกรร่วมกันแห่งชั้น 5 ที่นำไปสู่ทุกข์คือ ปฏิจจสมุปบาท และระบบการจัดการชั้น 5 ที่เป็นปัญหาเพื่อบรรลุธรรม คือ อริยสัจ 4 เป็นอุปกรณ์หลักในการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรม³²

21. นายสินชัย วงษ์จ่านง ได้ศึกษาวิจัย “การศึกษาคติภพของคฤหัสถ์ผู้เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา” พบว่า การบรรลุธรรมของคฤหัสถ์กับบรรพชิตไม่มีความแตกต่างกัน คฤหัสถ์ส่วนมากจะได้ฟังอนุปพพิกขาและอริยสัจ 4 จากพระพุทธเจ้าหรือจากพระพุทธรูป แล้วได้พัฒนาจิตตามหลักไตรสิกขา จนละกิเลสได้หมดสิ้น³³

22. นายไพโรจน์ สุภทิปมงคล ได้ศึกษาวิจัย “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของจิตตคหบดีอุบาสกที่ปรากฏ” พบว่า จิตตคหบดีอุบาสก เป็นผู้มีคุณธรรมและปัญญาอันยอดเยี่ยม สามารถบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลชั้นอนาคามี แม้ว่าจิตตคหบดีมีอาชีพเป็นพ่อค้า ดำเนินชีวิตเป็นฆราวาส³⁴

23. นางสาวศิริกาญจน์ ทศนีย์ไทรเทพ ได้ศึกษาวิจัย “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องมาตรการกับการบรรลุเป็นพระอรหันต์ ศึกษาเฉพาะกรณีพระองค์สิริมาลเถระ” พบว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นกัลยาณมิตรแสดงธรรมให้ฟัง จึงได้บรรลุโสดาปัตติผล จากนั้นก็ได้อุปสมบทและปฏิบัติธรรมด้วยความเพียรแรงกล้าจนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์³⁵

³² อ้างใน นายนันทพล โรจนโกศล, “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่อง ชั้น 5 กับการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548), หน้า (6).

³³ อ้างใน นายสินชัย วงษ์จ่านง, “การศึกษาคติภพของคฤหัสถ์ผู้เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า ก.

³⁴ อ้างใน นายไพโรจน์ สุภทิปมงคล, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของจิตตคหบดีอุบาสกที่ปรากฏ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549), หน้า ก.

³⁵ อ้างใน นางสาวศิริกาญจน์ ทศนีย์ไทรเทพ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องมาตรการกับการบรรลุเป็นพระอรหันต์ ศึกษาเฉพาะกรณีพระองค์สิริมาลเถระ”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า ก.

1.7. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยงานเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษา ค้นคว้าข้อมูลจากคัมภีร์ซึ่งมีลำดับดังนี้

1. ศึกษารวบรวมข้อมูลเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์การเข้าถึงพระรัตนตรัยใน ปฐมสมรณานิสกกสูตร จากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2500 พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2552 และ คัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง เช่น คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา วิสุทธิมรรค ปกรณ์วิเสส ตำราต่าง ๆ

2. วิเคราะห์ข้อมูล บรรยาย พรรณนา เสนอผลงานผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความ ถูกต้อง แก้ไข ปรับปรุง ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ บรรยาย พรรณนา เสนอเป็น วิทยานิพนธ์

1.8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบเนื้อหาหลักธรรมในปฐมสมรณานิสกกสูตร
2. ทำให้ทราบการเข้าถึงพระรัตนตรัยกับการปฏิบัติวิปัสสนาในปฐมสมรณานิสกก
สูตร

บทที่ 2

หลักธรรมในปฐมสมณานิสกกสูตร

พระธรรมคำสั่งสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงตลอดพระชนมายุรวม 45 พรรษา เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ของเวไนยสัตว์ทั้งหลาย หลักธรรมอริสัจ 4¹ เป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อหลุดพ้นจากทุกข์ หลักธรรมดังกล่าวนี้มีปรากฏอยู่มากมายในพระสูตรต้นตปิฎก โดยเฉพาะปฐมสมณานิสกกสูตร เป็นพระสูตรหนึ่งที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้มีแนวทางในการปฏิบัติอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บุคคลที่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนสามารถหลุดพ้นออกจากทุกข์ได้ตามหลักอริสัจ 4 เพียงแต่เป็นหลักปฏิบัติของผู้ที่ยังครองเรือน ซึ่งมีเนื้อหาหลักธรรมเกี่ยวกับการบรรลุธรรมของบุคคลผู้เป็นอุบาสก สำหรับการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นศึกษาหลักธรรมในปฐมสมณานิสกกสูตรไว้ดังนี้

- 2.1 ความหมายของปฐมสมณานิสกกสูตร
- 2.2 เหตุเกิดพระสูตร
- 2.3 หลักธรรมในปฐมสมณานิสกกสูตร
- 2.4 ผลที่เกิดขึ้นจากการแสดงธรรมในปฐมสมณานิสกกสูตร
- 2.5 พระรัตนตรัยเป็นบาทฐานในการปฏิบัติวิปัสสนา

2.1 ความหมายของปฐมสมณานิสกกสูตร

ปฐมสมณานิสกกสูตรเป็นหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้เกี่ยวกับการบรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันของเจ้าสมณานิสากยะซึ่งอยู่ในพระสูตรต้นตปิฎกมีความหมายตามหลักสัททนต์และหลักอรรถนัยดังต่อไปนี้

¹ ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) 12/300/329.

1. ความหมายตามหลักสัททนต์

ปฐมสรณานิสกกสูตรตามหลักสัททนต์ เป็นคำภาษาไทย แยกศัพท์เป็นภาษาบาลีว่า ปฐม + สรณานิ + สกโก + สุตตัม

ปฐม ศัพท์เดิมเป็น ปฐมศัพท์ (ลง สิ ปฐมวิภัตติ ฝ่ายเอกวณะเอา สิ กับ อ ที่สุดแห่ง ปฐม เป็น อ สำเร็จรูปเป็น ปฐม) แปลว่า ที่หนึ่ง ก่อน เบื้องต้น ครั้งแรก² สรณานิ เป็นนามศัพท์บ่งถึงชื่อคน ในที่นี้เป็นชื่อของเจ้าศากยะพระนามว่า สรณานิ

สกโก ศัพท์เดิมเป็น สกุก ศัพท์ (ลง สิ ปฐมวิภัตติ ฝ่ายเอกวณะเอา สิ กับ อ ที่สุดศัพท์ สกุก เป็น โอ สำเร็จรูปเป็น สกโก) แปลว่า เจ้าศากยะ ศากยวงศ์

สุตตัม ศัพท์เดิมเป็น สุตต ศัพท์ (ลง สิ ปฐมวิภัตติ ฝ่ายเอกวณะเอา สิ กับ อ ที่สุดศัพท์แห่ง สุตต เป็น อ สำเร็จรูปเป็น สุตต) แปลว่า สูตรหรือพระสูตร ปาพจน์ พระพุทธรพจน์⁴

ดังนั้นปฐมสรณานิสกกสูตรแปลเป็นคำภาษาไทย ตามหลักสัททนต์ คือพระพุทธรพจน์ของพระพุทธรเจ้าทรงแสดงพระสูตรชื่อ เจ้าศากยะพระนามว่า สรณานิเป็นสูตรที่หนึ่ง

2. ความหมายตามหลักอรรถนัย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาปฐมสรณานิสกกสูตรตามที่พระอรรถกถาจารย์ท่านได้วินิจฉัยพระบาลีตามหลักอรรถนัยไว้ดังนี้

อิธ มหานาม เอกจุโง ปุคฺคโล พระพุทธรเจ้าทรงปรารภเพื่อจะทรงแสดงว่า เจ้าศากยะชื่อว่า สรณานิ พ้นจากอบายได้ แม้คนเหล่าอื่นก็พ้นได้ด้วยปัญญาอันยิ่ง

มตฺตโส นิชฺฌานํ ขมนฺติ พระพุทธรเจ้าทรงแสดงบุคคลผู้ดำรงอยู่ในมรรคชื่อว่า ธรรมานุสารี

² ดูรายละเอียดใน พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ฉบับ-ชุดศัพท์วิเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งเชียงใหม่, 2550), หน้า 388.

³ ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 645.

⁴ ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 717.

สัทธามตุดิ พระพุทธเจ้าทรงแสดงบุคคลผู้ดำรงอยู่ในมรรคชื่อว่า สัทธานุสาริ
เป็นผู้มีศรัทธาพอประมาณ มีความรักพอประมาณในพระพุทธเจ้า

มรณกาลे สิกขิ สมายิธิ เจ้าสรกานิสมาทานสิกขาในเวลาใกล้สิ้นพระชนม์⁵
อจฺจริยํ วัต ช่างนำอศฺจรรยํหนอ
กาลงฺกโต ผู้เพิ่งตายไป
ภควตา พุยาโกโต พระพุทธเจ้ายังพยากรณ์
อวินิปาตธมฺโม ไม่ตกอบายแล้ว
นียโต สมโพธิปรายโณ เป็นผู้จะตรัสรู้ธรรมรรคขั้นสูงต่อไปอย่างแน่นอน
สิกขาทุพฺพลยํ ซึ่งความเป็นผู้หย่อนยานในสิกขา
อปาโย คิมแล้ว มชฺชปานํ ซึ่งน้ำเมา⁶

ดังนั้นความหมายตามหลักอรรถนัยที่พระอรรถกถาจารย์ได้วินิจฉัยไว้ในปฐม
สรณานิสุตฺรคือ การปฏิบัติวิปัสสนาโดยอาศัยหลักธรรมอินทรีย์ 5 และมีความรักความ
ศรัทธาพอประมาณในพระพุทธเจ้าเป็นการปฏิบัติแล้วบรรลุพระโสดาบันชื่อว่า ชัมมานุสาริ
และการปฏิบัติโดยอาศัยพระรัตนตรัยเป็นบาทฐานในการระลึก การใช้ปัญญาพิจารณาใน
หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้แสดงไว้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันชื่อว่า สัทธานุสาริ

3 ความหมายของพระสูตรตันตปิฎก

ปฐมสรณานิสักกสูตรจัดอยู่ในพระสูตรตันตปิฎก คัมภีร์ว่าด้วยพระสูตรซึ่งเป็น
ประมวลพุทธพจน์หมวดพระสูตร ประกอบด้วยพระธรรมเทศนาและธรรมบรรยายต่าง ๆ
ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสให้เหมาะกับบุคคล เหตุการณ์และโอกาส ตลอดจนเรื่องเล่าบท
ประพันธ์ และเรื่องราวทั้งหลายที่เป็นชั้นเดิมในพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่าพระธรรมเทศนา
และธรรมบรรยายในพระสูตรตันตปิฎก พระอรรถกถาจารย์ผู้รจนาคัมภีร์สมันตปาสาทิกา

⁵ ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 31, หน้า 338.

⁶ ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), วิปัสสนาธุณี, แปลโดย จำรูญ ธรรมดา, หน้า

อธิบายว่า เพราะมีความหมาย 6 ประการ⁷ซึ่งมีเนื้อหาดังต่อไปนี้

- ก) บ่งถึงประโยชน์ ซึ่งให้เห็นประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่น
- ข) มีอรรถที่ตรัสไว้ดีแล้วคือ ตรัสตามอุปนิสัยหรืออรรถยาของเวไนยสัตว์ (ผู้ควรแนะนำ)
- ค) ผลดีประโยชน์ก่อให้เกิดผลค้ำจุนชีวิตที่เจริญเติบโตพร้อมผลิตรวงข้าวต่อไป
- ง) สุทนะโต หมายถึง ด้วยเพราะหลังประโยชน์ ทำให้ประโยชน์หลังไหล ออกมาคุดแม่โคนมหลังน้ำนมออกมา
- จ) ป้องกันด้วยดี รักษาประโยชน์ทั้งหลายไว้ได้ด้วยดี
- ฉ) เปรียบเหมือนเส้นด้าย ใช้เป็นบรรทัดฐานในการประพฤติปฏิบัติของวิญญูชน คุดเส้นบรรทัดของช่างไม้⁸

4. พระสูตรตันตปิฎกจัดเป็นนิกาย

พระสูตรตันตปิฎกยังแบ่งออกเป็นนิกาย คำว่านิกายหมายถึงหมวดหรือหมู่ของพระสูตรนั้น ๆ พระสังคีติกถาจารย์ได้จัดแบ่งเพื่อให้ง่ายแก่การศึกษาออกเป็น 5 นิกาย⁹ คือ

- ก) ทีฆนิกาย พระอานนทเป็นผู้จดจำแล้วสั่งสอนศิษย์ให้ท่องจำตาม เรียกว่า พระทีฆภาณกถาจารย์
- ข) มัชฌิมนิกาย ศิษย์พระสารีบุตรเป็นผู้จดจำ เรียกว่า พระมัชฌิมภาณกถาจารย์
- ค) สังยุตตนิกาย พระมหากัสสปะเป็นผู้จดจำแล้วสั่งสอนศิษย์ให้ท่องจำตาม เรียกว่า กัสสปสังยุต
- ง) อังคุตตรนิกาย พระอนรุทระเป็นผู้จดจำแล้วสั่งสอนศิษย์ให้ท่องจำตาม เรียกว่า พระอังคุตตรภาณกถาจารย์

⁷ดูรายละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “บทนำ, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 9, หน้า (7).

⁸ดูรายละเอียดใน สุเทพ พรหมเลิศ, พระไตรปิฎกศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หจก. ไทยรายวันการพิมพ์, 2552), หน้า 2.

⁹ดูรายละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “บทนำ, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 9, หน้า (10).

จ) ขุททกนิกาย สำหรับขุททกนิกายท่านไม่ได้กล่าวไว้แต่อย่างใดแต่ท่านได้แบ่งออกเป็นประเภทคือ นิกายที่จัดแยกพระสูตรที่ไม่เข้าเกณฑ์ทั้งหมดในกลุ่มพระสูตรข้างต้นไว้เป็นหมวดเดียวกันเป็นหมวดเล็กหมวดน้อย¹⁰

พระสูตรต้นตอปิฎกซึ่งเป็นปิฎกหนึ่งในจำนวน 3 ปิฎก ปฐมสมรณานิสกกสูตรจัดอยู่ในพระสูตรต้นตอปิฎก หมายถึง พระสูตรว่าด้วยเจ้าสากยะพระนามว่าสมรณานิสกที่ 1 ซึ่งพระพุทธเจ้าแสดงธรรมแก่เจ้ามหานามะสากยะ โดยใช้วิธีการปฏิบัติหรือเหตุการณ์ของเจ้าสมรณานิสกยะเป็นตัวอย่างในการแสดง เป็นเรื่องของหลักการปฏิบัติและวิธีการเข้าถึงพระรัตนตรัยของเจ้าสมรณานิสกยะแล้วบรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน

ปฐมสมรณานิสกกสูตรท่านจัดอยู่ในสมรณานิวรรคหมวดว่าด้วยเจ้าสากยะพระนามว่าสมรณานิสก เป็นสูตรที่ 1 ลำดับที่ 4 เหตุที่ท่านจัดเป็นสูตรที่ 1 เพราะยังมีสูตรที่ 2 เรียกว่า ทุติยสมรณานิสกกสูตร อันเป็นพระสูตรลำดับที่ 5 ในวรรคเดียวกันจัดอยู่ในสังยุตตนิกายประมวลเรื่องโศดาปัตติ คือ ประมวลพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับการถึงกระแสธรรมหรือ องค์เครื่องบรรลุโศดา¹¹ อยู่ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 19 ข้อ 1020 หน้า 529 บางแห่งใช้คำว่า สรกานิสกหรือสรกานิส¹² เช่น ในพระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย (แปล) เรียกชื่อพระสูตรนี้ว่า สรกานิสก¹³ แต่ก็หมายถึงพระสูตรเดียวกัน

2.2 เหตุเกิดพระสูตร

กำเนิดพระสูตรต้นตอปิฎกหรือพระสูตร ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกทุกสูตรมีมูลเหตุเกิดจากพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมในสถานที่ต่าง ๆ ประารภบุคคลและเหตุที่เกิดขึ้นแล้วจัดเป็นหมวดหมู่ เนื่องจากมีมูลเหตุที่จะแสดงธรรมมี 4 ประการ¹⁴ คือ

¹⁰ ดูรายละเอียดใน สุเทพ พรหมเลิศ, พระไตรปิฎกศึกษา, หน้า 52.

¹¹ ดูรายละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “บทนำ โศดาปัตติสังยุต”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 19, หน้า (67).

¹² ดูรายละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/1020/529.

¹³ ดูรายละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 31, หน้า 334.

¹⁴ ดูรายละเอียดใน สุเทพ พรหมเลิศ, พระไตรปิฎกศึกษา, หน้า 19.

1. พระพุทธเจ้าทรงตรัสตามอัธยาศัยของพระองค์โดยไม่ต้องมีผู้ใดกราบทูลขอให้ทรงแสดงพระสูตรประเภทนี้เรียกว่า อัถตฺตชฌาตยะ¹⁵ คือ อากังเขยสูตฺร มหาสติปฎิฐานสูตฺร ทั้งสองพระสูตรนี้ทรงสอนเน้นวิธีปฏิบัติกรรมฐาน¹⁶

2. พระพุทธเจ้าทรงตรัสตามอัธยาศัยของผู้อื่น มุ่งประโยชน์เป็นการเฉพาะสำหรับผู้ฟัง ประเภทนี้เรียกว่า ปรัชฌาตยะ¹⁷ คือ ฐัมมจักกัปปวัตตนสูตฺรแสดงแก่ ปิณฺณวัคคีย์ที่ยึดติดในการทรมานตน ด้วยการเสนอทางสายกลางเป็นทางเลือกใหม่ จูฬราหูโลวาทสูตฺร แสดงเพื่อโปรดพระราหุลเป็นการเฉพาะ หรือธาคูวิงฺกสูตฺร พระสหายของพระเจ้าพิมพิสารผู้บวชอุทิศต่อพระองค์ ทั้งที่ไม่รู้จักและไม่เคยเห็นพระองค์ ขณะที่ทรงพักแรมอยู่ที่ศาลาข้างหม้อในกรุงราชคฤห์¹⁸

3. พระพุทธเจ้าทรงตรัสเพราะมีผู้ทูลถาม พระสูตรนี้เรียกว่า ปุจฺฉาวลิกะ¹⁹ คือ สามัญญผลสูตฺร ทรงแสดงเพื่อตอบปัญหาของพระเจ้าอชาตศรัตฺร เรื่องการใช้ศิลปะเลี้ยงชีวิตกับการบวชอย่างไรให้มีผลดีกว่ากัน เติวิชสูตฺรทรงแสดงเพื่อตอบปัญหาของมาณพน้อย 2 คนได้แก่ วาเสฏฐมาณพและภารทวาชมาณพ ที่ทูลถามถึงทางตรงไปสู่พรหมโลก สักกปัญฺหสูตฺรทรงแสดงเพื่อตอบปัญหาของท้าวสักกะและเหล่าเทพชั้นดาวดึงส์ มังคลสูตฺรทรงแสดงเพื่อตอบปัญหาว่าอะไรคือมงคล²⁰ เป็นต้น

¹⁵ ดูรายละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “บทนำ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 9, หน้า (8).

¹⁶ ดูรายละเอียดใน สุเทพ พรหมเลิศ, พระไตรปิฎกศึกษา, หน้า 20.

¹⁷ ดูรายละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “บทนำ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 9, หน้า (10).

¹⁸ ดูรายละเอียดใน สุเทพ พรหมเลิศ, พระไตรปิฎกศึกษา, หน้า 20.

¹⁹ ดูรายละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “บทนำ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 9, หน้า (10).

²⁰ ดูรายละเอียดใน สุเทพ พรหมเลิศ, พระไตรปิฎกศึกษา, หน้า 20.

4. พระพุทธเจ้าทรงตรัสไปตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น ๆ เรียกว่า อรรถุปปัตติกะ²¹ เช่น พรหมชาลสูตร ทรงแสดงปรารภเหตุการณ์ที่ปริพาชกผู้อาจารย์ดำหนิ พระรัตนตรัยขณะที่ศิษย์สรรเสริญ ปุตตมั่งสุปมสูตร ทรงแสดงปรารภเหตุการณ์ที่ภิกษุฉันอาหารโดยไม่พิจารณา แล้วตรัสสอนให้ฉันอาหารชาวบ้านเหมือนพ่อแม่กินเนื้อลูก อคคิกขันธุปมสูตร ทรงแสดงปรารภเหตุการณ์ที่ภิกษุบางพวกเป็นคนทุศีล ทรงสอนด้วยอุปมาว่า การที่ภิกษुकอดกองไฟจนร้อนตายยิ่งดีกว่าการกอดสตรีเป็นต้น²²

ปฐมสมณานิสกกสูตร จัดเป็นพระสูตรที่มีเหตุเกิดประเภท อรรถุปปัตติกะ คือ เกิดขึ้นเพราะมีเรื่องราวหรือเหตุการณ์ให้พระพุทธเจ้าทรงตรัส เกี่ยวกับหลักและวิธีการปฏิบัติของผู้บรรลุมรรคพระโสดาบันซึ่งไม่ได้อยู่ในเพศบรรพชิต

นอกจากนี้พระสูตรแต่ละสูตรในพระสุตตันตปิฎก ล้วนมีรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง เรียกว่า นวังกัตตฤศาสน์ แบ่งออกเป็น 9 อย่างคือ สุตตะ เภยยะ เวยยาकरणะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัပ္ภุตธรรม เวทลละ²³

ปฐมสมณานิสกกสูตรจัดเป็นพระสูตร นวังกัตตฤศาสน์คือ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ระเบียบคำแบบถาม-ตอบ เวทลละ อยู่ในประเภทอรรถุปปัตติกะ คือเกิดขึ้นเพราะมีเรื่องราวหรือเหตุการณ์ให้ตรัสพระสูตรนี้ ดังปรากฏเนื้อหาในพระสูตรว่า

เจ้ามหานามะสาकยะทรงปกครองเมืองกรุงกบิลพัสดุ์ อยู่มาวันหนึ่งเจ้าสาकยะมีพระนามว่าสรณานิได้สวรรคต พระพุทธเจ้าได้ทรงพยากรณ์ว่าเป็นโสดาบัน ข่าวนี้ทำให้เกิดความแตกตื่นไปทั่วมหานครเจ้าสาकยะจึงจัดให้มีการประชุมในกรณี เจ้าสรณานิสาकยะสวรรคตแล้วเป็นโสดาบัน เจ้าสาकยะหลายพระองค์ให้ความเห็นว่าออกหลายแนวทางเช่นดำหนิ ประณาม หรือบางท่านกล่าวว่า เป็นเรื่องน่าอัศจรรย์ไม่เคยมีปรากฏ แล้วใครเล่า

²¹ ดูรายละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “บทนำ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 9, หน้า (8).

²² ดูรายละเอียดใน สุเทพ พรหมเลิศ, พระไตรปิฎกศึกษา, หน้า 21.

²³ ดูรายละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “บทนำ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 9, หน้า (9).

ในมหานครนี้จะไม่เป็นพระโศดาบัน เพราะเจ้าสรณานิสากยะชอบเสวยน้ำจันท์²⁴ ไม่สามารถจะรักษาศีลได้แต่พอสวรรคตแล้ว มีประยูรญาติไปถามถึงคติภพพระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ว่า เจ้าสรณานิสากยะเป็นโศดาบันถึงแม้ว่าชอบเสวยน้ำจันท์

ในพรรษาที่ 15 ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ กบิลพัสดุ์มหานคร²⁵ เจ้าสาकยะองค์หนึ่งมีพระนามว่า สรณานิสากยะได้สวรรคต ประยูรญาติไปทูลถามถึงอภิสัมปรายภพของเจ้าสรณานิสากยะที่สวรรคตไปแล้วเป็นอย่างไร เพราะชอบเสวยน้ำจันท์ สำหรับชาวพุทธถือว่าเป็นการบกพร่องในศีลข้อที่ 5 ซึ่งเป็นเหตุให้ตกลงสู่อบายหรือนรกดังในนiryสูตรว่ามี 5 ประการ คือ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ เป็นผู้ลักทรัพย์ เป็นผู้ประพฤตินอกใจ เป็นผู้พูดเท็จ เป็นผู้เสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท²⁶

การปฏิบัติตามหลักธรรมและวินัยของพระพุทธศาสนานี้ถือว่าเป็นข้อห้ามของเหล่าอุบาสก อุบาสิกาในพุทธศาสนา ซึ่งเป็นข้อวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงให้ละเว้นเริ่มต้นด้วยศีล 5 ข้อหรือศีล 8 ข้อเป็นศีลของอุบาสก อุบาสิกาที่ยังครองเรือนอยู่ สำหรับศีลของสามเณร ภิกษุ ภิกษุณีซึ่งถือเพศบรรพชิตมีมาก ด้วยเรื่องการบกพร่องในศีลของชาวพุทธบริษัทมีความเข้าใจกันมาตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่

ปัจจุบันก็ยังมีความเข้าใจกันแบบนี้ตลอดมาว่า บุคคลใดมีความบกพร่องศีลในข้อใดข้อหนึ่งที่ได้สมาทานไว้เช่น การสมาทานศีล 5 ถือว่าเป็นปกติของผู้มีศีล หากว่าการรักษาไม่ครบทั้ง 5 ข้อหรือ ขาดจากการรักษาในข้อใดข้อหนึ่ง เรียกว่าศีลขาด ต่างหรือพร้อยความที่ไม่ครบองค์ประกอบแห่งศีลทั้ง 5 ข้อดังที่ได้กล่าวสมาทานไว้ว่าจะรักษาครั้งเมื่อไปละเมิดในศีลข้อใดข้อหนึ่ง ย่อมมีนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบายทุกติ และวินิบาตเป็นเบื้องหน้า

ความเข้าใจในเรื่องของการรักษาศีลประยูรญาติของเจ้าสรณานิสากยะต้องมีความเข้าใจเช่นเดียวกัน เพราะเจ้าสรณานิสากยะชอบเสวยน้ำจันท์ซึ่งเป็นการละเมิดศีลในข้อที่ 5 ครั้งเมื่อสวรรคต เหล่าประยูรญาติของเจ้าสรณานิสากยะ น่าจะมีความเข้าใจว่าคงต้องมี

²⁴ คุรยละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/1020/529.

²⁵ คุรยละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 33, หน้า 329.

²⁶ คุรยละเอียดใน อ.จ.ก. (ไทย) 22/145/241.

ทุกติเป็นเบื้องหน้าแน่ ด้วยความสงสัยจึงไปทูลถามพระพุทธเจ้าถึงอภิสัมปรายภพ พระองค์ทรงพยากรณ์ว่าเป็นโศคบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า จึงเป็นเหตุเกิดปฐมสมณานิสกกสูตร²⁷

2.3 หลักธรรมในปฐมสมณานิสกกสูตร

เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะมีความสงสัยในความเป็นพระโศคบันของเจ้าสมณานิสกกยะที่ชอบเสวยน้ำจันทน์จึงไปทูลถามพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงแสดงหลักธรรมว่า บุคคลผู้พ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุกติ และ วินิบาต แบ่งตามหลักธรรมออกเป็น 6 ประเภทคือ

1. บุคคลผู้ที่มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยเป็นพระอรหันต์

บุคคลใดเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า พระองค์เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปได้ ทรงรู้แจ้งโลก ทรงเป็นสารถิฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

บุคคลใดเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่าพระธรรมเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล (หมายถึงให้ผลไม่จำกัดกาล คือ ไม่ขึ้นกับกาลเวลา ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติทุกเวลาทุกโอกาส ปฏิบัติเมื่อใดก็ได้รับผลเมื่อนั้น)²⁸ ควรเรียกให้มาดู น้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน

บุคคลใดเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ได้แก่ อริยบุคคล 4

²⁷ คุรยละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/1020/529.

²⁸ คุรยละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรธ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 19, หน้า 489.

คู่ คือ 8 บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าเป็นผู้ควรแก่ของที่นำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก²⁹

บุคคลใดเป็นผู้ประกอบด้วยมีปัญญารำเรียง มีชวนปัญญา ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ ทำให้แจ้งใน เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญา เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน บุคคลประเภทนี้จะมีคามพ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุคติ และวินิบาต³⁰

2. บุคคลผู้ที่มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยเป็นพระอนาคามี

บุคคลใดเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่าพระองค์เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี ทรงรู้แจ้งโลก ทรงเป็นสาวกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นพระผู้มีพระภาค

บุคคลใดเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่าพระธรรมเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล (หมายถึงให้ผลไม่จำกัดกาล คือ ไม่ขึ้นกับกาลเวลา ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติทุกเวลาทุกโอกาส ปฏิบัติเมื่อใดก็ได้ผลเมื่อนั้น)³¹ ควรเรียกให้มาดู น้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน

บุคคลใดเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ได้แก่ อริยบุคคล 4 คู่ คือ 8 บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าเป็นผู้ควรแก่ของที่นำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก³²

²⁹ คุราลละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/997/489.

³⁰ คุราลละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/1020/530.

³¹ คุราลละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรุณ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 19, หน้า 489.

³² คุราลละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/997/489.

บุคคลใดเป็นผู้ประกอบด้วยมีปัญญารำเรียง มีชวนปัญญา แต่ไม่ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เขาจึงเป็นโอปปาติกะ เพราะโอรัมภากิยสังโยชน์ 5 ประการสิ้นไป จักปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวนกลับมาจากโลกนั้นอีก บุคคลประเภทนี้จะมีความพ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุกคติ และวินิบาต³³

3. บุคคลผู้ที่มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยเป็นพระสกทาคามี

บุคคลใดเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่าพระองค์เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะเสด็จไปดี ทรงรู้แจ้งโลก ทรงเป็นสารathi ผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

บุคคลใดเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่าพระธรรมเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล (หมายถึงให้ผลไม่จำกัดกาล คือ ไม่ขึ้นกับกาลเวลา ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติทุกเวลาทุกโอกาส ปฏิบัติเมื่อใดก็ได้รับผลเมื่อนั้น)³⁴ ควรเรียกให้มาดู น้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน

บุคคลใดเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ได้แก่ อริยบุคคล 4 คู่ คือ 8 บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้านี้เป็นผู้ควรแก่ของที่นำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาคบุญอันยอดเยี่ยมของโลก³⁵

ไม่มีหยาสนปัญญา ไม่มีชวนปัญญา ทั้งไม่ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เขาจึงเป็นพระสกทาคามี มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียว ก็จะทำได้ทุกแห่งทุกขั้ได้ เพราะสังโยชน์ 3

³³ คุราชละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/1020/530.

³⁴ คุราชละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรุณ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 19, หน้า 489.

³⁵ คุราชละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/997/489.

ประการสั้นไป เพราะบรรเทาราคะ โทสะ โมหะให้เบาบางได้ บุคคลประเภทนี้จะมี ความพ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุกคติ และวินิบาต³⁶

4. บุคคลผู้ที่มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยเป็นพระโสดาบัน

บุคคลใดเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า พระองค์เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี ทรงรู้แจ้งโลก ทรงเป็นสารถิฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม ทรงเป็นศาสดา ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

บุคคลใดเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่าพระ ธรรมเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ ประกอบด้วยกาล (หมายถึงให้ผลไม่จำกัดกาล คือ ไม่ขึ้นกับกาลเวลา ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติทุก เวลาทุกโอกาส ปฏิบัติเมื่อใดก็ได้รับผลเมื่อนั้น)³⁷ ควรเรียกให้มาดู น้อมเข้ามาในตน อัน วิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน

บุคคลใดเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์สาวกของ พระพุทธเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ได้แก่ อริยบุคคล 4 คู่ คือ 8 บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้านี้เป็นผู้ควรแก่ของที่นำมาถวาย ควรแก่ ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก³⁸ ไม่มี หารสปัญญา ไม่มีชวันปัญญา ทั้งไม่ถึงพร้อมด้วยวิมุตติเขาจึงเป็นพระโสดาบัน ไม่มีทาง ตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า เพราะสังโยชน์ 3 ประการสั้นไป บุคคลประเภทนี้จะมี ความพ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุกคติ และวินิบาต³⁹

³⁶ คุรยละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/1020/530.

³⁷ คุรยละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,“เชิงอรธล”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหา- จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 19, หน้า 489.

³⁸ คุรยละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/997/489.

³⁹ คุรยละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/1020/530.

5. ผู้ไม่เลื่อมใสในพระรัตนตรัยแต่มีปัญญาพิจารณาในหลักธรรม

บุคคลผู้ไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า พระองค์เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะเสด็จไปได้ทรงรู้แจ้งโลก ทรงเป็นสารathiผู้สมควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

บุคคลผู้ไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่าพระธรรมเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล (หมายถึงให้ผลไม่จำกัดกาล คือ ไม่ขึ้นกับกาลเวลา ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติทุกเวลาทุกโอกาส ปฏิบัติเมื่อใดก็ได้ผลเมื่อนั้น)⁴⁰ ควรเรียกให้มาคูด น้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน

บุคคลผู้ไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ได้แก่ อริยบุคคล 4 คู่ คือ 8 บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้านี้เป็นผู้ควรแก่ของที่นำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนानุญอันยอดเยี่ยมของโลก⁴¹

ไม่มีหยาตปัญญา ไม่มีชวนปัญญา ทั้งไม่ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ แต่มีหลักธรรมคือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิินทรีย์ ปัญญาินทรีย์ และธรรมทั้งหลายที่ตกคตประกาศแล้ว ย่อมควรแก่การพิจารณาด้วยปัญญาโดยประมาณ บุคคลประเภทนี้จะมีความพ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุกคติ และวินิบาต⁴²

⁴⁰ ดูรายละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรุณ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 19, หน้า 489.

⁴¹ ดูรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/997/489.

⁴² ดูรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/1020/530.

6. ผู้ไม่เลื่อมใสในพระรัตนตรัยแต่มีศรัทธาในพระพุทธเจ้า

บุคคลผู้ไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า พระองค์เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะเสด็จไปดี ทรงรู้แจ้งโลก ทรงเป็นสารathiผู้สมควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

บุคคลผู้ไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่าพระธรรมเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล (หมายถึงให้ผลไม่จำกัดกาล คือ ไม่ขึ้นกับกาลเวลา ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติทุกเวลาทุกโอกาส ปฏิบัติเมื่อใดก็ได้ผลเมื่อนั้น)⁴³ ควรเรียกให้มาดูแล น้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน

บุคคลผู้ไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ได้แก่ อริยบุคคล 4 คู่ คือ 8 บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้านี้เป็นผู้ควรแก่ของที่นำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนानุญอันยอดเยี่ยมของโลก⁴⁴

ไม่มีหยาบช้า ไร้ปัญญา ไม่มีชวนปัญญา ทั้งไม่ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ แต่เขามีธรรมเหล่านี้ คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมานินทรีย์ ปัญญินทรีย์ และมีศรัทธาพอประมาณ ความรักพอประมาณในพระตถาคต บุคคลประเภทนี้จะมีความพ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุกคติ และวินิบาต⁴⁵

หลักธรรมที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นหลักธรรมอันเป็นเครื่องบรรลู่โสดาบันคือ หลักธรรมอินทรีย์ 5 ประการคือ

⁴³ ดูรายละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรุณ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 19, หน้า 489.

⁴⁴ ดูรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/997/489.

⁴⁵ ดูรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/1020/532.

ก) สัทชินทรีย์คือ บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อ พระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่า พระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เอง โดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถี ฝึกผู้ที่ควรฝึก ได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เรียกว่า สัทชินทรีย์

ข) วิริยินทรีย์คือ บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติปารกสัมมัตตปธาน 4 ประการ ย่อมได้ ความเพียร นี้เรียกว่า วิริยินทรีย์

ค) สตินทรีย์คือ บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติปารกสติปัญฐาน 4 ประการ ย่อมได้ สตินี้เรียกว่า สตินทรีย์

ง) สมาชินทรีย์คือ บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติในธรรมวินัยนี้ทำนิพพานให้เป็น อารมณ์แล้ว ได้สมาธิ ได้เอกัคคตาจิต นี้เรียกว่าสมาชินทรีย์

จ) ปัญญินทรีย์คือ บุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นอริยสัจ 4 ทั้งความเกิดและความดับอันเป็นอริยะ ชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบนี้เรียกว่า ปัญญินทรีย์⁴⁶

พระพุทธเจ้าทรงตรัสแสดงปฐมสรณานิสกกสูตร ให้แก่เจ้ามหายานามะสากยะที่ได้ ทูลถามถึง กติภพของเจ้าสรณานิสกกยะที่สวรรคตว่าเป็นพระโศดาบัน ทั้งที่ขอบเสวย น้ำจันทน์ ด้วยเหตุนี้เหล่าอุบาสก อุบาสิกาควรศึกษาการยึดถือพระรัตนตรัยอันเป็นที่พึ่งที่ ระลึก เพราะอานุภาพของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์มีคุณค่าหาประมาณมิได้ ดัง เจ้าสรณานิสกกยะผู้ทรงถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ตลอดกาล ถึงแม้ว่าจะไม่ได้รักษา สัตถ์ แต่ด้วยการยึดถือในพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่า มีประโยชน์อันสูงสุด พร้อมทั้งนำสัตว์ ออกจากทุกข์ได้ ด้วยการระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยด้วยความคิดว่า

พระพุทธหมายถึง ทรงเป็นผู้จัดซึ่งภัยของสัตว์ทั้งหลาย โดยทำสัตว์ทั้งหลาย ให้เป็นไปในประโยชน์เกื้อกูลและ ถอยกลับจากสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์เกื้อกูล

⁴⁶ คูรายละเอียดยาน ส.ม. (ไทย) 19/481/293.

พระธรรมหมายถึง เพราะช่วยทำสัตว์ทั้งหลายให้ช่วยข้ามพ้นจากกัณดาร คือภพ และเพราะให้ความเบาใจแก่สัตว์ทั้งหลาย

พระสงฆ์หมายถึง เพราะทำสักการะทั้งหลายแม้เป็นของน้อยค่า ให้ได้รับผลอัน ไพบูรณ์⁴⁷

ด้วยเหตุที่ได้ระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยพร้อมทั้งปฏิบัติตามหลักธรรมของ พระพุทธเจ้าก่อนที่จะสวรรคตเจ้าสรณานิสากยะได้สมาทานศีลให้บริบูรณ์ ด้วยจิตที่ยึดมั่น เข้าถึงในพระรัตนตรัย จึงได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน⁴⁸

2.4 ผลที่เกิดขึ้นจากการแสดงธรรมของปฐมสรณานิสากกุตร

หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงได้ตรัสหลักธรรม อันเป็นเครื่องบรรลุพระโสดาบัน ให้แก่เจ้ามหานามะพัง ลักษณะของผู้บรรลุธรรมและผู้พ้นจากนรกกว่ามีหลายประเภท เช่น ผู้มีศรัทธามั่นคงแล้วดำรงอยู่ในมรรค เรียกว่า สัทธานุสारी หมายถึงผู้เดินทางไปตามศรัทธา คือ ผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุโสดาปัตติผล มีศรัทธาแก่กล้า บรรลุผล แล้วกลายเป็นสัทธาวิมุตติ ผู้ไม่มีศรัทธาแต่อาศัยปัญญาแล้วดำรงอยู่ในมรรค เรียกว่า ชัมมานุสारी หมายถึง ผู้เดินทางไปตามธรรม คือ ผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุโสดาปัตติผล มีปัญญาแก่กล้าบรรลุผล แล้วเป็น ทิฎฐิปัตตะ⁴⁹

กรณีของเจ้าสรณานิสากยะมีพฤติกรรมของผู้บรรลุธรรมในตอนต้นไม่ดีคือ ชอบ เสวน้ำจันท์ แต่ในตอนท้ายก่อนที่จะสวรรคต พระองค์ทรงบำเพ็ญศึกษาได้บริบูรณ์ ประกอบกับอาศัยหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ดี ทำให้เกิดผลสำเร็จในการบรรลุธรรม เป็นพระอริยบุคคลในระยะเวลาสั้น ๆ เท่านั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสเปรียบเหมือนพืชที่ดี ได้ ใช้นาที่ดี พืชผลเจริญงอกงามได้ดี⁵⁰

⁴⁷ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 39, หน้า 11.

⁴⁸ คุรายละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/1020/532.

⁴⁹ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 18, หน้า 307.

⁵⁰ คุรายละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/1021/535.

จากการศึกษาพบว่า พระพุทธเจ้าทรงตรัสพระสูตรจบเจ้าสาวกยะมหานามะ ยังมีข้อสงสัยไม่เข้าใจในหลักธรรมบางประการอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้พระพุทธเจ้าทรงตรัสเพิ่มขึ้นอีกพระสูตรหนึ่งชื่อว่า ทุติยสรณานิสังกสูตร⁵¹ ซึ่งมีเนื้อหาใจความหลักธรรมเหมือนกันกับปฐมสรณานิสังกสูตรในตอนต้นพระสูตร จะต่างกันตรงที่ท้ายของพระสูตร พระพุทธเจ้าทรงตรัสเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยไว้ว่า เปรียบเหมือนนาไม่ดี พื้นดินเสีย ไม่ได้ถนอมต่อ พืชที่ใช้ทำพันธุ์ก็หัก เน่าเสียถูกลมและแดดทำลาย ไม่มีแก่นสาร เก็บไว้ไม่ดี ถึงฝนก็ตกลงมาไม่ดี พืชที่ใช้ทำพันธุ์เหล่านั้นไม่สามารถจะเจริญงอกงามเติบโตได้

พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยกับบุคคลผู้ที่นับถือศาสนาผิด ครั้นตายแล้วไปเกิดเป็นไก่บ้าง หนูบ้าง ส่วนศาสดาของตนตายแล้วไปเกิดเป็นแมว ก็จะกินไก่กินหนู นี่ก็ผลของการนับถือศาสนาที่ไม่เป็นประโยชน์ เพราะมีความเข้าใจผิดในการนับถือศาสนาที่ไม่สามารถนำสัตว์ออกจากทุกข์ไปได้⁵²

เปรียบเทียบกับการอุปมานี้ฉันใดอุปไมยก็ฉันนั้น⁵³ ธรรมในศาสนาที่ประกาศไม่ดี ไม่นำสัตว์ออกจากทุกข์ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบ ไม่ใช่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศ ก็เหมือนกับชาวนาได้พืชนาไม่ดีและพืชกล้าก็หักเสียหาย ครั้นเมื่อไถหว่านพืชลงไปไถนาก็ไม่สามารถให้ผลผลิตได้ บุคคลใดที่นับถือศาสนาผิดก็เช่นเดียวกันไม่สามารถจะบรรลุนิพพานให้เข้าถึงนิพพานได้เช่นเดียวกัน ครั้นเมื่อปฏิบัติตามหลักของศาสดาที่ยึดถือแต่สิ่งที่ผิด ผลก็จะไปเกิดเป็นไก่ เป็นหนู หรือแมวดังกล่าว

ครั้นเจ้ามหานามะมีความเข้าใจในหลักการเปรียบเทียบแล้ว พระพุทธเจ้าทรงเปรียบกับบุคคลผู้ที่นับถือพุทธศาสนาว่า เป็นเครื่องนำสัตว์ออกจากทุกข์ บุคคลใดเข้าถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นที่พึ่ง ย่อมเห็นอริยสัจ 4 (คือ) ทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และอริยมรรคมีองค์ 8 อันเป็นข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ด้วยปัญญาอันชอบ นั่นเป็นสรณะอันเกษมเป็นสรณะอันสูงสุด⁵⁴ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสเปรียบกับ

⁵¹ คุรยละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/1021/532.

⁵² คุรยละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 18, หน้า 27.

⁵³ คุรยละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/1021/535.

⁵⁴ คุรยละเอียดใน ขุ.ธ. (ไทย) 25/188/92.

ศาสนาที่ดีมีหลักธรรมที่ดี ประพฤติปฏิบัติถูกต้อง เหมือนกับที่นาดี พื้นดินดี พืชดีไว้
 ดังนี้ว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ประกาศดี นำสัตว์ออกจากทุกข์ เป็นไปเพื่อความ
 สงบ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศแล้ว และสาวกก็เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติธรรมตาม
 หลักธรรมนั้นคืออยู่ จึงเหมือนกับนาดีพืชดี ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงเจ้าสรณานิสายกะ เพราะ
 ได้สมาทานศึกษาให้บริบูรณ์ในเวลาจะสวรรคต⁵⁵

1. ผลของพระรัตนตรัยที่เป็นบาทฐานแก่ผู้ที่มีศีลและไม่มีศีล

บุคคลผู้มีพระรัตนตรัยเป็นบาทฐานในการระลึกถึง แม้ยังไม่มีศีลก็ไม่ไปนรก
 กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุกคติ และวินิบาต ดังเช่นประวัติในอดีตชาติ
 ของพระผลทวยกเถระเป็นนายพรานที่ฆ่าสัตว์อื่นมากมาย ได้เห็นพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็น
 ผู้นำชั้นเลิศของโลก⁵⁶ จึงได้ถือผลมะหาด ไปถวายพระพุทธเจ้าด้วยจิตที่เลื่อมใสนั้น จึงไม่
 รู้จักทุกคติเลย⁵⁷ หรือกรณีดังเช่น

พระฐิตัญชลิยเถระในอดีตชาติท่านก็เป็นพรานเนื้อเห็นพระพุทธเจ้า ท่านมีจิตใจ
 เลื่อมใสจึงไปกราบไหว้แล้วกลับไป ขณะนั้นฟ้าได้ผ่าท่าน ในเวลาใกล้ตายจึงได้ระลึกถึง
 พระพุทธเจ้าพร้อมทั้งยกมือไหว้อีกครั้งหนึ่ง ด้วยเหตุระลึกถึงว่าเป็นที่พึ่งของตน แม้ว่าจะ
 เป็นพรานผู้ฆ่าสัตว์ ผลแห่งการระลึกถึงในพระพุทธเจ้าครั้งนั้น⁵⁸ จึงไม่พบกับความทุกคติ
 ดังนั้น บุคคลผู้มีพระรัตนตรัยเป็นบาทฐานในการระลึกถึง แม้จะเป็นพรานที่ฆ่าสัตว์ยังไม่มี
 ศีลก็ตาม ท่านทั้ง 2 นี้ เรียกว่า เป็นผู้เข้าถึงพระรัตนตรัยแบบโลกียะ ซึ่งจะได้รับอานิสงส์คือ
 มีภวสมบัติ โภคสมบัติเป็นผลที่แน่นอน⁵⁹ จะไม่ไปสู่นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน
 ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุกคติ และวินิบาต ดังนี้

⁵⁵ คุราชละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/1021/536.

⁵⁶ คุราชละเอียดใน ข.อป. (ไทย) 32/66-67/303.

⁵⁷ คุราชละเอียดใน ข.อป. (ไทย) 32/68-70/304.

⁵⁸ คุราชละเอียดใน ข.อป.(ไทย) 32/42/222.

⁵⁹ คุราชละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 11, หน้า 413.

สำหรับบุคคลผู้มีศีลพร้อมอยู่แล้วเมื่อได้เข้าถึงพระรัตนตรัยเป็นบาทฐานจะสามารถบรรลุธรรมได้ทันทีดังกรณีเช่น พระปุสสเทวเถระ⁶⁰ เห็นพระรูปของพระพุทธเจ้าโดยที่มารได้นิรมิตพระรูปเทียมขึ้นเกิดความปีติแล้วเจริญวิปัสสนาอันมีพระพุทธเจ้าเป็นอารมณ์ ว่าพระรูปที่มารนิรมิตมีความงามมากมายขนาดนี้ หากได้พบพระพุทธเจ้าพระองค์ที่ปราศจากราคะ โทสะ โมหะจะมีความงามมากมายขนาดไหน ดังนี้แล้วได้พิจารณาเป็นอารมณ์บรรลุเป็นพระอรหันต์⁶¹ หรือกรณีดังเช่น

นางธัญชานี⁶² เป็นพระโศดาบันเพราะมีใจเลื่อมใสในพระรัตนตรัย กล่าวว่ามีเมื่อใดก็ตามที่นาง ไอ จาม หรือแม้แต่สะอึกสั่นสั่นก็ตามจะระลึกถึงพระรัตนตรัย แล้วเปล่งคำอุทานนอบน้อมว่า นโม พุทธสฺส (ขอนอบน้อมพระพุทธเจ้า) ทุกครั้ง⁶³ เพราะสรวณคมน์ที่เป็นโลกุตระมีสามัญญผล 4 เป็นวิบากมีความสิ้นทุกข์เป็นอานิสงส์⁶⁴ สมดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า ผู้ใดเข้าถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรวณ ผู้นั้นย่อมเห็นอริยสัจ 4 ด้วยปัญญาอันชอบ คือเห็นทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ความว่างพ้นทุกข์ และมรรคมืองค์ 8 อันเป็นทางถึงความดับทุกข์ บุคคลอาศัยสรวณนี้ ย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้⁶⁵

สำหรับกรณีเจ้าสรณานิสากยะเป็นบุคคลที่มีพระรัตนตรัยเป็นบาทฐานแต่ศีลยังไม่ดีเพราะชอบเสวน้ำจันท์พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าเป็นพระโศดาบัน⁶⁶ ก็เป็นที่ถกเถียงกันมากมายในพระญาติของพระองค์ ถึงขนาดว่าเจ้ามหาณามิสากยะเรียกประชุมในสิ่งที่น่าอัศจรรย์นี้ บางท่านต่างถึงกับอุทานว่าแล้วใครเล่าในที่นี้จะไม่เป็นพระโศดาบัน⁶⁷

ดังนั้นจากคัมภีร์ท่านได้กล่าวว่า บุคคลผู้มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก แม้ยังไม่มีศีลก็ไม่ไปนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุกคติ และวินิบาตดังเช่น

⁶⁰ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 10, หน้า 407.

⁶¹ คุรายละเอียดใน พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญฺญ โญ), มหามัสการ, หน้า 204.

⁶² คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 25, หน้า 171.

⁶³ คุรายละเอียดใน พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญฺญ โญ), มหามัสการ, หน้า 15.

⁶⁴ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 11, หน้า 412.

⁶⁵ คุรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 413.

⁶⁶ คุรายละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/1021/529.

⁶⁷ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 25, หน้า 171.

พระฐิติคุณชยเถระ⁶⁸ พระฐิติคุณชยเถระ⁶⁹ และหากบุคคลใดรักชาติไว้ดีพร้อมอยู่ก่อนแล้ว ครั้นเมื่อได้เข้าถึงพระรัตนตรัยก็จะบรรลุนิพพานเป็นพระอริยบุคคล 4 จำพวกได้ดัง พระปุสสเทวเถระ⁷⁰ นางธัญชานี⁷¹ และเจ้าสรณานิสากยะซึ่งได้รักชาติก่อนสวรรคตเป็นต้น

2.5 พระรัตนตรัยเป็นบาทฐานในการปฏิบัติ

การปฏิบัติวิปัสสนาที่ปรากฏอยู่ในปฐมสมณานิสกกสูตรคือ การระลึกถึง พุทธานุสสติ ชัมมานุสสติ และสังฆานุสสติ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้แก่บุคคลที่ทำการ ปฏิบัติวิปัสสนาว่า หากอยู่ในป่า อยู่โคนไม้ หรืออยู่เรือนว่าง ในขณะที่ปฏิบัติวิปัสสนามี ความหวาดกลัว สะดุ้ง หรือความขนพองสยองเกล้า เกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาให้ระลึก ถึงพุทธานุสสติ ชัมมานุสสติ และสังฆานุสสติเป็นอารมณ์ ซึ่งมีหลักและวิธีการระลึกถึง เป็นลำดับดังต่อไปนี้

1. การระลึกถึงพุทธานุสสติ

การปฏิบัติวิปัสสนาโดยการระลึกถึงพุทธานุสสติเป็นอารมณ์คือการระลึกถึงคุณ ของพระพุทธเจ้าว่า พระพุทธเจ้าพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดย ชอบเพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี ทรงรู้แจ้งโลกเป็นสาวกผู้ควรฝึกได้ อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ครั้นเมื่อผู้ปฏิบัติวิปัสสนาระลึก ถึงพระพุทธเจ้าเนื่อง ๆ ความกลัว ความสะดุ้ง หรืออาการขนพองสยองเกล้าที่เกิดขึ้นอยู่ก็ จะหายไป⁷² คุณของพระพุทธเจ้านั้นมีมากมายไม่สามารถพรรณนาทั้งหมดได้ เมื่อกล่าว โดยย่อคือพระพุทธคุณ 9 บทคือ อะระหัง⁷³ สัมมาสัมพุทธโ⁷⁴

⁶⁸ คุรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) 32/66-67/303.

⁶⁹ คุรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) 32/42/222.

⁷⁰ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 10, หน้า 407.

⁷¹ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 25, หน้า 171.

⁷² คุรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) 15/249/361.

⁷³ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 1, หน้า 176.

⁷⁴ คุรายละเอียดใน พระพุทธโฆสเถระ วจนา, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์

วิชาจะระณะสัมปันโน⁷⁵ สุคะโต⁷⁶ โลกะวิฑู⁷⁷ อะนุตตะโร ปุริสัทมมะสาระถิ⁷⁸ สัตถา เทวะมะนุสสานัง⁷⁹ พุทโธ⁸⁰ ภาวะวา⁸¹

พระพุทธคุณทั้ง 9 นี้มีอานุภาพอย่างกว้างใหญ่ไพศาล ทำให้ผู้ที่ได้ยินได้ฟังเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า บางท่านแสดงตนเป็นอุบาสก อุบาสิกาในพระพุทธศาสนา บางท่านได้บรรลุนิพพานตามสมควรแก่การปฏิบัติ⁸² นี้เรียกว่า การปฏิบัติพุทธานุสสติ โดยอาศัยการระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าเป็นบาทฐาน พร้อมทั้งเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติปวารณาสติปฏิฐาน 4 ประการ ประกอบด้วยสติเครื่องรักษาตัวอย่างยิ่งระลึกได้ ตามระลึกได้ ซึ่งกิจที่กระทำไว้นานแล้วและคำพูดที่พูดไว้นานได้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่...ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่...ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย⁸³ จึงได้บรรลุนิพพานเป็นพระโสดาบัน ดังที่พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ในปฐมสมณานิสังกสูตร

2. การระลึกถึงชัมมานุสสติ

การปฏิบัติโดยการระลึกถึงชัมมานุสสติเป็นอารมณ์คือการระลึกถึงคุณของพระธรรมว่า พระธรรมอันพระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง

⁷⁵ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 1, หน้า 183.

⁷⁶ คุรายละเอียดใน พระพุทธโฆสเถระ วจนา, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), หน้า 344.

⁷⁷ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 1, หน้า 185.

⁷⁸ คุรายละเอียดใน พระพุทธโฆสเถระ วจนา, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), หน้า 344.

⁷⁹ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 1, หน้า 192.

⁸⁰ คุรายละเอียดใน พระพุทธโฆสเถระ วจนา, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), หน้า 345.

⁸¹ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 1, หน้า 194.

⁸² คุรายละเอียดใน พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญฺญ), มหานมัสการ, หน้า 30.

⁸³ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 31, หน้า 13.

ไม่ประกอบด้วยกาล ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน เพราะว่า เมื่อระลึกถึงพระธรรมอยู่เนื่อง ๆ ความกลัว ความสะดุ้ง หรืออาการขนพองสยองเกล้าที่เกิดขึ้นอยู่ก็จะหายไป⁸⁴

การระลึกถึงในหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้คือสติปัฏฐาน 4 สัมมัปปธาน 4 อิทธิบาท 4 อินทรีย์ 5 พละ 5 โพชฌงค์ 7 อริยมรรคมีองค์ 8 หรือด้วยหลักธรรมในหมวดใดหมวดหนึ่งใน 84,000 พระธรรมขันธ์ก็ได้เช่นเดียวกัน อรรถกถาจารย์ได้กล่าวถึงคุณทั้งหลายของปริยัติธรรมและโลกุตตรธรรม ไว้เป็นภาษาบาลีในการระลึกถึงพระธรรมไว้ดังนี้คือ

สะวากขาโต ภะคะวะตา ชัมโม สันทิภูทิจฺจโก อะกาลิโก เอหิปัสสิโก โอปะนะยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ⁸⁵ นี้เรียกว่า การปฏิบัติธัมมานุสสติ โดยอาศัยการระลึกถึงคุณของพระธรรมเป็นบาทฐานพร้อมทั้งเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติปารมัตติปัฏฐาน 4 ประการ ประกอบด้วยสติเครื่องรักษาตัวอย่างยิ่งระลึกได้ ตามระลึกได้ ซึ่งกิจที่กระทำไว้นานแล้วและคำพูดที่พูดไว้นานได้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกเสียได้ ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่...ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่...ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกเสีย⁸⁶ จึงได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันดังที่พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ในปฐมสมณานิสังกสูตร

3. การระลึกถึงสังฆานุสสติ

การปฏิบัติโดยการระลึกถึงสังฆานุสสติเป็นอารมณ์คือการระลึกถึงคุณของพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกต้องทางปฏิบัติสมควร ได้แก่ อริยบุคคล 4 คู่ คือ 8 บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้านี้

⁸⁴ คุรยลละเอียดใน ส.ส. (ไทย) 15/249/362.

⁸⁵ คุรยลละเอียดใน พระพุทธโฆสเถระ วจนา, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), หน้า 369.

⁸⁶ คุรยลละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 31, หน้า 13.

เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำ
อัญชลี เป็นนानุญอันยอดเยี่ยมของโลก เพราะว่า เมื่อพวกระลึกถึงพระสงฆ์อยู่เนื่อง ๆ
ความกลัว ความสะอึก หรืออาการขนพองสยองเกล้าที่เกิดขึ้นอยู่ก็จะหายไป⁸⁷ พระอรธ-
กถาจารย์ได้กล่าวถึงคุณทั้งหลายของพระสงฆ์ ไว้เป็นภาษาบาลีให้ระลึกถึงไว้ดังนี้คือ

สุปฏิปันโน อสุปฏิปันโน ญาเยปะปฏิปันโน สามิจิปปฏิปันโน อาหุเนยโย
ปาหุเนยโย ทักขิเนยโย⁸⁸ อัญชลีกะระณียโย อนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสะ⁸⁹ นี้
เรียกว่า การปฏิบัติสังฆานุสสติ โดยอาศัยการระลึกถึงคุณของพระสงฆ์เป็นบาทฐานพร้อม
ทั้งเป็นผู้ที่ประพฤตปฏิบัติปรารภสติปัญญา 4 ประการ ประกอบด้วยสติเครื่องรักษาตัวอย่าง
ยิ่งระลึกได้ ตามระลึกได้ ซึ่งกิจที่กระทำไว้นานแล้วและคำพูดที่พูดไว้นานได้ ย่อม
พิจารณาเห็นภายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกิขณาและโทมนัสใน
โลกเสียได้ ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ . . . ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ . . . ย่อม
พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกิขณาและโทมนัส
ในโลกเสีย⁹⁰ จึงได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันดังที่พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ ในปฐมสมรณ
นิสัฏกสูตร

การปฏิบัติโดยการระลึกถึงพระรัตนตรัยจัดเป็นการเจริญสมถกรรมฐาน แต่ใช้
เป็นบาทฐานในการเจริญวิปัสสนาได้พระพุทธเจ้าทรงตรัส เวชยากรณภายิตเป็นคาถา
ประพันธ์ไว้ดังต่อไปนี้คือ สวากทั้งหลายอยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างก็ดี พึง
ระลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ความกลัวจะไม่มี ถ้าไม่ระลึกถึงพระพุทธเจ้า ผู้เจริญที่สุด
ในโลก ผู้องอาจกว่านรชน พึงระลึกถึงพระธรรม⁹¹ ซึ่งเป็นเหตุนำออกจากทุกข์ ถ้าไม่
ระลึกถึงพระธรรม ซึ่งเป็นเหตุนำออกจากทุกข์ พึงระลึกถึงพระสงฆ์ผู้เป็นนानุญไม่มีนา

⁸⁷ คุรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) 15/249/362.

⁸⁸ คุรายละเอียดใน พระพุทธโฆสเถระ วจนา, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์
(อาจ อาสภมหาเถระ), หน้า 379.

⁸⁹ คุรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 380.

⁹⁰ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 31, หน้า 13.

⁹¹ คุรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) 15/249/362.

บุญอื่นยิ่งกว่าเมื่อระลึกถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์อยู่ความกลัว ความหวาดสะดุ้ง ความขนพองสยองเกล้าจะไม่มี⁹²

การระลึกถึงพระรัตนตรัยโดยการระลึกแบบพุทธานุสสติ ธรรมานุสสติ สังฆานุสสติเป็นบาทฐานในการปฏิบัติ ย่อมมีอานิสงส์เป็นผู้ที่มีความเคารพ ยำเกรงใน พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ย่อมบรรลุถึงซึ่งความไพบุลย์ด้วยสติ ไพบุลย์ด้วยปัญญา ไพบุลย์ด้วยด้วยบุญ เป็นผู้มากไปด้วยปีติและปราโมทย์ เป็นผู้กำจัดเสียได้ซึ่งโทษภัยอันน่ากลัว เป็นผู้สามารถอดทนได้ต่อทุกขเวทนา ย่อมได้ความมั่นใจว่าอยู่ร่วมกับพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ถึงคราวที่ประจวบเข้ากับสิ่งที่จะพึงล่วงละเมิด หิริและโอตตปปะยอมปรากฏเป็นเสมือนพระรัตนตรัยอยู่ต่อหน้า⁹³

ดังนั้นบุคคลผู้บำเพ็ญพุทธานุสสติ ธรรมานุสสติ สังฆานุสสติเป็นบาทฐานในการปฏิบัติ จะเป็นผู้ที่มีปัญญาติซึ่งมีอานุภาพอันยิ่งใหญ่สามารถบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคล 4 จำพวกได้ ดังกรณีของเจ้าสรณานิสากยะ⁹⁴เป็นผู้บำเพ็ญในการเข้าถึงพระรัตนตรัยเป็นบาทของปฏิบัติจนบรรลุธรรมเป็นพระโศคาธิบดีในพระสูตร

⁹² คุรยละเอียดใน ส.ส.(ไทย) 15/249/363.

⁹³ คุรยละเอียดใน พระพุทธโฆสเถระ วจนา, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), หน้า 368-384.

⁹⁴ คุรยละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/1021/529.

บทที่ 3

พระรัตนตรัยกับการปฏิบัติวิปัสสนาในปฐมสมณานิสกกสูตร

พระรัตนตรัย เป็นบาทฐานในการระลึกเพื่อให้เกิดความศรัทธาปสาท ชวนใจ
อยากรับธรรมปฏิบัติเพื่อให้หลุดพ้นออกจากทุกข์ในวัฏฏะสงสาร เป็นเหตุให้เข้าถึงนิพพาน
จากการศึกษาในปฐมสมณานิสกกสูตรพระพุทธเจ้าทรงแสดงถึงหลักธรรมของอินทรีย์ 5 ซึ่ง
ในหลักธรรมนั้นประกอบไปด้วยหลักการปฏิบัติของสัมมปปธาน 4 และ สติปัฏฐาน 4 จัด
อยู่ในโพธิปักขิยธรรม 37 ประการ¹และล้วนรวมลงในอริยสัจ 4 ทั้งสิ้น ซึ่งเป็นหลักธรรมของ
การปฏิบัติวิปัสสนา ผู้ศึกษาเห็นความสำคัญของหลักการปฏิบัติสัมมปปธาน 4 เป็นอย่างยิ่ง
แต่ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษามีวัตถุประสงค์จะศึกษาเฉพาะในหลักการปฏิบัติวิปัสสนาตาม
หลักสติปัฏฐาน 4 เท่านั้น จึงได้กำหนดประเด็นของการศึกษาต่าง ๆ ไว้ดังต่อไปนี้

- 3.1 ความหมายของพระรัตนตรัย
- 3.2 การระลึกถึงพระรัตนตรัย
- 3.3 การเข้าถึงพระรัตนตรัย
- 3.4 อานุภาพของพระรัตนตรัย
- 3.5 ความหมายของวิปัสสนา
- 3.6 สติปัฏฐาน 4 ในปฐมสมณานิสกกสูตร
- 3.7 อริยสัจ 4 ในปฐมสมณานิสกกสูตร
- 3.8 การบรรลุธรรมโดยอาศัยพระรัตนตรัยเป็นบาทฐาน (สมถยานิก)
- 3.9 การเข้าถึงพระรัตนตรัยของเจ้าสรณานิสกกเถระ

3.1 ความหมายของคำว่าพระรัตนตรัย

รัตนตรัย คัมภีร์ อภิธานวรรณานาท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้ คือ

¹ ดูรายละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรรถ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหา-
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 18, หน้า 131.

1. ความหมายของรัตนตรัย ตามหลักสัททนต์

รัตนะ แก้ว แก้วมณี

วสุ (วส นิวาเส+อ) รัตนะ แก้ว แก้วมณี. สุขํ วสนฺติ เอเตนาติ วสุ รัตนะช่วยให้อยู่อย่างสบาย ชื่อว่าสุ

รัตน (รตีสทหฺรูปท+ตณฺ วิตุถาเร+อ) รัตนะ แก้ว แก้วมณี. รติ ตโนตติ รัตนํ แก้วที่แผ่ไปสู่ความยินดี ชื่อว่ารัตนะ (ลบ ติ) รมนฺติ เอตุถาติ รัตนํ แก้วเป็นที่ยินดี ชื่อว่ารัตนะ รมุ กิพายํ+ตณฺ, ลบ ม) รติ ชเนตติ รัตนํ แก้วที่ทำให้เกิดความยินดี ชื่อว่ารัตนะ (รตีสทหฺรูปท+ชน ชนเน+อ, อาเทศ อี เป็น อ, ลบ ช). คัมภีร์อมรโกสอภิชานกล่าววว่า “รัตนํ สุชาติเสฏฺฐเจปิ รัตน ศัพท์ใช้ในอรรถว่าสิ่งที่ประเสริฐของผู้เกิดมาดี” เพราะฉะนั้น ช้างตัวประเสริฐจึงชื่อว่า คชรตนะ, ม้าตัวประเสริฐจึงชื่อว่า อัสสรตนะ, บุรุษผู้ประเสริฐจึงชื่อว่า ปุริสรตนะ, หญิงผู้ประเสริฐจึงชื่อว่า อิตถิรัตนะ. รัตนํ นาม มุตฺตา มณี เวพฺฐริโย สฺงฺโข สิลา ปวาฬ รัชคํ ชาตฺรูป โลกิตฺตฺโก มสารถฺลํ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สັงข์ สีลา แก้วประพาฬ เงิน ทองคำ ทับทิม และแก้วมรกต ชื่อว่ารัตนะ²

2. ความหมายของพระรัตนตรัยตามหลักอรรถนัย

ก) รัตนะ หมายถึง สิ่งที่น่ามาซึ่งความยินดี มีอรรถวิเคราะห์ว่า สิ่งใดย่อมนำมาคือว่าย่อมนำมาซึ่งความยินดี ได้แก่ ย่อมยังความยินดีให้เกิด ให้เจริญ เหตุุนั้นสิ่งนั้นชื่อว่า รัตนะ³

ข) รัตนะ หมายถึง สิ่งที่มีค่ามากคือ สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่บุคคลทำการบูชา มีค่ามากซึ่งไม่ได้ พบเห็นได้โดยยาก และไม่ใช่ว่าเป็นของที่สัตว์ต่ำต้อยบริโภคนั้น เป็นชื่อของรัตนะ⁴

ค) พระอรรถกถาจารย์ท่านได้ให้ความหมายของพระรัตนตรัย คือ จิตตูปบาทของสัตว์ย่อมเข้าถึงรัตนะทั้ง 3 ว่าเป็นสรณะ ว่าเป็นป्रायณะคือเครื่องนำทางด้วยความคิดว่า

² ดูรายละเอียดใน พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์ อภิชานวรรณนา, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, 2547), หน้า 613.

³ ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 47, หน้า 21.

⁴ ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 26.

เป็นผู้จัดซึ่งภัยของสัตว์ทั้งหลายโดยทำสัตว์ทั้งหลายให้เป็นไปในประโยชน์
 เกื้อกูลและถอยกลับจากสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์เกื้อกูลเรียกว่า พระพุทธ

เพราะทำสัตว์ทั้งหลายให้ช่วยข้ามพ้นจากกันดารคือภพและเพราะให้ความเบาใจ
 แก่สัตว์ทั้งหลายเรียกว่า พระธรรม

เพราะทำสักการะทั้งหลายแม้จะเป็นของน้อยค่า แต่ผลที่ได้รับกลับไปบุญด้วย
 อานิสงส์เรียกว่า พระสงฆ์⁵

รัตนตรัย พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมให้ความหมายไว้ว่า
 รัตนะ 3 แก้วอันประเสริฐ หรือสิ่งล้ำค่า 3 ประการ หลักที่เคารพบูชาสูงสุดของพุทธ
 ศาสนานิกชน 3 อย่าง - Ratanattaya : the Triple Gem ; Thee Jewels พระพุทธเจ้า (พระผู้
 ตรัสรู้เองและสอนผู้อื่นให้รู้ตาม – Buddha : the Buddha ; the Enlightened One) พระธรรม
 (คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งหลักความจริงและหลักความประพฤติ- Dhamma : the
 Dhamma; Dhamma; the Doctrine) พระสงฆ์ (หมู่สาวกผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของ
 พระพุทธเจ้า – Saṅgha: the Sangha; the Order) ในบาลีที่มา เรียกว่า สรณะ 3⁶

รัตนตรัย พจนานุกรม ฉบับเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัดที่ชาวพุทธควร
 ให้ความหมายไว้ว่าแก้ว 3 ดวง แก้วสามประการ เป็นสิ่งประเสริฐ มีค่า และหาได้ยาก
 สูงสุด เพราะประกอบด้วยคุณลักษณะและความดีโดยย่อคือ พระพุทธ รู้ดีรู้ชอบด้วย
 พระองค์เองก่อนแล้วสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม พระธรรม รักษาผู้ประพฤติปฏิบัติมิให้ตกไปในที่
 ชั่วคือ มิให้ตกต่ำ พระสงฆ์ ปฏิบัติชอบตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจนเห็นผลแล้ว
 สอนผู้อื่นให้กระทำตามด้วย⁷

ดังนั้นพระรัตนตรัยจึงหมายถึง เครื่องนำทางที่ประเสริฐ 3 ประการหรือ แก้ว 3
 ประการ เป็นสิ่งที่นับถือเคารพบูชาอันประเสริฐสูงสุด 3 ประการของชาวพุทธศาสนา ซึ่ง
 ประกอบด้วยพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ต่างอิงอาศัยกันเหมือนไม้ 3 อย่างอันตั้ง

⁵ คุราชละเอียดยใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 17, หน้า 265.

⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 98.

⁷ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรม เพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ฉบับคำวัดที่ชาวพุทธ-
 ควรรู้, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2551), หน้า 819.

พึงกัน จะขาดเสียอันหนึ่งไม่ได้⁸ โดยจิตตูปบาทว่า เป็นผู้จัดซึ่งภัยของสัตว์ทั้งหลายโดย ทำสัตว์ทั้งหลายให้เป็นไปในประโยชน์เกื้อกูลและถอยกลับจากสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์เกื้อกูล เพราะทำสัตว์ทั้งหลายให้ช่วยข้ามพ้นจากกันดารคือภพและเพราะให้ความเบาใจแก่สัตว์ทั้งหลาย และเพราะทำสักการะทั้งหลายแม้จะเป็นของน้อยค่า แต่ผลที่ได้รับกลับไพบุลย์ ด้วยอานิสงส์¹⁰

3.2 การระลึกถึงพระรัตนตรัย

การระลึกถึงพระรัตนตรัยคือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในคัมภีร์เถรวาท พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายการระลึกถึงพระรัตนตรัย ไว้ดังต่อไปนี้คือ

1. การระลึกถึงพระพุทธคือ เป็นผู้จัดซึ่งภัยของสัตว์ทั้งหลาย โดยทำสัตว์ทั้งหลายให้เป็นไปในประโยชน์เกื้อกูล และถอยกลับจากสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล¹¹ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 นัยได้แก่

ก) ขจัดซึ่งภัยของสัตว์ทั้งหลายด้วยอานุภาพของพระพุทธดังเช่น พระอัฐยชลียเถระในอดีตชาติท่านเป็นพรานเนื้อ เห็นพระพุทธเจ้าท่านไปกราบไหว้แล้ว กลับไป ขณะนั้นฟ้าได้ผ่าท่าน ในเวลาใกล้ตายจึงได้ระลึกถึงพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งยกมือไหว้อีกครั้งหนึ่ง ด้วยเหตุระลึกถึงว่าเป็นที่พึ่งของตน แม้ว่าจะเป็นพรานผู้ฆ่าสัตว์ ผลแห่งการระลึกถึงในพระพุทธเจ้าครั้งนั้น¹² จึงไม่พบกับความทุกข์ นี้เรียกว่า ขจัดซึ่งภัยของสัตว์ทั้งหลายด้วยความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า สมจริงดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่าบุคคลใดเข้าถึงพระพุทธเป็นสรณะจักไม่ไปสู่อบายภูมิ ครั้นละร่างกายที่เป็นมนุษย์แล้ว จักยังกายทิพย์ให้บริบูรณ์ในหมู่เทพ¹³

⁸ ดูรายละเอียดใน สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), ความหมายแห่งพระรัตนตรัย, หน้า 39.

⁹ ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 11, หน้า 409.

¹⁰ ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 17, หน้า 265.

¹¹ ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 264.

¹² ดูรายละเอียดใน ขุ.อป.(ไทย) 32/42/222.

¹³ ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 17, หน้า 269.

ข) โดยทำสัตว์ทั้งหลายให้เป็นไปในประโยชน์เกื้อกูล และถอยกลับจากสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูลดังกรณีของอัคคีทัตตปุโรหิต ได้พบบริวารของตนทำสักการะ บูชา อ้อนวอน ภูเขา ป่าไม้ อาราม และรุกขเจดีย์ว่าเป็นสรีระหรือที่พึงที่ระลึกของตน ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปโปรดให้เลิกยึดถือในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เหล่านี้ ท่านได้สติเป็นสัมมาทิฏฐิจึงกลับมาจับถือในสิ่งที่เป็นประโยชน์¹⁴ คือการเข้าถึงในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์จนได้บรรลุปะระริยบุคคล 4 จำพวก

เพราะฉะนั้นพระพุทธ จึงมีความหมายว่า ขจัดซึ่งภัยของสัตว์ทั้งหลาย โดยทำสัตว์ทั้งหลายให้เป็นไปในประโยชน์เกื้อกูล และถอยกลับจากสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูลดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้

2. การระลึกถึงพระธรรม เพราะช่วยทำสัตว์ทั้งหลายให้ข้ามพ้นจากกัณดาร คือ กภ เพราะให้ความเบาใจแก่สัตว์ทั้งหลาย¹⁵ ด้วยการระลึกถึงหลักธรรมข้อใดข้อหนึ่งใน 84,000 พระธรรมชั้นชั้น เช่น พระเอกธัมมสวนนยเถระ สมัยนั้นท่านเป็นชฎิลมีตบะแก่กล้าสามารถเหาะไปในท้องฟ้าทั่วทุกแห่ง แต่ไม่สามารถเหาะข้ามผ่านเหนือพระพุทธเจ้าปทุมุตตระ ด้วยความสงสัยจึงลงไปค้นหาดู พบพระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนถึงสังขารไม่เที่ยง จึงได้ศึกษาจำไว้จนสิ้นอายุขัย ขณะสิ้นใจได้ระลึกถึงพระธรรมสังขารไม่เที่ยง ด้วยผลแห่งการระลึกถึง พระธรรมในครั้งนั้น นับจากนั้นก็ไป 100,000 กัป ทำให้ท่านไม่รู้จักทุกข์เลย นี่เป็นผลแห่งการระลึกถึงธรรม ครั้นเมื่อท่านมาเกิดในสมัยพระพุทธเจ้าโคดม ท่านอายุ 7 ขวบได้ฟังธรรมอีกครั้งว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ ขณะที่ได้สดับคาถาก็ได้บรรลุปะระอรหันต์ในอาสนะเดียว นี่คือผลของการระลึกถึงพระธรรม¹⁶ ด้วยหลักไตรลักษณ์

ดังนั้นพระธรรมจึงหมายถึง อานุภาพของธรรมที่ช่วยสัตว์ทั้งหลายให้ข้ามพ้นจากกัณดารคือ กภและ ให้ความเบาใจแก่สัตว์ทั้งหลาย

¹⁴ คุรยละเอียดใน ข.ธ. (ไทย) 25/188/92.

¹⁵ คุรยละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 17, หน้า 265.

¹⁶ คุรยละเอียดใน ข.อป. (ไทย) 33/88/44.

3. การระลึกถึงพระสงฆ์คือ บุคคลใดทำการสักการะทั้งหลายแม้เป็นของน้อยค่า แต่ผลที่ได้รับมีความไพบูรณ์¹⁷ ดังการให้ทานแก่สงฆ์แล้วได้ผลอันไพบูรณ์ เช่น พระมธุมังสทายกเถระท่านเกิดเป็นคนฆ่าสุกร ค้มเครื่องในสุกรแล้วใส่เครื่องปรุงขึ้นดี น้อมจิตถวายทานให้แก่พระภิกษุสงฆ์ ด้วยอานิสงส์แห่งการถวายเนื้อขึ้นดีในครั้งนั้น ถึงแม้ว่าท่านจะเป็นคนฆ่าสุกร แต่ก็ไม่รู้จักทุกขิเลย¹⁸ นี่คือผลแห่งการให้ทานแก่สงฆ์ ถึงแม้ว่าค้มเครื่องในสุกรจะเป็นของน้อยค่าก็ตาม แต่ผลที่ได้รับกลับไพบูรณ์ด้วยอานิสงส์ถวายทานในครั้งนั้น

ดังนั้นความหมายของพระรัตนตรัยในการศึกษาครั้งนี้คือ พระพุทธหมายถึง ผู้จัดซึ่งภัยของสัตว์ทั้งหลาย โดยทำสัตว์ทั้งหลายให้เป็นไปในประโยชน์เกื้อกูล และถอยกลับจากสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล พระธรรมหมายถึง เพราะช่วยทำสัตว์ทั้งหลายให้ข้ามพ้นจากกันดารคือภพและเพราะให้ความเบาใจแก่สัตว์ทั้งหลาย พระสงฆ์หมายถึง เพราะทำสักการะทั้งหลายแม้เป็นของน้อยค่า แต่ผลที่ได้รับกลับมีอันไพบูรณ์¹⁹

3.3 การเข้าถึงพระรัตนตรัย

พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกมีความสำคัญมากต่อชาวพุทธศาสนาเพราะเป็นการศรัทธาในความรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า การปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระองค์ เป็นแนวทางแห่งการหลุดพ้นออกจากความทุกข์ ซึ่งมีหลักการเข้าถึงดังนี้

1. หลักการเข้าถึงพระรัตนตรัย

การเข้าถึงพระรัตนตรัยเมื่อว่าโดยอารมณ์ ย่อมมีพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณเป็นอารมณ์ สำเร็จได้ด้วยการข่มกิเลสที่เป็นเหตุขัดขวางการถึงสรณะไว้ได้ การถึงสรณะนั้น เมื่อว่าโดยความหมายได้แก่ การได้ศรัทธาในพระรัตนตรัยมีพระพุทธเจ้า

¹⁷ คุราลละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 17, หน้า 265.

¹⁸ คุราลละเอียดใน จุ.อป. (ไทย) 33/107/16.

¹⁹ คุราลละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 17, หน้า 265.

เป็นต้น และสัมมาทิฐิที่มีศรัทธาเป็นพื้นฐานท่านเรียกว่า ทิฐุชกรรม²⁰ คือการทำ
ความเห็นให้ตรง²¹ซึ่งอยู่ในบุญกิริยาวัตถุ 10 ประการ²² คือ

ก) ทานมัย²³ บุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยทานคือ เมื่อบุคคลใดถวายปัจจัย 4 มีจีวร
เป็นต้น ในบรรดาอารมณ์ 6 มีรูปเป็นต้น หรือทานวัตถุ 10 มีการให้ข้าวเป็นต้น มีเจตนา
ที่เป็นไปในกาลทั้ง 3 คือ ก่อนให้ทาน ในขณะที่ให้ทาน และการตามระลึกถึงด้วยจิตโสมนัส
ในกาลภายหลังที่ได้ถวายทาน (ทานมัย)²⁴

ข) สීමมัย²⁵ บุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยศีลคือ เจตนาที่เป็นไปของบุคคลผู้
สมาทานศีล 5 หรือศีล 8 หรือศีล 10 ผู้สํารวมพระปาฏิโมกข์ ผู้พิจารณาปัจจัยทั้งหลายมีจีวร
ผู้สํารวมอายตนะ หรือผู้ชำระอาชีวะให้บริสุทธิ์เหล่านี้ชื่อว่า บุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยศีล
(สීමมัย)²⁶

ค) ภาวนามัย²⁷ บุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยด้วยภาวนาคือ เจตนาของบุคคลผู้
พิจารณาขันธ 5 อายตนะ 12 ธาตุ 18 โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา
โดยอุบายแห่งวิปัสสนา วิปัสสนามกุเณ ที่พระสารีบุตรเถระกล่าวไว้ในปฎิสัมภิตามรรค
หรือว่าเจตนาแม้ทั้งหมดที่ไม่ถึงอัปนาในอารมณ์ 38 อย่าง ทั้งหมดนี้ชื่อว่าบุญกิริยาวัตถุ
สำเร็จด้วยการภาวนา (ภาวนามัย)²⁸

²⁰ ุรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,
หน้า 132.

²¹ ุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 17, หน้า 265.

²² ุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 75, หน้า 403.

²³ ุรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,
หน้า 183.

²⁴ ุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 75, หน้า 403.

²⁵ ุรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,
หน้า 183.

²⁶ ุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 75, หน้า 403.

²⁷ ุรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,
หน้า 183.

²⁸ ุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 75, หน้า 403.

ง) อปจายนมัย²⁹ บุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยบุญที่สพรคด้วยนอบน้อมคือ เมื่อเห็นพระเถระแล้วทำการต้อนรับ การรับบาตรจีวร การอภิวาท และการหลีกทางให้เป็นต้น นี้เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยการนอบน้อม (อปจิติสหคตะ)³⁰

จ) เวยยาวัจจมัย³¹ บุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยการชวนชวายเป็น ในกาลชวนชวายทางกาย ด้วยสามารถทำวัตรและทำวัตรปฏิบัติแก่ภิกษุผู้เจริญกว่าก็ดี โดยเห็นภิกษุผู้เข้าไปสู่บ้านเพื่อบิณฑบาต แล้วรับบาตรชกชวนให้เข้าไปรับภิกษาในบ้านก็ดี โดยได้ยินคำว่า ท่านจงไปนำบาตรมาให้ภิกษุทั้งหลาย แล้วรับไปนำบาตรมาให้นี้เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยการชวนชวาย (เวยยาวัจจสหคตะ)³²

ฉ) ปัตติทานมัย³³ บุญสำเร็จด้วยการแผ่ส่วนบุญคือ เมื่อบุคคลให้ทานแล้วอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ให้แก่ญาติและเทวดาที่รักษา ให้นายเวรและสรรพสัตว์โดยไม่มีประมาณนี้เรียกว่า บุญสำเร็จด้วยการแผ่ส่วนบุญ (ปัตตานุพทานะ)³⁴

ช) ปัตตานุโมทนา³⁵ บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาคือ ด้วยการอนุโมทนาหรือยินดีในส่วนบุญที่บุคคลอื่นทำเช่น การให้ทาน รักษาศีล หรือการภาวนาของบุคคลอื่นแล้วเปล่งว่า สาธุ สุขุข หรือยินดีในบุญของบุคคลนั้นเรียกว่า บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนา (อัพภานูโมทนะ)³⁶

²⁹ คุราชละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 183.

³⁰ คุราชละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 75, หน้า 403.

³¹ คุราชละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 183.

³² คุราชละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 75, หน้า 403.

³³ คุราชละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 183.

³⁴ คุราชละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 75, หน้า 403.

³⁵ คุราชละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 183.

³⁶ คุราชละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 75, หน้า 403.

ฌ) ชัมมเทศนามัย³⁷ บุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยการแสดงธรรมคือ ภิกขุรูปหนึ่งเกิดความโลภแล้วแสดงธรรมหวังลาภการแสดงธรรมนั้นไม่มีผลมาก ส่วนภิกขุรูปหนึ่งไม่มีความโลภไม่หวังผลตอบแทนในลาภ แสดงธรรมที่ตนชำนาญแก่ชนเหล่าอื่น โดยอุบายที่จะให้ตนเองนั้นบรรลุมติการแสดงนี้ชื่อว่า บุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยการแสดงธรรม (เทศนามัย)³⁸

ญ) ชัมมัสสวนมัย³⁹ บุญกิริยาวัตถุสำเร็จด้วยการฟังธรรมคือ ภิกขุรูปหนึ่งเมื่อฟังธรรม ด้วยคิดว่าชนทั้งหลายจะรู้เราว่าเป็นผู้มีศรัทธาการฟังนั้นไม่มีผลมาก ส่วนภิกขุรูปหนึ่งฟังธรรมด้วยจิตอ่อนโยน ด้วยการแผ่ไปซึ่งประโยชน์ก็ถือว่า ผลจากการฟังธรรมนี้จะมีแก่เรามาก การฟังธรรมนั้น ชื่อว่าบุญกิริยาวัตถุสำเร็จได้ด้วยการฟัง (สวนมัย)⁴⁰

ฎ) ทิฏฐชุกรม⁴¹ บุญกิริยาวัตถุ การทำความเห็นให้ตรง คือ ท่านที่ฆภากาจารย์กล่าวว่า ทิฏฐชุกรมเป็นลักษณะนิยม คือเครื่องหมายแห่งความสมบูรณ์ ของบุญกิริยาทั้งหมด เพราะว่าเมื่อบุคคลจะทำบุญอย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมเป็นบุญมีผลมาก เพราะความเห็นอันตรงเช่นบุญกิริยาวัตถุที่เป็นทานมัธยมเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้คิดอยู่ว่าเราจะให้ทานก่อน เมื่อบุคคลกำลังให้ทาน บุญกิริยาวัตถุที่เป็นทานมัธยมก็เกิดขึ้น

เมื่อบุคคลนั้นพิจารณาอยู่ว่า ทานอันเราให้แล้ว บุญกิริยาวัตถุที่เป็นทานมัธยมก็เกิดขึ้นธรรมดว่า บุญกิริยาวัตถุที่เป็นทานมัธยมจะได้ก็เพราะทำเจตนาทั้ง 3 คือ บุพเจตนา มุจจนเจตนา อปรเจตนาให้เป็นอันเดียวกัน แม้ศีลมัธยม กวานามัย ก็ย่อมเกิดเช่นเดียวกัน

³⁷ ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 183.

³⁸ ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 75, หน้า 403.

³⁹ ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 183.

⁴⁰ ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 75, หน้า 403.

⁴¹ ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 184.

ดังนั้นทฤษฎีธรรมก็ย่อมเกิดขึ้น ธรรมคาบุญกิริยาวัตถุที่เป็นทฤษฎีธรรมจะมีได้ก็เพราะทำเจตนาแม้ทั้งหมดเหล่านั้นให้เป็นอันเดียวกัน⁴²

ดังนั้นการเข้าถึงพระรัตนตรัยที่เป็นของปุถุชนย่อมมีภพสมบัติและ โภคสมบัติเป็นผลสมจริงดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า บุคคลที่เข้าถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ว่าเป็นสรณะจะไม่ไปสู่อบายภูมิ กรันละร่างกายที่เป็นมนุษย์แล้ว จะไปเกิดในหมู่เทพ⁴³

2. วิธีการเข้าถึงพระรัตนตรัย

การเข้าถึงพระรัตนตรัยเป็นหลักการประพฤติปฏิบัติของชาวพุทธบริษัทที่มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธ ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ดังเช่นเวรัญชพราหมณ์ที่ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าคือ ได้รับฟังสิ่งที่มีคุณค่าอันหาประมาณมิได้ที่พุทธองค์ตรัสไว้แก่พราหมณ์ผู้กล่าวตำหนิพระพุทธเจ้าในตอนต้นแต่ภายหลังได้ฟังธรรม จึงประกาศตนเป็นอุบาสกผู้ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะเพราะได้จากการฟังในสิ่งที่เป็ประโยชน์⁴⁴ สำหรับวิธีการเข้าถึงพระรัตนตรัยด้วยมี 4 แบบคือ การมอบตน การมีพระรัตนตรัยเป็นเครื่องนำทาง การยอมเป็นศิษย์ การประนมมือทำความเคารพ⁴⁵

ก) การมอบตนคือการถวายชีวิตแก่พระรัตนตรัยดังเช่น พระเจ้าอชาตศัตรูได้กล่าวคำขอถึงพระรัตนตรัยว่า ชีวิตของข้าพระองค์ยังเป็นไปอยู่ตราบใด ขอพระพุทธเจ้าโปรดทรงจำว่า ข้าพระองค์ไม่มีผู้อื่นเป็นศาสดา ขอถึงสรณคมน์ทั้ง 3 เป็นอุบาสก เป็นศิษย์รับใช้ ด้วยว่าแม้หากจะมีใครเอาดาบคมกริบตัดศีรษะของข้าพระองค์ ข้าพระองค์ก็จะไม่ฟังกล่าวพระพุทธเจ้าว่าไม่ใช่พระพุทธเจ้า ไม่ฟังกล่าวพระธรรมว่าไม่ใช่พระธรรม ไม่ฟังกล่าวพระสงฆ์ว่าไม่ใช่พระสงฆ์⁴⁶

⁴² คุรยละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 75, หน้า 406.

⁴³ คุรยละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 33, หน้า 292.

⁴⁴ คุรยละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) 1/1/1.

⁴⁵ คุรยละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 17, หน้า 265.

⁴⁶ คุรยละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 11, หน้า 417.

หรือกรณีพราหมณ์ผู้ไม่ปรากฏนามช่วงเวลาชีวิตของข้าพระองค์ยังเป็นไปอยู่ของท่านพระโคตมผู้เจริญทรงจำ คือทรงทราบข้าพระองค์ว่าไม่มีศาสดาอื่น เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะด้วยไตรสรณคมน์ เป็นกัมปิยการก ถ้าแม้จะมีใครเอาคาบคมกริบมาตัดศีรษะของข้าพระองค์ ข้าพระองค์ก็จะไม่ยอมกล่าวพระพุทธรเจ้าว่าไม่ใช่พระพุทธรเจ้า พระธรรมว่าไม่ใช่พระธรรม หรือพระสงฆ์ว่าไม่ใช่พระสงฆ์⁴⁷

ข) การมีพระรัตนตรัยเป็นเครื่องนำทาง นั้นได้แก่การพูดอย่างนี้ว่านับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ขอท่านทั้งหลายจงจำข้าพเจ้าไว้ว่า ข้าพเจ้าขอมีพระพุทธรเจ้าเป็นผู้นำทาง ขอมีพระธรรมเป็นผู้นำทาง ขอมีพระสงฆ์เป็นผู้นำทาง หรือดังเช่นอาพวกยักษ์ที่ได้พูดอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้านั้นได้เที่ยวไปในหมู่บ้านนี้ สู่มุขบ้านโน้นจากเมืองนี้สู่มืองโน้นเพื่อนมัสการพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ความเป็นธรรมที่ดีแห่งพระธรรมและความเป็นสงฆ์ที่ดีแห่งพระสงฆ์ ด้วยวิธีนี้ก็ถือว่าเป็นการปฏิบัติเข้าถึงพระรัตนตรัยเป็นเครื่องนำทาง⁴⁸

ค) การยอมเป็นศิษย์เช่นกรณี ท่านพระอรุเวลกัสสปะลุกขึ้นจากอาสนะห่มอุตตราสงค์เฉียงบ่าข้างหนึ่ง ชบศิระষะแทบพระบาทพระพุทธรเจ้า กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญพระพุทธรเจ้าเป็นศาสดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็นสาวก ของพระองค์⁴⁹ ด้วยวิธีนี้ก็ถือว่าเป็นการปฏิบัติเข้าถึงพระรัตนตรัย ด้วยการยอมเป็นศิษย์⁵⁰

ง) การถวายมือหรือการประนมมือทำความเคารพ ดังเช่นการณปาตีพราหมณ์เมื่อได้ฟังปิงคยานีพราหมณ์กล่าวหลักธรรมให้ฟังจนเป็นที่เลื่อมใส จึงลุกจากที่นั่ง ห่มผ้าเฉียงบ่าข้างหนึ่ง ลูกเข่าลงบนแผ่นดิน ประคองอัญชลีไปทางที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ เปล่งอุทาน 3 ครั้งว่า

ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
 ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น
 ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

⁴⁷ ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 33, หน้า 295.

⁴⁸ ดูรายละเอียดใน ที.ที. (ไทย) 11/140/411.

⁴⁹ ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) 4/56/67.

⁵⁰ ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 17, หน้า 266.

โดยให้ท่านปิงคิยานีเป็นพยานด้วยว่านับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต ข้าพเจ้าขอถึงท่านพระสมณโคดมพระองค์นั้น พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอท่านปิงคิยานีจงจำข้าพเจ้าว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ⁵¹ ด้วยวิธีนี้ก็ถือว่าเป็นการปฏิบัติเข้าถึง พระรัตนตรัยด้วยการถวายมือหรือการประนมมือทำความเคารพหรือกราบไหว้

สำหรับพุทธบริษัทชาวไทยในปัจจุบันพุทธศาสนิกชนชาวไทยนิยมใช้ด้วยวิธีการ มอบตนดังในปีพหุชูปสัมปทาภคตา ว่าด้วยการบรรพชาและอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์ พระพุทธเจ้าได้ให้ภิกษุบรรพชาเหล่ากุลบุตรได้คือ พึงให้กุลบุตรผู้มุ่งบรรพชาและมุ่ง อุปสมบท ปลงผมและหนวดให้ครองผ้ากาสาเยะ ให้ห่มอุตตราสงค์เฉียงป่าข้างหนึ่ง ให้ กราบเท้าภิกษุทั้งหลายให้นั่งกระโหยง ให้ประนมมือแล้วสั่งว่า เธอจงกล่าวอย่างนี้

ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะ

ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะ

ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะ

ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะแม้ครั้งที่ 2

ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะแม้ครั้งที่ 2

ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะแม้ครั้งที่ 2

ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นสรณะแม้ครั้งที่ 3

ข้าพเจ้าขอถึงพระธรรมเป็นสรณะแม้ครั้งที่ 3

ข้าพเจ้าขอถึงพระสงฆ์เป็นสรณะแม้ครั้งที่ 3

นี่คือวิธีปฏิบัติในการเข้าถึงพระรัตนตรัยด้วยการมอบตน⁵² ในปัจจุบัน หรือกล่าว ว่านับตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้าขอมอบตนถวายแด่พระพุทธ แต่พระธรรม และแด่ พระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกตลอดชีวิตนี้ก็ถือว่าเป็นการมอบตนในพระรัตนตรัย

อนึ่งบุคคลที่พนมมือต้อนรับ การไหว้ต้อนรับด้วยเหตุเพราะเป็นทักษิณบุคคล⁵³ ในโลก การถวายบังคมของบุคคลนั้น จัดเป็นบุคคลที่เข้าถึงพระรัตนตรัยเพราะมีความ

⁵¹ คุราชละเอียดใน อัง.ปญจก.(ไทย) 22/194/330.

⁵² คุราชละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) 4/34/42.

⁵³ คุราชละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 17, หน้า 267.

เคารพว่าเป็นบุคคลควรบูชา กราบไหว้ควรต้อนรับ ผู้ควรแก้ทุกข์ ผู้ควรรับของทำบุญ ถวาย ท่านเป็นผู้แก้ทุกข์แก้ทุกข์ โดยทำให้สิ่งที่ถวายเป็นของบริสุทธิ และจึงเป็นเหตุให้เกิดมีผลมาก⁵⁴ ดังนี้ ท่านจัดว่าเป็นบุคคลที่เข้าถึงพระรัตนตรัย เพราะเป็นการถวายด้วยใจ และแสดงตนออกว่าเคารพด้วยสรีระ⁵⁵

สำหรับการกล่าวด้วยวาจาหรือสาธยายเช่น นโม ตสฺส ภควโต ท่านจัดว่าเป็น วชิปณาม เรียกว่า การนอบน้อมทางวาจา ย่อมมีความเจริญเลื่อมใสแก่ผู้พบเห็นหรือได้ยิน ได้ฟัง⁵⁶ แต่การระลึกถึงแบบ มโนปณาม ท่านจัดว่าเป็นการระลึกถึงพระรัตนตรัยด้วยจิตมี คุณค่าอันประมาณมิได้⁵⁷ เพราะเป็นบาทฐานในการบรรลุธรรมของการปฏิบัติแบบสมถยานิก ดังนั้นกล่าวโดยย่อ การเข้าถึงพระรัตนตรัยจึงมี 2 ลักษณะคือ วชิปณาม และมโนปณาม

3.4 อานุภาพของพระรัตนตรัย

อานุภาพของพระรัตนตรัยหมายถึง ความยิ่งใหญ่ของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มีอำนาจและฤทธิ์เคหาประมาณมิได้ ดังในพุทธวรรคว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลาย เป็นอจินไตย (อจินไตย หมายถึง สภาวะที่พ้นความคิดของตนที่จะคิดได้ คือไม่อยู่ในวิสัยที่จะคิดได้) ธรรมของพระพุทธเจ้าก็เป็นอจินไตย สำหรับผู้ที่เลื่อมใสในอจินไตย ย่อมมี วิบากเป็นอจินไตย⁵⁸

อานุภาพของพระรัตนตรัย อรรถกถาจารย์ท่านกล่าวไว้ในรัตนสูตรเมื่อครั้งกรุง เวสาลีถูกภัย 3 อย่างคือ ทุพภิกขภัย อดนุสสภัย และโรคภัยเบียดเบียนพระพุทธเจ้า ทรง รับสั่งให้พระอานนท์ทำพระปริตร ด้วยอานุภาพของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

⁵⁴ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า 126.

⁵⁵ คุรายละเอียดใน สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน), การนับถือพระรัตนตรัยของชาวพุทธ, หน้า 8.

⁵⁶ คุรายละเอียดใน พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญฺญโญ), มหานมัสการ, หน้า 138.

⁵⁷ คุรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

⁵⁸ คุรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) 32/82/12.

ภัยพิบัติต่าง ๆ ก็หายไป⁵⁹ นับตั้งแต่นั้นมา เหล่าพุทธบริษัทจึงมีการสืบทอดการทำน้ามนต์กันมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

สำหรับในการสวดพระปริตรนั้น อรรถกถาจารย์ท่านกล่าวไว้ว่าไม่ควรสวดอาฏานาฏิยะสูตร⁶⁰ ก่อน ท่านให้สวดพระสูตรเหล่านี้คือ เมตตาสสูตร⁶¹(การแผ่เมตตาต่ออภุคผี เปรต เทวดา รวมไปถึงสัตว์ต่างๆ และงูเป็นต้น) ธัมมคสูตร⁶²(การระลึกถึงอานุภาพแห่งพระรัตนตรัยเมื่อเกิดความหวาดกลัว ขนพองสยองเกล้าเป็นต้น) รัตนสูตร⁶³ ตลอด 7 วัน หากว่าพ้นไปได้ไม่ควรสวดอาฏานาฏิยะสูตร ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเรียกร้องขอความเป็นธรรมแก่ท้าวหาราชทั้ง 4 วาบริวารของท่าน เช่น ยักษ์ คนธรรพ์ กุมภกัณฑ์ นาค และอมนุษย์ต่าง ๆ มาก่อนกวนมนุษย์ ขอให้ท่านส่งเสนาบดีหรือเจ้าหน้าที่จับตัวไปลงโทษ พุทธบริษัทควรเรียนบทพระปริตรไว้เพื่อป้องกันภัยพิบัติ ตามที่ท้าวหาราชทั้ง 4 ได้มาบอกมนต์เครื่องรักษาชื่ออาฏานาฏิยะ เพื่อคุ้มครอง เพื่อรักษา เพื่อไม่เบียดเบียน เพื่ออยู่สำราญของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย⁶⁴

สำหรับอานุภาพของพระรัตนตรัย ที่ใช้ในการต่อชะตาชีวิต พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงแนะนำวิธีทำไว้ให้เป็นแบบอย่าง แก่ชาวพุทธศาสนาเพื่อให้เห็นความสำคัญของอานุภาพในพระรัตนตรัยอันหาประมาณมิได้ ดังในอายุวัฒนกุมารพระพุทธเจ้าทรงต่อชะตาให้กับอายุวัฒนกุมารซึ่งเหลือเวลาอายุขัยในความเป็นมนุษย์ได้อีก 7 วัน ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าได้ทำพระปริตรต่อชะตาให้กับอายุวัฒนกุมารจึงมีอายุยืนถึง 120 ปี⁶⁵

อานุภาพแห่งพระรัตนตรัยนี้มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกมากมายดังเช่น ลูกนกคุ้มในวิภูฏกโปตกจรिया พระโพธิสัตว์เกิดเป็นลูกนกคุ้มไฟป่าเกิดใหม่ขึ้น ตนเองไม่สามารถที่

⁵⁹ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 39, หน้า 219.

⁶⁰ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 3, หน้า 141.

⁶¹ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 39, หน้า 318.

⁶² คุรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) 15/249/362.

⁶³ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 39, หน้า 208.

⁶⁴ คุรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) 11/283/232.

⁶⁵ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 41, หน้า 379.

จะเดินหรือบินหนีไฟที่กำลังไหม้ ไปได้จึงทำสัจจะอธิษฐานระลึกถึงพระพุทธเจ้าผู้พิชิตมาร ระลึกถึงกำลังของพระธรรม ไฟที่กำลังไหม้อยู่ที่นั่นดับลงเหมือนจุ่มน้ำ⁶⁶

ในคัมภีร์อุปทานกล่าวประวัติในอดีตชาติของพระเถระต่าง ๆ ไว้หลายท่านที่ระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยด้วยอานุภาพทำให้สามารถพ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุกคติ และวิบากได้มากมายหลายท่านเช่น

พระพุทธสัจญกเถระ ได้ยินว่าพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลกเกิดความศรัทธา จึงออกเดินทางไปหาพระพุทธเจ้าพร้อมกับลูกศิษย์ ในระหว่างทางเกิดเจ็บป่วยขึ้นจึงได้ระลึกถึงพระพุทธเจ้าแล้วสิ้นชีวิตในที่นั้น ด้วยอานุภาพของการระลึกถึงพระพุทธเจ้าในครั้งนั้น จึงไม่รู้จักทุกคติเลย⁶⁷

พระภิสทายกเถระ ได้ถวายน้ำหวานไหลออกจากเหง้าบัว น้ำนมและเนยใสไหลออกจากก้านบัว แต่พระพุทธเจ้าแล้วระลึกถึงทานที่ได้ทำไว้ ขณะนั้นฟ้าได้ผ่าลงตรงที่ท่านนั่งอยู่ถึงกับความตาย ด้วยผลแห่งการระลึกถึงทานนั้นในกัปที่ 100,000 นับจากนี้ไปท่านจึงไม่รู้จักทุกคติเลย⁶⁸

พระสรณคมนิยเถระ สมัยนั้นท่านเป็นพรานเนื้อมาขอพึ่งพระพุทธเจ้า ว่าเป็นสรณะด้วยอานุภาพของการเข้าถึงในพระรัตนตรัย ไม่รู้จักทุกคติเลย⁶⁹

เจ้าสรณานิสากยะ ที่ชอบเสวน้ำจันท์ด้วยอานุภาพของผู้เข้าถึงในพระรัตนตรัย ก่อนสวรรคตจึงสมาทานศีล ระลึกถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกของตน พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ว่า เป็นโสดาบัน⁷⁰

การเข้าถึงในพระรัตนตรัยจึงมีอานุภาพดังที่กล่าวมา และยังมีอีกมากมายไม่สามารถกล่าวได้หมด ซึ่งอานุภาพของพระรัตนตรัยอยู่ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหา

⁶⁶ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 74, หน้า 366.

⁶⁷ คุรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) 33/9/135.

⁶⁸ คุรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) 33/27/138.

⁶⁹ คุรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) 32/36/458.

⁷⁰ คุรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/1020/529.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในเล่มที่ 32 และ 33 ต่างกล่าวถึงประวัติของพระเถระและพระเถรีที่ได้บำเพ็ญตน ในอดีตชาติจนมาบรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ในสมัยพระพุทธเจ้าโคดมทุกท่านล้วนแต่เข้าถึงในพระรัตนตรัยมาด้วยกันทั้งสิ้น ด้วยอำนาจของพระรัตนตรัยทั้งหลายที่เป็นอจินไตย คือไม่อยู่ในวิสัยที่จะคิดได้ท่านเหล่านั้นจึงพบแต่สุคติในโลกมนุษย์กับเทวโลกเท่านั้น

อำนาจแห่งคุณพระรัตนตรัยนี้จึงเป็นสิ่งที่ประเสริฐสูงสุดในพระพุทธศาสนา พุทธบริษัททั้งหลายในปัจจุบัน ได้นำมาใช้สำหรับการกล่าวคำอวยพร แก่บุคคลต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ให้ด้วยวาจาอันประเสริฐ เพราะอำนาจอำนาจที่ยิ่งใหญ่ซึ่งไม่มีผู้ใดสามารถประมาณได้ดังเช่น พระภิกษุสงฆ์ในปัจจุบันอวยพรให้แก่เหล่าพุทธบริษัท ด้วยอำนาจแห่งคุณพระรัตนตรัยซึ่งเป็นภาษาบาลีว่า

ภะวะตุ สัพพะมังคะลัง รักขันตุ สัพพะทเวตะตา

สัพพะพุทธานุภาเวนะ สะทา โสตถิ ภาวันตุ เต

แปลว่า ขอมงคลทุกประการจงมีแก่ท่าน ขอเทวดาทั้งปวงคุ้มครองท่าน ด้วยอำนาจของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์ ขอความสวัสดิ์ทั้งหลายจงมีแก่ท่าน ทุกเมื่อเทอญ

ภะวะตุ สัพพะมังคะลัง รักขันตุ สัพพะทเวตะตา

สัพพะธัมมานุภาเวนะ สะทา โสตถิ ภาวันตุ เต

แปลว่า ขอมงคลทุกประการจงมีแก่ท่าน ขอเทวดาทั้งปวงคุ้มครองท่าน ด้วยอำนาจของพระธรรมทั้งปวง ขอความสวัสดิ์ทั้งหลายจงมีแก่ท่าน ทุกเมื่อเทอญ

ภะวะตุ สัพพะมังคะลัง รักขันตุ สัพพะทเวตะตา

สัพพะสังฆานุภาเวนะ สะทา โสตถิ ภาวันตุ เต

แปลว่า ขอมงคลทุกประการจงมีแก่ท่าน ขอเทวดาทั้งปวงคุ้มครองท่าน ด้วยอำนาจของพระสงฆ์ทั้งปวง ขอความสวัสดิ์ทั้งหลายจงมีแก่ท่าน ทุกเมื่อเทอญ⁷¹

ดังนั้นอำนาจของพระรัตนตรัยจึงหมายถึงความเป็นอจินไตย บุคคลใดเข้าถึงย่อมพ้นออกจากทุกข์ ทำให้แคล้วคลาดจากภัยอันตราย หวาดกลัว ขนพองสยองเกล้า

⁷¹ ดูรายละเอียดใน ธนิต อยู่โพธิ์, ไตรสรณคัมภีร์, พิมพ์ครั้งแรก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ห้าง-หุ้นส่วนจำกัด ศิวพร, 2521), หน้า 54.

ประสบแต่ความสุข ชักนำไปเกิดในสุคติภพ ดังท้าวสักกะจอมเทพ ท่านให้คำยืนยันว่าการเข้าถึงพระรัตนตรัยนั้น ครั้นเมื่อเกิดเป็นเทวดาแล้วได้อานิสงส์ ย่อมเด่นล้ำเทวดาพวกอื่น ด้วยฐานะ 10 ประการคือ ด้วยอายุอันเป็นทิพย์ วรรณะอันเป็นทิพย์ สุขอันเป็นทิพย์ ยศอันเป็นทิพย์ ความเป็นใหญ่อันเป็นทิพย์ รูปอันเป็นทิพย์ เสียงอันเป็นทิพย์ กลิ่นอันเป็นทิพย์ รสอันเป็นทิพย์ โภภุญัพพะอันเป็นทิพย์⁷² ดังที่ได้พรรณนาอานุกาพมาแล้วเป็นต้น

3.5 ความหมายของวิปัสสนา

พระอรรถกถาจารย์ท่านได้ให้ความหมายเกี่ยวกับวิปัสสนาตามความหมายของหลักสัททนต์ไว้ดังนี้คือ

1. ความหมายของวิปัสสนาตามหลักสัททนต์

คำว่า วิปัสสนา ตามหลักคัมภีร์อภิธานวรรณา ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

วิปัสสนาสมุมมาทิฎฐิปกุติกา ปญญาเกทา วิปัสสนาและสัมมาทิฎฐิ เป็นชื่อของปัญญา วิปัสสนาทโย เนปุกกนฺตา ปริยาชา ปญญาเกทา ปญญาวิเสสา ตั้งแต่วิปัสสนาศัพท์ ถึง เนปุกก ศัพท์ เป็นประเภทของปัญญา

วิปัสสนา (วิ+ทิสเปกฺขเน+ยุ+อา) วิปัสสนา ปัญญา ปัญญารู้แจ้ง วิวิธอนิจจาतिकิ สงฺขารเรสุ ปสฺสตีติ วิปัสสนา ปัญญาที่เห็นสภาวะธรรมต่างๆ มีอนิจจลักษณะเป็นต้นในสังขารชื่อว่า วิปัสสนา (อาเทศ ทิสฺ ชาติ เป็น ปสฺสฺ ยุ เป็น อน ลบสระหน้า) สลฺยาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติยา โข คหปติ เทว ฐมา พหุปรการา สมโถ จ วิปัสสนา จ คฤหบดีธรรม 2 อย่าง คือ สมณะและวิปัสสนา มีอุปการะมากต่อสัญญาเวทยิตนิโรธสมาบัติ

สมุมมาทิฎฐิ (สมุมมาสทฺทุปปท+ทิส เปกฺขเน+ ติ) สัมมาทิฎฐิ ปัญญาความเห็นถูก⁷³

⁷² คุรายละเอียคไน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 17, หน้า 269.

⁷³ คุรายละเอียคไน พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์ อภิธานวรรณา, หน้า 211.

2. ความหมายของวิปัสสนาตามหลักอรรถนัย

พระอรรถกถาจารย์ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับวิปัสสนาตามความหมายของหลักอรรถนัยไว้ดังนี้คือ

วิปัสสนา ได้แก่ ญาณกำหนดสังขารเป็นอารมณ์⁷⁴

วิปัสสนา ได้แก่ เห็น เห็นแจ้ง โดยประการต่าง ๆ⁷⁵

สมโถจ วิปัสสนา จ สมถะและวิปัสสนา ชื่อว่าสมถะ เพราะยังธรรมที่เป็นข้าศึก มีกามฉันทะเป็นต้นให้สงบ คือให้หมดไป สมถะนี้เป็นชื่อของสมาธิ ชื่อว่าวิปัสสนา เพราะเห็น ธรรมโดยอาการหลายอย่าง โดยมีความเป็นของไม่เที่ยงเป็นต้น วิปัสสนานี้เป็นชื่อของปัญญา ในทศสูตรปริยายสูตร ท่านกล่าวว่า เป็นบุพภาค และในสังคีติปริยายสูตร ท่านกล่าวว่า เจือด้วยโลกิยะและโลกุตระ⁷⁶

วิปัสสนา เพราะอรรถว่า พิจารณาเห็นโดยความไม่เที่ยงในขณะวิปัสสนาด้วยจิตตั้งมั่น เพราะได้ฌาน เพราะเหตุลมหายใจเข้ายาว⁷⁷

วิปัสสนา ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความไม่หลงงมงาย ความเลือกเฟ้นธรรมสัมมาทิฏฐิ นี้เรียกว่าวิปัสสนา⁷⁸

3. วิปัสสนาในความหมายของพระพุทธศาสนา

คัมภีร์เถรวาทท่านได้กล่าวถึงวิปัสสนาไว้คือ ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจย ความเลือกสรร ความวิจยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง

⁷⁴ คุรยละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 33, หน้า 474.

⁷⁵ คุรยละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 68, หน้า 35.

⁷⁶ คุรยละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 252.

⁷⁷ คุรยละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 69, หน้า 227.

⁷⁸ คุรยละเอียดใน อภ.สง. (ไทย) 34/1363/340.

ความเห็นแจ้ง ความรู้ดีปัญญาเหมือนรัตนะ ความไม่หลงมงาย ความเลื่อมใสธรรม สัมมาทิฐิ ในสมัยนั้นชื่อว่า วิปัสสนา ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น⁷⁹

ก) พุทธทาสภิกขุ ให้ทัศนะเกี่ยวกับวิปัสสนากรรมฐานว่า โดยที่แท้จริงแล้วคำว่า วิปัสสนาเป็นจะต้องกินความรวมทั้งสมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา คือ ทั้งสมาธิ และทั้งปัญญา ยิ่งไปกว่านั้นยังได้รวมเอาศีล ซึ่งยังไม่ใช่ตัวภาวนาเข้าไปอีกด้วยในฐานะ เป็นบริวารหรือบาทฐานของสมาธิ เพื่อจะให้เข้าใจการปฏิบัติวิปัสสนาดังนั้นศีลกับสมาธิ จึงเป็นที่ตั้งอาศัยของวิปัสสนา เพราะวิปัสสนานั้นหมายถึง การรู้แจ้งเห็นจริง⁸⁰

ข) พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้คำนิยามของ คำว่า วิปัสสนา หมายถึง ความเห็นแจ้ง คือ เห็นตรงต่อความเป็นจริงของสภาวะธรรมนั้น ปัญญาที่เห็นไตรลักษณ์ อันให้ถอนความหลงผิดรู้ผิดในสังขารเสียได้ และยังเป็นการศึกษาปฏิบัติปัญญาให้เกิดความรู้ ชัดภาวะของสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็นของตนเอง⁸¹

ค) วิปัสสนา พจนานุกรม ฉบับเพื่อการศึกษาพุทธศาสนา คำวัดที่ชาวพุทธควร รู้ ให้ความหมายไว้ว่า การรู้เห็นจริงสภาวะธรรมตามที่เป็นจริง คือปัญญาที่เห็นความเป็นจริงของสังขารทั้งปวงว่าตกอยู่ในไตรลักษณ์คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แล้วถอนความยึดมั่นถือมั่นในสังขารเสียได้⁸²

วิปัสสนาจึงหมายถึงการอบรมจิตให้เกิดปัญญา โดยเกิดการพิจารณาทางปัญญา จนเห็นสภาวะตามความเป็นจริงในกฎแห่งหลักไตรลักษณ์⁸³ ว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา พร้อมทั้งเข้าถึงความหลุดพ้นออกจากกิเลสตัณหาอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์หรือทำให้สิ้นอาสวะ

⁷⁹ คุรายละเอียดยใน อภ.สจ. (ไทย) 34/55/36.

⁸⁰ คุรายละเอียดยใน พุทธทาสภิกขุ, คู่มือมนุษย์ฉบับสมบูรณ์, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, 2541), หน้า 198.

⁸¹ พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลธรรม, หน้า 276.

⁸² พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสนา ฉบับคำวัดที่ชาวพุทธควรรู้, หน้า 911.

⁸³ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 119.

ซึ่งหมายถึงการบรรลุธรรมอันสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือการเข้าถึงนิพพานเป็น
หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า โดยมีหลักการปฏิบัติด้วยวิธีวิปัสสนากัมมัฏฐาน

3.6 สติปัฏฐาน 4 ในปฐมสมรณานิสกกสูตร

การปฏิบัติวิปัสสนาที่ปรากฏในปฐมสมรณานิสกกสูตรมีหลักธรรมในการปฏิบัติ
ได้แก่ หลักกอนุสติคือ พุทธานุสติ ธรรมานุสติ สังฆานุสติเป็นบาทฐานของการบรรลุธรรม
และในหลักธรรมของอินทรีย์ 5 ซึ่งมีหลักธรรมที่นำไปปฏิบัติได้อีกเช่น วิริยอินทรีย์มี
หลักธรรมของสัมมปธาน 4 สตินทรีย์มีหลักธรรมของสติปัฏฐาน 4 ปัญญินทรีย์มี
หลักธรรมของอริยสัจ 4 ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงวางหลักธรรมไว้ให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ
อย่างลึกซึ้ง ล้วนเป็นหลักธรรมที่อยู่ในโพธิปักขิยธรรม 37 ประการทั้งสิ้น⁸⁴ในการศึกษาครั้ง
นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสติปัฏฐาน 4 ตามหลักสัททนต์และหลักอรรถนัยโดยมีการศึกษา
ดังต่อไปนี้

1 สติปัฏฐาน คัมภีร์ อภิธานวรรณาท่านได้ให้ความหมายตามหลักสัททนต์
คือสติปัฏฐาน ตามคัมภีร์ไวยากรณ์ มาจาก สติ + ปฏฺฐาน คำว่า สติ ตามคัมภีร์ไวยากรณ์
อภิธานวรรณ สติ (สร หีสาย+ติ) สติ ความระลึกรู้ ความละลึกได้ ปมทำ สรติ หีสติติ
สติ ความรู้สึกรู้ตัวที่เบียดเบียนความประมาท ชื่อว่าสติ (ลบ รุ ที่สุดธาตุ) สรติ จินฺเตติติ
สติ อากาที่ระลึกได้ ชื่อว่าสติ (สร จินฺตาย+ติ ลบ รุ ที่สุดธาตุ) เทวเม ภิกฺขเว ฐมา
กตเม เทว สติ จ สมฺปชฌณฺญจ ภิกฺขุทั้งหลายธรรม 2 อย่างเหล่านี้มีอะไรบ้าง คือสติและ
สัมปชัญญะ⁸⁵ คำว่า ปฏฺฐาน ปฏฺฐาน (ป+ฐา) คตินิวตติย+ย) การไป การออกไป การออก
เดิน ความเป็นไป ปติฏฺฐียเต ปฏฺฐานํ ความเป็นไป ชื่อว่าปฏฺฐานะ (ช้อน ภู อาเทศ ย เป็น
อน ลบ อ)⁸⁶

⁸⁴ อังใน พระมหาอำนาจ อานนฺโท (จันทร์เปล่ง), “การศึกษาเรื่องการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนา
เถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
2542), หน้า ก.

⁸⁵ ดูรายละเอียดใน พระมหาสมปอง มุทิโต, คัมภีร์อภิธานวรรณ, หน้า 217.

⁸⁶ ดูรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 504.

2. สติปัฏฐาน 4 ตามหลักอรรถนัยอรรถกถาจารย์ท่านกล่าวว่า สติปัฏฐานมีอันเดียวเท่านั้น โดยเป็นความระลึกและโดยเป็นที่ประชุมลงเป็นอันเดียวกัน มี 4 ด้วยอำนาจอารมณ์เปรียบเหมือนพระนครมี 4 ประตู คนที่มาแต่ทิศตะวันออก ก็เข้าประตูทิศตะวันออก คนที่มาทิศใต้ ทิศตะวันตก ทิศเหนือ ก็ยอมที่จะเข้าพระนครทางประตูที่ตนมาตามทิศนั้น ฉันทิใด ข้ออุปไมยนี้ก็ฉันทิใด จริงอยู่นิพพานเปรียบเหมือนนครโลกุตตรมรรคมีองค์ 8 เปรียบเหมือนประตูพระนคร สติปัฏฐานมีกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน 4 เป็นต้นเปรียบเหมือนทิศทั้งหลายมีทิศตะวันออก เป็นต้น ก็คนที่มาทางทิศไหนก็ยอมนำสิ่งของเข้าพระนครทางประตูนั้น

ผู้ปฏิบัติเจริญกายานุปัสสนา 14 วิธี ย่อมหยั่งลงสู่พระนิพพานอันเดียวกัน ด้วยอริยมรรคที่เกิดจากอานุกาภาพแห่งการเจริญกายานุปัสสนาก็ฉันทิใด

ผู้ปฏิบัติเจริญเวทนานุปัสสนา 9 วิธี ย่อมหยั่งลงสู่พระนิพพานอันเดียวกันนั่นเอง ด้วยอริยมรรคที่เกิดจากอานุกาภาพแห่งการเจริญเวทนานุปัสสนาก็ฉันทิใด

ผู้ปฏิบัติเจริญจิตตานุปัสสนา 16 วิธี ย่อมหยั่งลงสู่พระนิพพานด้วยอริยมรรคที่เกิดจากอานุกาภาพแห่งการเจริญจิตตานุปัสสนาฉันทิใด

ผู้ปฏิบัติ เจริญธัมมานุปัสสนา 5 วิธี ย่อมหยั่งลงสู่พระนิพพานอันเดียวกันด้วยอริยมรรคที่เกิดจากอานุกาภาพแห่งการเจริญธัมมานุปัสสนาก็ฉันทิใด

บัณฑิตพึงทราบไว้ที่ท่านกล่าวว่า สติปัฏฐานมีอันเดียวเท่านั้นก็ด้วยอำนาจความระลึกได้ อย่างหนึ่ง ด้วยอานุกาภาพประชุมลงสู่ความเป็นอันเดียวกันหนึ่ง ที่กล่าวว่ามี 4 ก็โดยจัดตามอารมณ์ดังกล่าวนี้⁸⁷

3. บุคคลที่มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยเป็นบาทฐานในการปฏิบัติเมื่อบรรลุเป็นพระโสดาบันท่านเรียกว่าสัทธานุสारी มีหลักในการปฏิบัติดังนี้คือ

มีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า

มีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม

มีความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์

⁸⁷ ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 14, หน้า 263.

มีศีลที่พระอริยะชอบใจ ที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้
สรรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทักท้วงครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ⁸⁸ มีหลักธรรมในการปฏิบัติ
วิปัสสนาคือ หลักสติปัฏฐาน 4

- ก) การปฏิบัติพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ
- ข) การปฏิบัติพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มี
สัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอกิขณาและโทมนัสในโลกได้
- ค) การปฏิบัติพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัด
อกิขณาและโทมนัสในโลกได้
- ง) การปฏิบัติพิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ
มีสติ กำจัดอกิขณาและโทมนัสในโลกได้⁸⁹

จากการศึกษาพบว่าในหลักธรรมของอินทรี 5 ยกเว้น สัทธาอย่างเดียวนอกนั้น
เป็นองค์ประกอบของการเจริญสติปัฏฐานทั้งสิ้นคือ วิริยะเป็นองค์ประกอบให้จดจ่อในรูป
นามปัจจุบันทางกายและใจ สติเป็นองค์ประกอบให้ระลึกได้ตามรูปนามไม่ขาดช่วง สมาธิ
เป็นองค์ประกอบให้จิตตั้งมั่นในสภาวะธรรมที่กำหนดรู้ด้วยสติ ปัญญาเป็นองค์ประกอบให้
ยังเห็นลักษณะในสภาวะธรรมว่ารูปนามไม่ใช่บุคคลเราเขา มีสภาพไม่เที่ยง เป็นทุกข์
ไม่ใช่ตัวตน⁹⁰ ดังนั้นในหลักของสัทธาเจ้าสรณานิสากยะพระองค์มีอยู่แล้ว

ในการศึกษาปฐมสรณานิสากสูตรพบว่า เจ้าสรณานิสากยะก่อนสวรรคตท่านได้
เห็นความตายอยู่เบื้องหน้าด้วยความกลัวตายท่านจึงสมาทานศีล นี่จึงเป็นหลักฐานว่าหาก
การรักษาไม่ครบทั้ง 5 ข้อ คือศีลขาดจากการรักษาในข้อใดข้อหนึ่ง เรียกว่าศีลขาด ต่าง
หรือพร้อยความที่ไม่ครบองค์ประกอบแห่งศีลทั้ง 5 ข้อย่อมมีนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน
ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุกคติ และวินิบาตเป็นเบื้องหน้า ท่านจึงได้สมาทานศีลขึ้นเนื่องจาก
เป็นผู้ที่ชอบเสวน้ำจันท์ จึงเป็นผู้มีคุณสมบัติอุบาสกตามคำสอนของพระพุทธศาสนา

⁸⁸ คุราลละเอียดใน ที.ม. (ไทย) 10/158/103.

⁸⁹ คุราลละเอียดใน ที.ม. (ไทย) 10/373/301.

⁹⁰ คุราลละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสิขยาตอ), มหาสติปัฏฐานสูตรทางสู่พระนิพพาน,
แปลโดย พระคันธสารากวีวงศ์, หน้า 26.

3.7 อริยสัจ 4 ในปฐมสมุทฺถนิสัถกสูตร

จากการศึกษาพบว่า พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงเจ้าสรณานิสาทายะในตอนท้ายของพระสูตรว่าท่านได้สมาทานสิกขาในเวลาจะสวรรคต⁹¹ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของมนุษย์ทั้งหลายได้พากันหาที่พึ่งเพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจเช่น ต้นไม้ ภูเขา แม่น้ำ⁹² พระอาทิตย์ พระจันทร์ ฟ้าร้อง ฟ้าผ่า ดิน ลม ไฟ เนื่องจากความกลัวภัยต่าง ๆ ตามธรรมชาติเหล่านี้จะทำอันตรายต่อตนเองและครอบครัว รวมไปถึงญาติพี่น้องหรือสัตว์เลี้ยง⁹³ ของตน ซึ่งมีความเชื่อว่าสิ่งเหล่านี้ให้คุณให้โทษแก่มวลมนุษย์จึงพากันนับถือบูชา ตามบรรพบุรุษที่ได้กระทำสืบต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน

ครั้นต่อมาเมื่อมีการพัฒนาความเชื่อ โดยการที่มีผู้ติดต่อกับเทพเจ้าหรือผีได้ด้วย การทรงเจ้า หรือด้วยพิธีกรรมทางไสยศาสตร์⁹⁴ เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือ ทำการทำนายทายทักว่าหากสร้างสิ่งประดิษฐ์แล้วบูชากันขึ้นเทพหรือผีจะนำความสุขมาสู่ตนได้ จึงเกิดการสร้างสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ เหล่านี้เช่น เทวรูป ทองเหลือง ทองหล่อ รูปปั้น รูปหล่อต่าง ๆ นับแต่นั้นมาจึงมีความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ซึ่งเป็นกลุ่มที่เกิดก่อนที่พระพุทธศาสนาจะอุบัติขึ้นในโลก

สำหรับเจ้าสรณานิสาทายะท่านเกิดในยุคที่พระพุทธเจ้าทรงอุบัติในโลกพอดีพร้อมทั้งได้เรียนรู้หลักธรรมของพระพุทธเจ้า เพราะพระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าเป็นอุบาสกในเวลาจะสวรรคตท่านได้สมาทานสิกขา ด้วยหลักความจริงว่ามนุษย์เมื่อมีภัยข่มเกิดความกลัวความกลัวเป็นเหตุอย่างหนึ่งของทุกข์ ครั้นเมื่อความทุกข์เกิดขึ้นจึงหาวิธีการให้หลุดพ้นจากทุกข์ ด้วยการที่ท่านได้เป็นอุบาสก ดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ท้ายของพระสูตร จึงได้

⁹¹ คุรยละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/1020/532.

⁹² คุรยละเอียดใน พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญาบัณฑิต), ปฏิบัติความมกมาย เลิกเชื่อไร้เหตุผล-พึ่งตนเองและพึ่งธรรมชาติ, หน้า 157.

⁹³ คุรยละเอียดใน พระเทพดิลก (ระแบบ จิตถาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, หน้า 8.

⁹⁴ คุรยละเอียดใน พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญาบัณฑิต), ปฏิบัติความมกมาย เลิกเชื่อไร้เหตุผล-พึ่งตนเองและพึ่งธรรมชาติ, หน้า 6.

สมาทานศีล⁹⁵ ระลึกถึงพระรัตนตรัยเป็นอารมณ์⁹⁶ กำหนดหลักสติปฏิฐาน 4 โดยใช้หลัก
 ธรรมานุปัตสสนาหมวดสังจะ⁹⁷ คือ อริยสัง 4 ประการ⁹⁸ โดยมีหลักการพิจารณาดังต่อไปนี้

1. ทุกขอริยสัง⁹⁹ คือ ชาติความเกิดเป็นทุกข์ ชราความแก่เป็นทุกข์ มรณะ
 ความตายเป็นทุกข์ โสกะความโศก ปริเทวะความคร่ำครวญ ทุกข์ความทุกข์กาย โทมนัส
 ความทุกข์ใจ อุपाยาสความคับแค้นใจเป็นทุกข์ การประสบกับอารมณ์อันไม่เป็นที่รักเป็น
 ทุกข์ ความพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รักเป็นทุกข์ การไม่ได้สิ่งที่ต้องการเป็นทุกข์¹⁰⁰
 กล่าวโดยย่อคือ อุปาทานชั้นรัคือรูป อุปาทานชั้นรัคือเวทนา อุปาทานชั้นรัคือสัญญา
 อุปาทานชั้นรัคือสังขาร อุปาทานชั้นรัคือวิญญาณ อุปาทานชั้นรั 5 เหล่านี้เป็นตัวทุกข์¹⁰¹

2. ทุกขสมุททอริยสัง¹⁰² คือ ตัณหาเป็นเหตุเกิดขึ้นในภพใหม่ สหระคด้วย
 ความกำหนัดยินดี เป็นเหตุเพลิดเพลินในอารมณ์นั้น ๆ ในกามตัณหา ภวตัณหา
 วิภวตัณหา ตัณหาเมื่อเกิดขึ้น เกิดที่ไหน เมื่อตั้งอยู่ ตั้งอยู่ที่ไหน คือ ปิยรูปสาตรูปใดมี
 อยู่ในโลก ตัณหาเมื่อเกิด ก็เกิดที่ปิยรูปสาตรูปนี้เมื่อตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ที่ปิยรูปสาตรูปนี้¹⁰³

⁹⁵ คุรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), *วิปัสสนาธุณี*, แปลโดย จำรูญ ธรรมดา, หน้า 36.

⁹⁶ คุรายละเอียดใน พระพุทธโฆสเถระ, *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*, แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), หน้า 343.

⁹⁷ คุรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) 10/386/324.

⁹⁸ คุรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), *ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร*, แปลโดย พระคันธ-
 สาราภิมังค์, หน้า 157.

⁹⁹ คุรายละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 277.

¹⁰⁰ คุรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) 10/387/324.

¹⁰¹ คุรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) 10/399/328.

¹⁰² คุรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), *ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร*, แปลโดย พระคันธ-
 สาราภิมังค์, หน้า 293.

¹⁰³ คุรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) 10/400/329.

3. ทุกขนิโรธอริยสัง¹⁰⁴ คือ ความดับกิเลสไม่เหลือด้วยวิราคะ ความปล่อยวาง ความสละคืน ความพ้นความไม่ติด ก็ตัณหาเมื่อละ ละที่ไหน เมื่อดับ ดับที่ไหน คือ ปิยรูปสาตรูปใดมีอยู่ในโลก ตัณหาเมื่อละ ก็ละที่ปิยรูปสาตรูปนี้ เมื่อดับก็ดับที่ปิยรูปสาตรูปนี้¹⁰⁵ กล่าวคือ ความดับโดยการสำรอกตัณหาไม่มีเหลือ การสละ การสลัดทิ้ง การปล่อยไป การไม่อาลัยไยดี นี้เรียกว่าทุกขนิโรธ¹⁰⁶

4. ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัง¹⁰⁷ อริยมรรคมีองค์ 8 คือ การเห็นชอบ คำริชอบ เจริญชอบ กระทำชอบ เลี้ยงชีพชอบ พยายามชอบ ระลึกชอบ ตั้งจิตมั่นชอบ¹⁰⁸

สัมมาทิฏฐิ คือ (ความเห็นชอบ)¹⁰⁹ ความรู้ในทุกข์ (ความทุกข์) ความรู้ในทุกขสมุทัย (เหตุเกิดแห่งทุกข์) ความรู้ในทุกขนิโรธ (ความดับทุกข์) ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา (ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์) นี้เรียกว่า สัมมาทิฏฐิ¹¹⁰

สัมมาสังกัปปะ คือ (ความคำริชอบ)¹¹¹ ความคำริในการออกจากกาม ความคำริในการไม่พยายาม ความคำริในการไม่เบียดเบียน นี้เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ¹¹²

¹⁰⁴ ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), **สัมมัจจกัปปวัตนสูตร**, แปลโดย พระคันธ-
สราภิวังศ์, หน้า 304.

¹⁰⁵ ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) 10/401/332.

¹⁰⁶ ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, **พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล**, เล่ม 27, หน้า 344.

¹⁰⁷ ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), **สัมมัจจกัปปวัตนสูตร**, แปลโดย พระคันธ-
สราภิวังศ์, หน้า 307.

¹⁰⁸ ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) 10/402/335.

¹⁰⁹ ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), **สัมมัจจกัปปวัตนสูตร**, แปลโดย พระคันธ-
สราภิวังศ์, หน้า 132.

¹¹⁰ ดูรายละเอียดใน อภิ.วิ. (ไทย) 35/205/171.

¹¹¹ ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), **สัมมัจจกัปปวัตนสูตร**, แปลโดย พระคันธ-
สราภิวังศ์, หน้า 150.

¹¹² ดูรายละเอียดใน อภิ.วิ. (ไทย) 35/205/171.

สัมมาวาจา คือ (การกล่าวชอบ)¹¹³ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเท็จ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดส่อเสียดเจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อนี้เรียกว่า สัมมาวาจา¹¹⁴

สัมมากัมมันตะ คือ (การกระทำชอบ)¹¹⁵ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการลักทรัพย์เจตนาเป็นเหตุงดเว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม นี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ¹¹⁶

สัมมาอาชีวะ คือ (การเลี้ยงชีพชอบ)¹¹⁷ ผู้ประพฤติปฏิบัติในธรรมวินัยนี้ละมิจลาอาชีวะแล้ว สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ¹¹⁸

สัมมาวายามะ คือ (ความเพียรชอบ)¹¹⁹ ผู้ประพฤติปฏิบัติในธรรมวินัยนี้สร้างฉันทะ พยายาม прารภความเพียร ประคองจิตมุ่งมั่นเพื่อป้องกันบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เพื่อทำบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้นมิให้เกิดขึ้น สร้างฉันทะ พยายาม прารภความเพียร ประคองจิต มุ่งมั่นเพื่อความดำรงอยู่ไม่เลือนหาย ภิชโยภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มทีแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว นี้เรียกว่า สัมมาวายามะ¹²⁰

¹¹³ ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร**, แปลโดย พระคันธ-
สाराภิงค์, หน้า 98.

¹¹⁴ ดูรายละเอียดใน อภิ.วิ. (ไทย) 35/205/172.

¹¹⁵ ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร**, แปลโดย พระคันธ-
สाराภิงค์, หน้า 101.

¹¹⁶ ดูรายละเอียดใน อภิ.วิ. (ไทย) 35/205/172.

¹¹⁷ ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร**, แปลโดย พระคันธ-
สाराภิงค์, หน้า 103.

¹¹⁸ ดูรายละเอียดใน อภิ.วิ. (ไทย) 35/205/172.

¹¹⁹ ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร**, แปลโดย พระคันธ-
สाराภิงค์, หน้า 106.

¹²⁰ ดูรายละเอียดใน อภิ.วิ. (ไทย) 35/205/172.

สัมมาสติ คือ (ความระลึกชอบ)¹²¹ ผู้ประพฤติปฏิบัติในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ เป็นผู้มีความเพียร มีสัมปชัญญะมีสติ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้ นี้เรียกว่าสัมมาสติ¹²²

สัมมาสมาธิ คือ (ความตั้งมั่นชอบ)¹²³ ผู้ประพฤติปฏิบัติในธรรมวินัยนี้สังจจาก กามและอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ และสุขอันเกิดจากวิเวก เพราะวิตก วิจารณ์สงบระงับไป¹²⁴ บรรลุตติยฌานที่มีความผ่องใสภายใน มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิ เพราะปีติจางคลายไป มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะและเสวยสุขด้วยกาย (นามกาย) บรรลุตติยฌานที่พระอรหิยะทั้งหลายกล่าวสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อน บรรลุตตตฌานที่ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขา นี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ ทั้งหมดที่กล่าวมานี้เรียกว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ¹²⁵ หรือทางดำเนินให้พ้นจากทุกข์

การเข้าถึงพระรัตนตรัยของเจ้าสรณานิสายกะเป็นแนวทางของการปฏิบัติวิปัสสนา ท่านใช้หลักความศรัทธาในพระรัตนตรัย สมาทานศีล ปฏิบัติอนุสติเป็นบาทฐาน ใช้หลักวิปัสสนาในสติปัฏฐาน 4 หมวดมัชฌิมาปฏิปทาเป็นการพิจารณา

การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าตลอดที่ได้ตรัสรู้จนปรินิพพาน การประกาศอริยสัจ 4 พระองค์แสดงโดยย่อบ้าง โดยพิสดารบ้าง โดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้างทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ

¹²¹ ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), **สัมมจักกัปปวัตตนสูตร**, แปลโดย พระคันธสารากวีวงศ์, หน้า 150.

¹²² อภ.วิ. (ไทย) 35/205/172.

¹²³ ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), **สัมมจักกัปปวัตตนสูตร**, แปลโดย พระคันธสารากวีวงศ์, หน้า 110.

¹²⁴ ดูรายละเอียดใน อภ.วิ. (ไทย) 35/205/172.

¹²⁵ ดูรายละเอียดใน อภ.วิ. (ไทย) 35/205/173.

กับผู้ฟังในแต่ละโอกาส¹²⁶ สำหรับเจ้าสรณานิสากยะเมื่อได้เรียนรู้ในหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ก่อนสวรรคตไม่นานจึงได้ปฏิบัติวิปัสสนาเห็นความเป็นจริงตามหลักอริยสัจ 4 ประการ ไม่ยึดมั่นในขั้น 5 จึงหลุดพ้นเป็นพระโสดาบันพ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุกคติ และวินิบาต ดังคำพยากรณ์ของพระพุทธเจ้าแต่เป็นที่กังขาของเหล่าเจ้าสาकยะ ด้วยเพราะเจ้าสรณานิสากยะชอบเสวยน้ำจันท์¹²⁷

3.8 การบรรลุธรรมโดยอาศัยพระรัตนตรัยเป็นบาทฐาน (สมถยานิก)

การหลุดพ้นออกจากทุกข์ด้วยการภาวนาพระรัตนตรัยเป็นอารมณ์ จะมีได้ก็ต้องอาศัยบุคคลที่ได้ปฏิบัติไว้ดีแล้วเป็นแบบอย่าง การหลุดพ้นจากทุกข์ของแต่ละท่านนั้นมีความแตกต่างกันไป ด้วยเพราะเหตุของกรรมแต่ละบุคคลที่สั่งสมมานั้นไม่เท่ากัน ซึ่งได้ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้าที่แตกต่างกันออกไป แต่จุดหมายนั้นมีนิพพานเป็นความปรารถนาอันสูงสุดของเหล่าพุทธบริษัทด้วยกันทั้งสิ้น

หลักการปฏิบัติของบุคคลเหล่านั้น บางท่านที่ได้ปฏิบัติตามที่พุทธองค์ตรัสไว้แต่ยังไม่เข้าถึงความเป็นพระอริยบุคคล 4 จำพวกก็ตาม แต่บุคคลเหล่านี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิ แห่งเปรต อบาย ทุกคติ และวินิบาต ไม่ไปเกิดในภพภูมิที่ต่ำ บุคคลเหล่านี้ก็ได้พบหลักธรรมอันประเสริฐและเป็นเหตุให้บรรลุมรรคผลนิพพานในพระพุทธเจ้าพระองค์ต่อมาดังในคัมภีร์พระพุทธศาสนาต่อไปนี้

1. การเข้าถึงพระรัตนตรัยของคนเฝ้าประตูชาวมิฬ

บุคคลผู้มีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก หลุดพ้นออกจากทุกข์อันมีนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิ แห่งเปรต อบาย ทุกคติ และวินิบาตได้ด้วยการเข้าถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก เพราะเป็นเครื่องกำจัดภัย สิ่งช่วยให้ข้ามจากภพ สิ่งที่ทำให้สบายใจ และสิ่งที่เพิ่มคุณค่าในสิ่งของที่มีค่าน้อย ให้มีค่ามากขึ้นจนประมาณไม่ได้มีดังต่อไปนี้

¹²⁶ ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสยาตอ), มหาสติปัญญาสูตาทงผู้พระนิพพาน, แปลโดย พระคันธสารากวิงศ์, หน้า 366.

¹²⁷ ดูรายละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/1020/529.

บ้านมธอุ้งคณะมีนายประคูลชาวทมิฬคนหนึ่งมีอาชีพเป็นประมงหาปลาได้แล้วแบ่งออกเป็น 3 ส่วน แลกข้าวสาร แลกนม และต้มแกงกินส่วนหนึ่ง ทำบาปอยู่ถึง 50 ปี ต่อมาแก่ป่วยใกล้ตาย พระจุลปิณฑปาตักคิสสระ เห็นจึงไปโปรดให้รับศีล รับได้แค่สระ 3 เท่านั้น พอจะเริ่มจะให้ศีล 5 เท่านั้น ล้มแข็งตายแล้วไปเกิดในภพสวรรค์¹²⁸

นี่ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้คนเฝ้าประคูลชาวทมิฬได้พ้นจากทุกข์ ถึงแม้ว่าตนเองจะเป็นพรานในการหาปลามาทั้งตลอดชีวิต แต่ครั้งได้รับพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึก ถึงแม้ว่ายังรับศีลไม่ได้ก็ตาม ด้วยอานิสงส์แห่งการเข้าถึงพระรัตนตรัยจึงได้ไปเกิดเป็นเทพ

2. การเข้าถึงพระรัตนตรัยของพระสรณคมนิยเถระ

ผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา แม้หากว่ายังไม่บรรลุมรรคใด ๆ ในปัจจุบันก็ควรยึดถือพระรัตนตรัยไว้เพื่อให้หลุดพ้นจากทุกข์ ดังประวัติในอดีตชาติของ พระสรณคมนิยเถระ

พระสรณคมนิยเถระท่านเกิดเป็นอาชีวกเดินทางไปกับภิกษุ ครั้นเมื่อเรือกำลังจะอัปปาง ภิกษุที่ไปด้วยกันให้ท่านรับสระไว้เป็นที่พึ่งที่ระลึก ด้วยผลแห่งการเข้าถึงสระในครั้งนั้น นับจากกัปนี้ไปถึงในกัปที่ 31 ท่านจึงไม่รู้จักทุกขติเลย ครั้นเมื่อพระพุทธโคดมอุบัติขึ้นมาในโลก ท่านได้มาเกิดเป็นพระสรณคมนิยเถระออกบวชเป็นภิกษุได้บรรลุเป็นพระอรหันต์¹²⁹

3. การเข้าถึงพระรัตนตรัยของพระติสรณคมนิยเถระ

การเข้าถึงพระรัตนตรัยของพระติสรณคมนิยเถระ ในอดีตชาติท่านได้เข้าไปหาพระนิสกะ แล้วรับสรณคมน์ อันมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ไว้เป็นที่พึ่งที่ระลึก พร้อมทั้งรักษาให้บริบูรณ์ตลอดระยะเวลาที่มีชีวิตอยู่ เมื่อจิตดวงสุดท้ายกำลังจะตายจากในชาตินั้น ท่านจึงได้ระลึกถึงสรณคมน์เป็นที่พึ่งเป็นครั้งสุดท้าย ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

¹²⁸ ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 34, หน้า 132.

¹²⁹ ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) 32/34/539.

ครั้นเมื่อพระพุทธโคดมอุบัติขึ้นมาในโลก ท่านจึงได้มาเกิดในตระกูลพราหมณ์ มหาศาลมั่งคั่งที่สุดในกรุงสาวัตถีในวันหนึ่ง ท่านได้พระเถระรูปหนึ่งและได้ให้สรงครั้น เมื่อได้ฟังสรงแล้ว จึงระลึกถึงสรงของท่านได้ในชาติก่อนได้ จึงได้บรรลุเป็น พระอรหันต์ในที่นั้นอาสาณะเดียว ด้วยอายุเพียง 7 ขวบ¹³⁰

ดังนั้นท่านที่เข้าถึงในพระรัตนตรัยอย่างถูกต้องและรักษาศีลทำการภาวนา ถึงแม้ว่าท่านจะไม่บรรลุมรรคผลใด ๆ ในชาตินี้ ก็ควรยึดถือตามอย่างพระสรงกมนิยเถระ และพระติสธกมนิยเถระ ซึ่งก็ไม่ได้บรรลุมรรคผลใด ๆ ในอดีตชาติ แต่ท่านก็หลุดพ้น จากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิ แห่งเปรต อบาย ทุกคติ และวินิบาต ด้วยการเข้าถึง ในพระรัตนตรัย ครั้นเมื่อพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นท่านทั้ง 2 ก็บรรลุเป็นพระอรหันต์

4. การเข้าถึงพระรัตนตรัยของมัญญุกุณฑล

การเข้าถึงพระรัตนตรัยโดยการยึดถือเป็นที่พึ่งที่ระลึกพร้อมทั้งได้บรรลุธรรม หลังจากตายในชาติปัจจุบันมีดังต่อไปนี้ มีพราหมณ์คนหนึ่ง ชื่อทินนปุพพะกะเป็นคนขี้ เหนียวมีบุตรชื่อว่า มัญญุกุณฑลเมื่อมีได้อายุ 16 ปี เกิดเป็นโรคผอมเหลือง และตายลง เพราะความขี้เหนียวของพ่อ ที่ไม่ยอมพาลูกไปหาหมอด้วยความกลัวเปลืองทรัพย์ พระพุทธเจ้าเสด็จเห็นอุปนิสัยของ มัญญุกุณฑลจึงเสด็จไปโปรด เพียงแค่เห็นพระพุทธเจ้า แล้วคิดว่า บิดาเป็นคนขี้เหนียวจึงไม่ได้ทำบุญถวายทาน หรือฟังธรรมกับพระพุทธเจ้า เดียวนี้หมดแรงแม้แต่มือสองข้างของเราก็ยกไม่ไหว ได้แต่ทำใจให้เลื่อมในพระพุทธเจ้า ด้วยอานิสงส์ของการเลื่อมใสตายแล้วไปเกิดในเทวโลกประจวบดังว่า หลับแล้วกลับตื่นขึ้น ในวิมานทองสูงประมาณ 30 โยชน์¹³¹

นี่คือบุคคลตัวอย่างที่ควรศึกษาซึ่งแม้ว่าตอนที่มัญญุกุณฑลมาพบเป็นมนุษย์อยู่ ท่านก็ไม่ได้ทำบุญหรือได้ไปฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าเลยแม้ครั้งเดียว ด้วยเพราะเหตุที่มีพ่อ เป็นคนขี้เหนียวในทรัพย์สินมาก แต่เพราะอานุภาพของการเข้าถึงในพระรัตนตรัยมีใจที่

¹³⁰ ดูรายละเอียดใน ขุ.อป. (ไทย) 32/106/135.

¹³¹ ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 40, หน้า 30.

เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า เพียงครั้งเดียวก่อนที่จะตาย ด้วยอานิสงส์แห่งการยึดถือ พระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งที่ระลึกแล้วได้บรรลुเป็นพระโสดาบันในเวลาต่อมา

5. การเข้าถึงพระรัตนตรัยของบุรุษผู้ฆ่าโจรมีเคราแดง

นายตัมพทาฐิกะ มีเคราแดง ผู้มีตาเหลือกเหลือง ชาวเมืองเลียงไว้วในตำแหน่ง เพชฌฆาตให้เป็นคนฆ่าโจร ใช้เวลาฆ่าโจร 55 ปี ด้วยอายุมาก เป็นคนแก่ ไม่อาจจะตัด ศีรษะด้วยการฟันที่เดียวได้ พวกชาวเมืองจึงเปลี่ยนคนฆ่าโจรคนใหม่ ในวันที่ออกจาก ตำแหน่ง เห็นพระสารีบุตรเถระก็มีจิตเลื่อมใสคิดว่า เราม่ามนุษย์เสียเป็นอันมาก เราถวาย ไทยธรรมแก่พระสงฆ์นี้ ถวายทานเสร็จพระสารีบุตรเถระ จึงแสดงธรรมเทศนาแก่นาย ตัมพทาฐิกะ บรรลुเป็นโสดาปัตติมรรคขณะนั้น นางยักษิณีตนหนึ่งแปลงกายเป็นแม่โคนม ขวิดตายแล้วไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต¹³² นี้คือบุคคลที่เป็นตัวอย่างถึงแม้ว่าจะเป็นโจรที่ฆ่า มนุษย์เป็นอันมาก แต่ด้วยของคุณพระสงฆ์ที่มีคุณอันหาค่าประมาณมิได้ เมื่อเกิดความ ศรัทธาในคุณพระรัตนตรัย จึงเป็นกัลยาณมิตรที่ชี้แนวทางในการปฏิบัติ จึงทำให้บรรลु ธรรมด้วยอำนาจคุณของพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง

6. การเข้าถึงพระรัตนตรัยของสันตติมหาอำมาตย์

พระเจ้าปเสนทิโกศล ประทานราชสมบัติให้สันตติมหาอำมาตย์เป็นพระราชาอยู่ 7 วัน เมาสุราทุกวันหญิงสาวที่ท่านรัก เกิดเป็นลมตายในขณะที่กำลังจะแสดงการฟ้อนรำ ท่านตกใจมากถึงกับสร้างเมาทันที เปรียบเหมือนน้ำหยดลงบนกระเบื้องที่ร้อนฉ่าหายไป ใน อากาศทันที ด้วยความทุกข์ไม่สามารถมองหาใครในโลกมาเป็นที่พึ่งได้จึงระลึกถึง พระพุทธเจ้าว่า คนอื่นยกเว้นนอกจากพระพุทธเจ้า ไม่อาจทำทุกข์นี้ให้ดับลงได้ จึงได้ไป หาพระพุทธเจ้า ได้ฟังธรรมจึงได้บรรลुเป็นพระอรหันต์แล้วปรินิพพานในกาลปัจจุบัน นี้ เป็นการขอพึ่งพระรัตนตรัยเป็นสรณะของสันตติมหาอำมาตย์¹³³

¹³² ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 41, หน้า 346.

¹³³ ดูรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 42, หน้า 94.

7. การเข้าถึงพระรัตนตรัยของพระองค์คุณิมาลเถระ

พระพุทธเจ้าทรงเสด็จไปโปรดโจรองคฺคิมาลให้เลิกประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ให้หันกลับประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ คือเลิกฆ่ามนุษย์ ด้วยความเป็นโจรขององคฺคิมาลฆ่าคนเป็นอันมาก ครั้นเมื่อออกบวชในพุทธศาสนาท่านก็สามารถบรรลุเป็นพระอรหันต์ด้วยการเข้าถึงในพระรัตนตรัย¹³⁴ พระองค์คุณิมาลมีประวัติที่น่าสนใจมากเพราะเป็นแบบฉบับของผู้ดำเนินชีวิตเหมือน ต้นไม้โคนคดปลายตรง ซึ่งดีกว่าต้นไม้โคนตรงปลายคด หรือเป็นคนประเภทมีดมาสว่างไป ซึ่งดีกว่าสว่างมาแต่มืดไป¹³⁵

ดังนั้นผู้เข้าถึงพระรัตนตรัยที่ควรศึกษาเป็นตัวอย่างดังเช่นคนเฝ้าประตูชาวทมิฬ พระสรณคมนิยะเถระ พระศิสรณคมนิยะเถระ มัญญกฺุณทลิว บุษผู้ฆ่าโจรมีเคราแดง สันตติมหาอำมาตย์ และพระองค์คุณิมาลเถระ ล้วนแต่เป็นผู้เข้าถึงในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งที่ระลึกด้วยกันทั้งสิ้น แม้บางท่านที่ยังไม่เข้าถึงความเป็นพระอริยะในชาติปัจจุบันนั้นก็ตาม แต่ท่านเหล่านั้นก็ไม่ไปสู่นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจจัน ภูมิแห่งเปรต อบายทุกติ และวินิบาต ด้วยเพราะเหตุนี้การเป็นอุบาสกหรืออุบาสิกาของเหล่าชาวพุทธศาสนา จึงควรเรียนรู้วิธีการเข้าถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ให้ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติทั้งในข้อห้ามและข้อปฏิบัติตามเพื่อความพ้นทุกข์

3.9 การเข้าถึงพระรัตนตรัยของเจ้าสรณนิสาทายะ

จากการศึกษาเนื้อหาในปฐมสรณานิสังกสูตรพบว่า การเข้าถึงพระรัตนตรัยของเจ้าสรณนิสาทายะ มีลักษณะคล้ายกับบุคคลที่ผู้ศึกษาได้ยกมาเป็นตัวอย่างหลาย ๆ ท่านคือ มีพฤติกรรมเป็นบุคคลที่บกพร่องในศีลในช่วงต้นของชีวิต ดังที่เหล่าประยูรญาติของพระองค์เพ่งโทษ และประณามว่าไม่สามารถรักษาศีลได้เพราะชอบเสวยน้ำจันท์ซึ่งมีลักษณะเดียวกันกับวิบัติอุบาสกอุบาสิกา แต่ก่อนที่จะสวรรคตท่านได้กลับประพฤติปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาดังจะเห็นได้จากในพระสูตรซึ่งพระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า

¹³⁴ คุรายละเอียดใน ม.อ. (ไทย) 13/352/430.

¹³⁵ คุรายละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “บทนำ อังคฺคิมาลสูตร”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 13, หน้า (82).

ท่านเป็นผู้เข้าถึงพระรัตนตรัยมานาน ต่อมาท่านได้สมาทานศีลซึ่งทำให้ความมีคุณสมบัติของอุบาสกสมบูรณ์ มีสติ คือ ระลึกได้ตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์เพื่อล่วงโสกะและปริเทวะ เพื่อดับทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุนิพพาน เพื่อให้แจ้งนิพพาน ทางสายเอกนี้คือสติปัฏฐาน 4¹³⁶ ใช้หลักวิปัสสนาอนุสติเป็นบาทฐานของการปฏิบัติ ใช้หลักการพิจารณาของอริยสัจ 4 ด้วยความตายนี้ เป็นทุกข์¹³⁷ซึ่งกำลังจะมาถึงท่าน ความอยากได้ อยากมี อยากเป็น นี้เป็นเหตุทำให้เกิดความทุกข์ ควรดำเนินตามทางที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 ด้วยการหยั่งเห็นไตรลักษณ์ของขั้น 5¹³⁸ เรียกว่า การเจริญมรรคสัง¹³⁹

ดังอุปติสสะมานพได้ฟังธรรมจากพระอัสสชิว่าธรรมเหล่าใดมีเหตุเป็นแดนเกิด พระพุทธเจ้าตรัสเหตุของธรรมเหล่านั้น และความดับไปของธรรมเหล่านั้น¹⁴⁰ ครั้นเมื่อเจ้าสรณานิสากยะกำหนดรู้ตามความเป็นจริงในขณะปัจจุบัน ญาณหยั่งเห็นความเกิดดับของขั้น 5 ย่อมไม่ยินดีและไม่ยึดมั่นสิ่งใดๆ ในโลกว่าเที่ยง ว่าเป็นสุข ว่าเป็นสุขบ้างบัญญัติได้ จึงบรรลุนิพพานเข้าถึงความเป็นพระโสดาบัน¹⁴¹

แม้ว่าท่านไม่สามารถจะทรงบำเพ็ญสิกขาให้บริบูรณ์ได้ก็ตามในช่วงต้นของชีวิต แต่ด้วยเพราะอำนาจในการเข้าถึงในพระรัตนตรัยซึ่งเป็นอจินไตย ประกอบกับในเวลาที่ท่านจะสวรรคต ได้ปฏิบัติตามหลักของพระพุทธศาสนา จึงได้บรรลุเป็น พระโสดาบัน เรียกว่าเป็นผู้หลุดพ้นด้วยประเภท สัทธานุสารี

¹³⁶ ดูรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) 10/373/301.

¹³⁷ ดูรายละเอียดใน พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุทธปาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), หน้า 840.

¹³⁸ อ้างใน นายันทพล โรจนโกศล, “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่อง ขั้น 5 กับการบรรลุนิพพาน ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548), หน้า (6).

¹³⁹ ดูรายละเอียดใน สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ), อริยวังสปฏิบัติทา, หน้า 78.

¹⁴⁰ ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสิขยาตอ), มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน, หน้า 365.

¹⁴¹ ดูรายละเอียดใน สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ), อริยวังสปฏิบัติทา, หน้า 83.

บุคคลบางคนในโลกนี้ไม่ได้สัมผัสสันตวิโมกข์ ซึ่งไม่มีรูปเพราะล่องรูปมานได้ ด้วยกายอยู่ แต่อาสวะบางเหล่าของผู้นั้นสิ้นไปเพราะเห็นด้วยปัญญา ผู้นั้นมีแต่เพียงความเชื่อ ความรักในพระพุทธเจ้าและในหลักธรรมเหล่านี้คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิินทรีย์ ปัญญาินทรีย์ ย่อมมีแก่ผู้นั้นเรียกว่าเป็นผู้บรรลุพระโสดาบันชั้นสามานุสสารี¹⁴²

เพราะฉะนั้นหากเปรียบเทียบกับกรรมในเรื่องการรักษาศีลของเจ้าสรณานิสากยะ กับในเรื่องของบุรุษผู้มาโจรมีเคราแดง สันตติมหาอำมาตย์ และพระองค์อุทิมมาเถระ ก็ถือว่าเป็นกรรมที่น้อยมาก เพราะทั้งนายตัมพทาฐิกะผู้มาโจรมีเคราแดง สันตติมหาอำมาตย์ และพระองค์อุทิมมาเถระ ล้วนแต่ผ่านการฆาตกรรมด้วยกันทั้งสิ้น ครั้นเมื่อท่านเหล่านั้นได้เข้าถึงในพระรัตนตรัยก็บรรลุธรรมเป็นอริยบุคคล 4 จำพวกด้วยกันทั้งสิ้น และสิ่งสำคัญที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้คือ เจ้าสรณานิสากยะเป็นอุบาสกผู้เข้าถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะตลอดกาลนาน เพราะฉะนั้นจึงย่อมพ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุคติ และวินิบาต ด้วยอำนาจของอจินไตยในพระรัตนตรัย

จากการศึกษาพบว่า การระลึกถึงพระรัตนตรัยจัดเป็นพุทธานุสสติ ธรรมานุสสติ สังฆานุสสติ ซึ่งเป็นอารมณ์ของสมถสามารถนำมาใช้เป็นบาทฐานของการปฏิบัติวิปัสสนาได้ อานุภาพของพระรัตนตรัยทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุมรรคผลได้ ดังกรณีศึกษาการบรรลุธรรมโดยอาศัยพระรัตนตรัยเป็นบาทฐาน (สมถยานิก)¹⁴³ ของบุคคลต่าง ๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาดังที่ได้กล่าวมา แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาปฐมสรณานิสากสูตร พบว่า เจ้าสรณานิสากยะมิได้ทรงเจริญพุทธานุสสติ ธรรมานุสสติ สังฆานุสสติอยู่ตลอดเวลา เพราะท่านชอบเสวน้ำจันท์¹⁴⁴ จึงมีประเด็นที่ควรศึกษาต่อไปว่าบาทฐานในการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร ศีลของผู้บรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไรเป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยจะได้ศึกษาวิเคราะห์ในบทต่อไป

¹⁴² คุรยละเอียดใน ม.ม. (ไทย) 13/182/210.

¹⁴³ คุรยละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรธ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 11, หน้า 312.

¹⁴⁴ คุรยละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/1020/529.

บทที่ 4

วิเคราะห์การบรรลุธรรมของเจ้าศรณานิกายะ

พระพุทธเจ้าทรงตรัสเหตุของผู้ปฏิบัติวิปัสสนาซึ่งเป็นเหตุให้หลุดพ้นจากอาสวะและบรรลุเข้าถึงนิพพานตามหลักปฏิบัติสติปัฏฐาน 4 อันเป็นธรรมสูงสุดของพระพุทธศาสนา มีเหตุแห่งวิมุตติ 5 ประการคือ 'ได้จากการฟังธรรม' ที่พระพุทธเจ้าแสดง หรืออาจารย์แสดงธรรมให้ฟัง 'ได้จากการสอนธรรมแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร' 'ได้จากการสาธยาย หรือการท่องมนตร์ด้วยตนเอง' 'ได้จากการตรึกตรองใคร่ครวญในหลักธรรมที่เรียนรู้มาด้วยตนเอง' 'ได้จากการทำสมาธิตามสำนักต่าง ๆ ที่ตนไปปฏิบัติวิปัสสนา'

จากการศึกษาพบว่า เจ้าศรณานิกายะได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าดังในพระสูตรกล่าวว่า ท่านเป็นอุบาสกผู้เข้าถึงพระรัตนตรัย ได้สมาทานศีลก่อนสวรรคตแสดงให้เห็นว่าท่านตรึกตรองใคร่ครวญในหลักธรรมที่เรียนรู้มา และเริ่มปฏิบัติวิปัสสนาเนื่องจากทุกข์ เพราะความตายเป็นเหตุให้กำหนดรู้ ท่านบรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันประเภทสัทธานุสारी คือการยึดถือพระรัตนตรัยเป็นบาทฐาน (สมถยานิก)³ ผู้วิจัยจึงกำหนดประเด็นในการวิเคราะห์กรณีของเจ้าศรณานิกายะที่บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันมีดังต่อไปนี้

- 4.1 บาทฐานการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนา
- 4.2 ศีลอันเป็นบาทฐานของการปฏิบัติ
- 4.3 หลักการปฏิบัติวิปัสสนาในการบรรลุธรรม
- 4.4 องค์ประกอบของผู้บรรลุพระโสดาบัน
- 4.5 บุญนิมิตของผู้บรรลุธรรม

¹ ธรรม หมายถึง อริยสัจ 4 คุรยละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรธ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 22, หน้า 33.

² คุรยละเอียดใน อจ.ปญจก. (ไทย) 22/26/32.

³ คุรยละเอียดใน พระโสกณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), มหาสติปัฏฐานสูตรทางสู่พระนิพพาน, แปลโดย พระคันธสารากวีวงศ์, หน้า 68.

4.1 บาทฐานการในบรรลุลหกรรมของพระพุทธศาสนา

ธรรมชาติของมนุษย์มีความกลัวภัยต่าง ๆ ด้วยกันทั้งสิ้นดังจะเห็นได้จากพระคัมภีร์ว่าก่อนที่พระพุทธศาสนาจะอุบัติขึ้นในโลกมนุษย์นั้นมีความกลัวภัยอยู่แล้ว จึงได้หาสิ่งที่ป้องกันภัยอันตรายดังเช่น อคคิทัตตะผู้ออกบวชเป็นฤาษีพาบริวารของตนไปพึ่งภูเขาป่าไม้ อาราม และรุกขเจดีย์ว่าเป็นสรณะ⁴พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า ไม่มีประโยชน์ไม่ใช้ที่พึ่ง

สำหรับหลักพระพุทธศาสนาที่พึ่งคือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์หรือที่ชาวพุทธเรียกว่าพระรัตนตรัยเป็นบาทฐานในการยึดถือหรือระลึกถึงว่าเป็นที่พึ่งของตน เพราะสามารถทำให้หลุดพ้นจากทุกข์ได้ จากการศึกษาพบว่าผู้ที่บรรลุลหกรรมในพระพุทธศาสนาได้นั้นต้องมีความศรัทธาเป็นเบื้องต้น ดังปัญจวัคคีย์ซึ่งในตอนแรกไม่เชื่อเจ้าชายสิทธัตถะว่าเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแต่ภายหลังมีความเชื่อ พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนจึงได้บรรลุเป็นพระโสดาบันในวันแรก⁵ หรือการยึดถือพระรัตนตรัยของพระสรณคมนิยเถระในอดีตชาติ ท่านไม่รู้จักทุกติ ตลอดจนมาถึงในชาติปัจจุบันสมัยพระพุทธเจ้าพระโคตมจึงได้บรรลุเป็นพระอรหันต์⁶ดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 1

ดังนั้นบาทฐานในการบรรลุลหกรรมของเจ้าสรณานิสากยะในเบื้องต้นท่านมีครบสมบูรณ์ตามหลักพระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าเป็นอุบาสกผู้เข้าถึงในพระรัตนตรัยมาอย่างยาวนาน กล่าวคือท่านมีคุณสมบัติในเบื้องต้นของพระโสดาบันที่บรรลุด้วยหลักปฏิบัติประเภท สัทธานุสาริ⁷ ดังที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในปฐมสรณานิสากกสูตรว่าเป็นบาทฐานในการปฏิบัติ คือ

บุคคลใดเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่าพระองค์เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะเสด็จไปดี ทรงรู้แจ้งโลก ทรงเป็นสารีรณผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

⁴ คุรายละเอียคใน บ.ช. (ไทย) 25/188/92.

⁵ คุรายละเอียคใน วิ.ม. (ไทย) 4/12/18.

⁶ คุรายละเอียคใน บ.อป. (ไทย) 33/20/219.

⁷ คุรายละเอียคใน ส.ม. (ไทย) 19/1020/529.

บุคคลใดเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่าพระธรรมเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นชัดด้วยตนเอง ไม่ประกอบด้วยกาล (หมายถึงให้ผลไม่จำกัดกาล คือ ไม่ขึ้นกับกาลเวลา ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติทุกเวลาทุกโอกาส ปฏิบัติเมื่อใดก็ได้รับผลเมื่อนั้น)⁸ ควรเรียกให้มาดู น้อมเข้ามาในตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน

บุคคลใดเป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ได้แก่ อริยบุคคล 4 คู่ คือ 8 บุคคล พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้านี้เป็นผู้ควรแก่ของที่นำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก⁹ ไม่มีมหาสปีญญา ไม่มีขวนปัญญา ทั้งไม่ถึงพร้อมด้วยวิมุตติเขาจึงเป็นพระโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า เพราะสังโยชน์ 3 ประการสิ้นไป บุคคลประเภทนี้จะมีความพ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุกคติ และวินิบาต¹⁰

4.2 ศิลอันเป็นบาทฐานของการปฏิบัติ

บุคคลผู้หาทางพ้นจากทุกข์ต้องมีหลักปฏิบัติและข้อบัญญัติตามหลักศาสนาของตนเช่น ศาสนาพุทธมีหลักในข้อปฏิบัติตามเรียกว่าศีลคือ การเจตนางดเว้นจากกระทำบาปทั้งปวง¹¹ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคท่านได้อธิบายถึงความบริสุทธิ์แห่งศีลไว้ว่า ศีล 4 ประเภทคือ มีปาติโมกขสังวรที่บุคคลรักษาให้บริสุทธิ์ท่านเรียกว่า ศีลวิสุทธิให้แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติในเพศบรรพชิตและคฤหัสถ์¹²คืออุบาสกอุบาสิกาโดยมีหลักการปฏิบัติดังต่อไปนี้

⁸ คุรยละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรธ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 19, หน้า 489.

⁹ คุรยละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/997/489.

¹⁰ คุรยละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/1020/530.

¹¹ คุรยละเอียดใน พระพุทธโฆสเถระ รัตน, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาสภมหาเถระ), หน้า 10.

¹² คุรยละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสชาติ), วิปัสสนาธุณี, แปลโดย จำรูญ ธรรมดา, หน้า 6.

1. ศิลปวิสุทธิสำหรับบรรพชิต เพศบรรพชิตพึงรักษาปาติโมกข์สังวรศีลและ อาชีวปาริสุทธศีลซึ่งเป็นศีลของบรรพชิตที่รักษาให้หมดจด เพราะหากศีล 2 อย่างนี้วิบัติจัด ว่าเป็นอันตรายเพราะเป็นการล่วงละเมิดข้อบัญญัติของพระพุทธเจ้า (อาณาวีติกกมันตราย) คือ ปาติโมกข์สังวรศีลเป็นประธาน หากปาติโมกข์สังวรศีลนี้หมดจดอาชีวปาริสุทธศีลก็หมดจดไปด้วย หากต้องอาบัติอาชีวปาริสุทธศีลก็บกพร่องไปด้วย จึงควรหลีกเลี่ยงมิจนาศีพทุกชนิด เช่น ให้ออกไม้ ให้ผลไม้ ทำนายดวงชะตา ควรยังชีพด้วยปัจจัยที่แสวงหามาตามธรรมวินัย¹³ กล่าวโดยย่อสรุปคือ บรรพชิตควรรักษาศีล 4 ประเภทดังนี้

ก. ปาติโมกข์สังวรศีล	ศีลในพระวินัย
ข. อินทริยสังวรศีล	ศีลสังวรในอินทริย
ค. อาชีวปาริสุทธศีล	ศีลสังวรในการเลี้ยงชีพ
ง. ปัจจัยสันนิสสิตศีล	ศีลสังวรในการใช้สอยปัจจัย ¹⁴

ดังนั้นศีลจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมากของบรรพชิตควรรักษาให้หมดจด โดยไม่ประมาทเกรงกลัวต่อโทษแม้มีเพียงเล็กน้อย เช่น ทุกกฏ ทุพพาสิต

2. ศีลคฤหัสถ์ไม่เหมือนกับบรรพชิต เพียงมีแค่เบญจศีล อาชีววัฏฐมกศีลหรือ ทิฏฐุชุกรม¹⁵ ท่านจัดว่าเป็นผู้มีศีลหมดจด ปาติโมกข์สังวรศีลของคฤหัสถ์คือ การงดเว้นจาก กายทุจริต 3 วาจทุจริต 4 ศีลของคฤหัสถ์ไม่เหมือนกับของบรรพชิตเมื่อล่วงละเมิดไม่มีข้ออาบัติ กล่าวคือคฤหัสถ์ที่ล่วงละเมิดอาชีพอสุจริต อาชีวปาริสุทธศีลย่อมวิบัติไปในขณะล่วง จากกายทุจริต วาจทุจริตเท่านั้น แต่ขณะใช้สอยปัจจัยท่านไม่นับ เพราะไม่ได้ทำบาปใน ขณะที่ใช้สอยสิ่งของ แต่สำหรับบรรพชิตต้องสละปัจจัยเหล่านั้น อาชีวปาริสุทธศีลจึงจะ บริสุทธิ หากมีการใช้สิ่งของเหล่านั้นอยู่ท่านกล่าวว่าต้องเป็นอาบัติ¹⁶

¹³ คุรยละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาศีลยาตอ), วิปัสสนานัย เล่ม 1, แปลโดย พระคันธสารากวีวงศ์, หน้า 23.

¹⁴ คุรยละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาศีลยาตอ), วิปัสสนานุณี, แปลโดย จำรูญ ธรรมดา, หน้า 6.

¹⁵ คุรยละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 17, หน้า 265.

¹⁶ คุรยละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาศีลยาตอ), วิปัสสนานัย เล่ม 1, แปลโดย พระคันธสารากวีวงศ์, หน้า 26.

กล่าวโดยสรุปคือ ศิล 5 มีความสำคัญมากสำหรับคฤหัสถ์หรืออุบาสกอุบาสิกา หากผู้ปฏิบัติมีการสมาทานศีลเพื่อละเว้นในศีล 5 ข้อนั้นความบริสุทธิ์แห่งปาติโมกขสังวรศีล และอาชีวปาริสุทธิศีล ก็จะมี ความบริสุทธิ์ไปด้วยเพราะมีเจตนาในการงดเว้น ตั้งแต่ที่ได้ ปฏิญาณตนในขณะนั้น

สำหรับการปฏิบัติวิปัสสนาของคฤหัสถ์ ในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาไม่มี ปรากฏว่าต้องกำหนดเวลาในการรักษาศีลนานเท่าใดจึงจะบรรลุมรรคผล หมายความว่าให้ ลงมือปฏิบัติได้ทันที เพราะถ้าบารมีพร้อม ก็จะสามารถบรรลุมรรคผลได้¹⁷ ดังเช่นขโมย ล้วงกระเป๋าใช้อุบายมาฟังธรรมเพื่อล้วงกระเป๋า พอได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าก็พิจารณา ตามหลักธรรมบรรลุเป็นพระโสดาบัน¹⁸ ทั้ง ๆ ที่ตอนแรกตั้งใจว่าจะมาขโมย แต่ในขณะที่ ฟังธรรมเกิดความเปลี่ยนใจเลิกจากอาชีพอุจริต มาเป็นสุจริตผลของสัมมาทิฐิเจตนาที่ตั้งใจ ในขณะที่ฟังนั้นถือว่าเป็นปาติโมกขสังวรศีลและอาชีวปาริสุทธิศีล

จากตัวอย่างที่ได้ยกมาแสดงนี้ทำให้พบว่า ปัญหาในเรื่องของศีลที่เหล่า ประยูรญาติของเจ้าสรณานิสากยะว่าเป็นผู้บกพร่องในศีลเพราะชอบเสวน้ำจันท์ จึงไม่เป็น อุปสรรคข้อห้ามสำหรับการบรรลุมรรคผลของเจ้าสรณานิสากยะ เพราะท่านไม่ได้เสวน้ำจันท์ในขณะที่จะปฏิบัติวิปัสสนา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระสูตรว่า ท่านได้ สมาทานศีลให้สมบูรณ์ก่อนสวรรคต¹⁹

3. อุปสรรคของการบรรลุมรรคผลในพระพุทธศาสนามีข้อห้าม 5 ประการ คือ

ก) กรรม ได้แก่ อนันตริยกรรม 5²⁰ คือ

- (1) ฆ่ามารดา
- (2) ฆ่าบิดา
- (3) ฆ่าพระอรหันต์

¹⁷ คุรยละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสชาติ) ,วิปัสสนาธุณี, แปลโดย จำรูญ ธรรมดา, หน้า 6.

¹⁸ คุรยละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสิสชาติ) ,วิปัสสนาธุณี เล่ม 1, แปลโดย พระคันธสา-
ราภิวังศ์, หน้า 23.

¹⁹ คุรยละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/1020/529.

²⁰ คุรยละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรรถ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหา-
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 12, หน้า 245.

(4) ทำให้พระพุทธเจ้าทรงหื้อพระโลหิต

(5) ทำลายสงฆ์ให้แตกแยก

กรรม 5 อย่างนี้ขัดขวางทางบรรลุมรรคผลนิพพาน²¹

ข) กิเลสได้แก่ นิชิตมัจฉาทิฏฐิ²² 3 ประการคือ

(1) ความเห็นผิดว่าไม่มีบาปบุญ กรรมดีกรรมชั่วไม่สามารถส่งผลให้คุณให้โทษได้

(2) ความเห็นผิดว่าเหล่าสัตว์ตายแล้วสูญ ไม่มีภพใหม่ ไม่มีผลของบาปในภพต่อไป

(3) ความเห็นผิดว่าไม่มีกรรมดีกรรมชั่วที่เป็นเหตุให้เกิดคุณโทษเหล่าสัตว์ที่เป็นสุขหรือทุกข์โดยปราศจากเหตุและปัจจัย²³

กิเลสเหล่านี้คือ ความเห็นผิดที่จะนำไปสู่นรก และขัดขวางการบรรลุมรรคผลนิพพาน

ค) วิบากได้แก่ การเกิดเป็นบัณฑิต เชาวน์ สัตว์ดิรัจฉาน และสัตว์ 2 เพศ²⁴คือการปฏิสนธิจิตที่เป็นอเหตุกปฏิสนธิและทวิเหตุกปฏิสนธิ บุคคลผู้ประกอบด้วยปฏิสนธิประเภทนี้ไม่สามารถบรรลุมรรคผลนิพพานได้ แต่ไม่ห้ามสวรรค์²⁵

²¹ ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสขาดอ), วิปัสสนานัย เล่ม 1, แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์, หน้า 26.

²² ดูรายละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรธ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 12, หน้า 245.

²³ ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสขาดอ), วิปัสสนานัย เล่ม 1, แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์, หน้า 26.

²⁴ ดูรายละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรธ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 12, หน้า 245.

²⁵ ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสขาดอ), วิปัสสนานัย เล่ม 1, แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์, หน้า 26.

ง) อริยุปวาทได้แก่ การว่าร้ายพระอริยเจ้า²⁶ การว่าร้ายพระอริยบุคคลเช่น การพูดให้ร้ายพระอริยบุคคลเพื่อให้ท่านเสียชื่อเสียงหรือศีลธรรม แม้จะรู้ว่าท่านเป็นพระอริยหรือไม่ก็ตาม อันตรายประเภทนี้ห้ามการเข้าถึงสวรรค์และนิพพาน แต่ถ้าขอมาแล้วก็หลุดพ้นได้²⁷

จ) อาณาวิติกมมะได้แก่ อาบัติ 7 กองที่บรรพชิตจงใจล่วงละเมิด²⁸ คือปาราชิก สังฆาติเสส ถุลลัจจัย ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนีย์ ทุกกฏ และทุพภาสิต อันตรายประเภทนี้ห้ามสวรรค์ห้ามนิพพานแต่ถ้าชำระโทษตามวินัยแล้วก็หลุดพ้นได้²⁹

ดังนั้นในเรื่องของศีลที่ฝ่ายพระญาติของเจ้าสรณานิสากยะที่กล่าวหาว่าบกพร่องทั้งหมดความสงสัยเพราะเรื่องของศีลท่านไม่ได้เป็นเหตุขัดขวางในการบรรลุมรรคผลนิพพานของภุคคฤหัสถ์แต่อย่างใด เป็นเหตุขัดขวางเฉพาะบรรพชิตเท่านั้น และในหลักข้อห้ามสำหรับการบรรลุมรรคผลในพระพุทธศาสนาคือธรรมก่อนอันตรายมี 5 อย่าง ท่านก็ไม่ได้มีโทษแต่อย่างใด การบรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันของท่านจึงสมบูรณ์ด้วยศีลดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้

4.3 หลักการปฏิบัติวิปัสสนาในการบรรลุธรรม

จากการศึกษาในปฐมสรณานิสักกสูตรพบว่า หลักการวิปัสสนาของเจ้าสรณานิสากยะท่านใช้หลักอนุสติเป็นบาทฐานของการปฏิบัติดังที่เนื้อความในพระสูตรพระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าเป็นอุบาสกผู้เข้าถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์³⁰ การเข้าถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะว่าโดยประเภทมีอยู่ 2 ประเภท คือที่เป็นโลกุตตระและที่เป็นโลกิยะ การ

²⁶ ดูรายละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรรถ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 12, หน้า 245.

²⁷ ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), วิปัสสนานัย เล่ม 1, แปลโดย พระคันธสารากิจวงศ์, หน้า 26.

²⁸ ดูรายละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรรถ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 12, หน้า 245.

²⁹ ดูรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), วิปัสสนานัย เล่ม 1, แปลโดย พระคันธสารากิจวงศ์, หน้า 26.

³⁰ ดูรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/1020/530.

ถึงสรณะที่เป็นโลกุตตระของบุคคลผู้เห็นสัจจะแล้ว เมื่อว่าโดยอารมณ์ย่อมมีนิพพานเป็นอารมณ์ เมื่อว่าโดยกิจย่อมสำเร็จได้ในพระรัตนตรัยแม้ทั้งสิ้น เพราะตัดขาดกิเลสที่เป็นเหตุขัดขวางการถึงสรณะได้ในขณะแห่งมรรค มีสามัญญผล 4 เป็นวิบากผลมีความสิ้นไปแห่งทุกข์ทั้งมวลเป็นอานิสงส์ผล สมจริงด้วยพระคำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า บุคคลใดเข้าถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะที่พึงที่ระลึก บุคคลนั้นย่อมเห็นอริยสัจ 4 ด้วยปัญญาอันชอบ คือ ย่อมเห็นทุกข์ เหตุเกิดของทุกข์ ความดับทุกข์ และอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นทางให้เข้าถึงความดับทุกข์³¹

การเข้าถึงพระรัตนตรัยที่เป็นของโลกียะปุถุชน เมื่อว่าโดยอารมณ์ ย่อมมีพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณเป็นอารมณ์ สำเร็จได้ด้วยการข่มกิเลสที่เป็นเหตุขัดขวางการถึงสรณะไว้ได้ การถึงสรณะเมื่อว่าโดยความหมายได้แก่ การได้ศรัทธาในพระรัตนตรัยมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น และสัมมาทิฏฐิที่มีศรัทธาเป็นพื้นฐานท่านเรียกว่าทิฏฐุชกรรม คือการทำความเห็นให้ตรงซึ่งอยู่ในบุญกิริยาวัตถุ 10³²

จากการศึกษาพบว่า การเข้าถึงพระรัตนตรัยสำเร็จได้ด้วยการเข้าถึงซึ่งแบ่งออกเป็นโลกียะและโลกุตตระ ว่าโดยโลกียะสำเร็จได้ด้วยการข่มกิเลสที่เป็นเหตุขัดขวางดั้งเดิมของพระเจ้าอชาตศัตรูด้วยว่า ตั้งแต่เวลาที่ปลงพระชนม์พระชนกแล้ว พระราชานี้มิได้พระบรรทมหลับเลยทั้งกลางคืนกลางวัน แต่หลังจากที่เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและกราบเป็นผู้อยู่ถึงรัตนตรัย จึงบรรทมหลับได้ทรงกระทำสักการะใหญ่แก่พระรัตนตรัย ชื่อว่าผู้ที่ประกอบด้วยศรัทธาระดับปุถุชน³³ และหากพระเจ้าอชาตศัตรูไม่ได้ทำอนันตริยกรรม ๕³⁴ไว้ก็จะได้บรรลุมรรคผลในขณะที่กล่าวคำขอถึงพระรัตนตรัย

สำหรับกรณีของเจ้าสรณานิสาณะพบว่ามีความสมบูรณ์ในการเข้าถึงพระรัตนตรัย

³¹ คุราลละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 17, หน้า 268.

³² คุราลละเอียดใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 265.

³³ คุราลละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 11, หน้า 419.

³⁴ คุราลละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรรถ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 12, หน้า 245.

และใช้หลักอนุสติเป็นบาทฐานในการระลึก ใช้หลักวิปัสสนาสติปฏิฐาน 4³⁵ จากเนื้อหาในพระสูตรคือ การมีสติในการสมาทานศีลของท่าน³⁶ ดังที่ว่ามีสติระลึกได้ว่าได้ทำอะไรไว้ก็ระลึกได้เสมอ ด้วยเหตุนี้ท่านมีสติจึงเริ่มสมาทานศีลให้บริบูรณ์ ยกเข้าสู่หลักการพิจารณาในอริยสัจ 4 ซึ่งพบในพระคัมภีร์ว่าก่อนสวรรคตท่านได้สมาทานศีล จึงชี้ให้เห็นว่า ทุกข์อันเกิดจากความตายใกล้เข้ามาถึงท่านแล้ว ด้วยหลักแห่งความเป็นจริงว่า

บุคคลใดก็ตามครั้นถึงวัยมาถึงตัวย่อมหาที่พึ่ง ดังเช่นกลุ่มบุคคลก่อนที่พระพุทธศาสนาจะอุบัติมาในโลก มนุษย์ทั้งหลายเหล่านั้นพึ่งป่า แม่น้ำ ภูเขาและเทวรูปต่าง ๆ ว่าเป็นที่พึ่ง³⁷ กลุ่มบุคคลเหล่านี้ในอรรถกถาจตุลลสีหนาทสูตรท่านกล่าวว่า จะไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานเช่น ราชสีห์ เสือ หมี สุนัข แมว กระจง และหนูเป็นต้น³⁸ สำหรับเจ้าสรณานิสากยะก็เช่นเดียวกันมีความกลัวภัยอย่างเดียวกัน เพียงแต่พระองค์ไม่ได้ไปพึ่งสิ่งเหล่านั้น พระองค์พึ่งในพระรัตนตรัย³⁹ เป็นบาทฐานและได้สมาทานศีลเนื่องจากกลัวความตายเป็นเหตุให้เกิดทุกข์⁴⁰

จากเนื้อหาในพระสูตรนี้ชี้ให้เห็นว่าเจ้าสรณานิสากยะใช้หลักธรรมอริยสัจ 4 คือการสมาทานศีลของท่านชี้ให้เห็นว่า ก่อนหน้านี้นั้นท่านไม่ได้สมาทานศีลเพราะเป็นคนชอบเสวน้ำจันท์⁴¹ เรียกว่ายังยึดติดอยู่ในอารมณ์ของความเพลิดเพลินในกามคุณ 5 ท่านยังไม่สามารถละได้ จนเหตุแห่งความตายเข้ามาถึงตน จึงเป็นเหตุให้เห็นทุกข์ที่ยิ่งใหญ่ของปุถุชน ท่านจึงได้มีสติในการระลึกถึงพระรัตนตรัย เริ่มปฏิบัติตามหลักของพระพุทธศาสนา ใช้หลักการปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ โดยการพิจารณาเห็นทุกข์ในอริยสัจคือ

³⁵ คุรยละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), มหาสติปฏิฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน, แปลโดย พระคันธสารากวีวงศ์, หน้า 23.

³⁶ คุรยละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/1020/532.

³⁷ คุรยละเอียดใน พ.ธ. (ไทย) 25/188/92.

³⁸ คุรยละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 18, หน้า 27.

³⁹ คุรยละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 17, หน้า 265.

⁴⁰ คุรยละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), มหาสติปฏิฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน, แปลโดย พระคันธสารากวีวงศ์, หน้า 367.

⁴¹ คุรยละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/1020/529.

ทุกข์⁴² มีสภาพที่ไร้ แก่นสาร⁴³ สทุกข์⁴⁴ เป็นมูลเหตุของทุกข์⁴⁵ นิโรธ⁴⁶ เป็นความดับของทุกข์⁴⁷ มรรค⁴⁸ เป็นแนวทางให้บรรลุนิโรธ⁴⁹ ด้วยวิธีการปฏิบัติวิปัสสนา ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว จึงบรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน

4.4 องค์ประกอบของผู้บรรลุพระโสดาบัน

พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรมไว้เป็นเครื่องมือให้อริยสาวก เมื่อประสงค์จะพยากรณ์ตนเองว่า เป็นผู้หมดสิ้นเหตุที่ทำให้ไปเกิดในนรก เกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน แคนเปรต อบาย ทุกคติ และวินิบาต ว่าเป็นพระโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า⁵⁰คือ

1. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า
2. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม
3. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์

⁴² คุราชละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) 4/14/21.

⁴³ คุราชละเอียดใน พระโศกณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ),มหาสติปัญญาสูตร ทางสู่พระนิพพาน, แปลโดย พระคันธสาราภิงค์, หน้า 362.

⁴⁴ คุราชละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) 4/14/21.

⁴⁵ คุราชละเอียดใน พระโศกณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ),มหาสติปัญญาสูตร ทางสู่พระนิพพาน, แปลโดย พระคันธสาราภิงค์, หน้า 362.

⁴⁶ คุราชละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) 4/14/22.

⁴⁷ คุราชละเอียดใน พระโศกณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ),มหาสติปัญญาสูตร ทางสู่พระนิพพาน, แปลโดย พระคันธสาราภิงค์, หน้า 362.

⁴⁸ คุราชละเอียดใน วิ.มหา. (ไทย) 4/14/22.

⁴⁹ คุราชละเอียดใน พระโศกณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ),มหาสติปัญญาสูตร ทางสู่พระนิพพาน, แปลโดย พระคันธสาราภิงค์, หน้า 362.

⁵⁰ คุราชละเอียดใน ที.ม. (ไทย) 10/158/103

4. ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะชอบใจ ที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ค้าง ไม่พริ้ว เป็นอริยศีล เป็นอริยกัณฑ์ศีลอันพระอริยปรารถนา เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ ไม่ถูกค้นหา และทักท้วงครอบงำ เป็นไปเพื่อสมาธิ⁵¹

พระพุทธเจ้าทรงแสดงแฉกวัณธรรมพยากรณ์ไว้สำหรับผู้บรรลุเป็นพระโสดาบัน⁵²คือ บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยหลักธรรม 4 ประการที่ได้กล่าวมานี้เป็นผู้ที่มีศรัทธาอย่างมั่นคงใน พระรัตนตรัย มีศีลที่หมดจด ย่อมโน้มนำไปสู่นิพพาน ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสเปรียบจิตที่ อบรมมาดีว่า บุคคลเมื่อค้ำลงในน้ำแล้วทุบหม้อบรรจุเนยใสหรือน้ำมัน เศษหม้อย่อมแตก จมลง ส่วนเนยใสหรือน้ำมันย่อมลอยขึ้นสู่เหนือน้ำ จิตที่อบรมดีแล้วด้วยศรัทธาเป็นต้น ย่อมสูงขึ้นตามลำดับ⁵³ ฉะนั้น จากองค์ประกอบของพระโสดาบันเจ้าสรณานิสากยะมี องค์ประกอบครบตามหลักแฉกวัณธรรมดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนี้

4.5 บุญนิมิตของผู้บรรลุธรรม

จากการศึกษาปฐมสรณานิสกสูตรพบว่า การบรรลุธรรมของเจ้าสรณานิสากยะ มีลักษณะคล้ายกับบุคคลที่ผู้วิจัยได้ยกมาเป็นตัวอย่างหลายๆ ท่านดังเช่น ขโมยล้างกระเป๋าค้นพบเงินคนเฝ้าประตูชาวทมิฬ บุษย์ผู้ฆ่าโจรมีเคราแดง สันตติมหาอำมาตย์ และพระองค์กุลิมาลเถระ คือ มีพฤติกรรมเป็นบุคคลที่บกพร่องในศีลในช่วงต้นของชีวิต

เหล่าประยูรญาติของพระองค์ต่างเพ่งโทษ และประณามว่าไม่สามารถรักษาศีลได้เพราะชอบเสวน้ำจันทน์ ครั้นเมื่อก่อนจะสวรรคตท่านได้ระลึกในพระรัตนตรัย ประกอบด้วยความเป็นสมบัติของอุบาสก ซึ่งเป็นตัวนำบุญนิมิตเพื่อความเกิดขึ้นแห่ง อริยมรรคมีองค์ 8 สมดังที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อนเป็นบุญนิมิต⁵⁴ ฉะนั้น หลักธรรม 7 ประการนี้ก็เป็นอย่างนั้นนั่นคือ

⁵¹ คุราลละเอียดยใน สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ), อริยวังสปฏิปทา, หน้า 194.

⁵² คุราลละเอียดยใน ที.ม. (ไทย) 10/158/103

⁵³ คุราลละเอียดยใน สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ), อริยวังสปฏิปทา, หน้า 194.

⁵⁴ คุราลละเอียดยใน ที.ม. (ไทย) 19/49/43.

1. มีกัลยาณมิตรตา⁵⁵ ความเป็นผู้มีมิตรดี หมายถึงพระพุทธเจ้า⁵⁶ การคบมิตรชั่วคังเช่น พระเจ้าอชาตศัตรูที่หลงผิดไปกับพระเทวทัตจึงตกนรก แต่ภายหลังได้เข้าถึงในพระรัตนตรัยพระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ว่าจะเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าพระนามว่า ชีวติวิเสส⁵⁷
2. สีสัมปทา⁵⁸ ความถึงพร้อมด้วยศีล หมายถึงปาริสุทธิศีล 4⁵⁹
3. ฉันทสัมปทา⁶⁰ ความถึงพร้อมด้วยฉันทะ หมายถึงความพอใจคือความต้องการที่จะทำความดี⁶¹
4. อัตตสัมปทา⁶² ความถึงพร้อมด้วยตน หมายถึงความเป็นผู้มีจิตสมบูรณ์⁶³
5. ทิฏฐีสัมปทา⁶⁴ ความถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ หมายถึงความถึงพร้อมด้วยญาณ⁶⁵
6. อัปปรมาทสัมปทา⁶⁶ ความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท หมายถึงความถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาท อันเป็นเหตุให้บรรลุธรรม⁶⁷

⁵⁵ คุราชละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/56/45.

⁵⁶ อ่างใน นางสาวศิริกาญจน์ ทัศนีย์ไทรเทพ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องฆาตกรกับการบรรลุเป็นพระอรหันต์” : ศึกษาเฉพาะกรณีพระองคฺุลิมาลเถระ, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิต-วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า ก.

⁵⁷ คุราชละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 11, หน้า 419.

⁵⁸ คุราชละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/57-61/46.

⁵⁹ คุราชละเอียดใน พระพุทธโฆสเถระ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), หน้า 52.

⁶⁰ คุราชละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/50-54/44.

⁶¹ คุราชละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรรถ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 19, หน้า 44.

⁶² คุราชละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/50-54/44.

⁶³ คุราชละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรรถ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 19, หน้า 44.

⁶⁴ คุราชละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/50-54/44.

⁶⁵ คุราชละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรรถ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 19, หน้า 44.

⁶⁶ คุราชละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/50-54/44.

⁶⁷ คุราชละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรรถ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 19, หน้า 44.

7. โยนิโสมนสิการสัมปทา⁶⁸ ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยกคาย ด้วยหลักอริยมรรคมีองค์ 8 จึงบรรลุเข้าถึงความเป็นพระโสดาบันประเภทสัตถานุสารี⁶⁹

บุพนิมิตเหล่านี้เป็นเครื่องหมายว่าผู้ปฏิบัติจะได้บรรลุอริยมรรค อดุคังแสงเงิน และแสงทองบนท้องฟ้าในยามเช้า เป็นบุพนิมิตว่าดวงอาทิตย์จะอุทัยเมื่อพิจารณาจากหลักการนี้พบว่า เจ้าสรณานิสาภยะได้เตรียมความพร้อมมานานตลอดชีวิตของท่านคือ

การที่ท่านระลึกถึงพระรัตนตรัย⁷⁰ จัดว่าเป็นผู้ที่มีมิตริดี⁷¹

การที่ท่านเสพสุราอันเป็นของมีนเมาเป็นการละเมิดศีลข้อที่ 5⁷² ขัดกับหลักศีลสัมปทา⁷³ แต่ก่อนที่ท่านจะบรรลุมรรคผลนั้น ท่านได้ปฏิบัติศีลสัมปทาครบถ้วนซึ่งได้กล่าวไว้ในท้ายของพระสูตรว่าท่านสมาทานศีล⁷⁴ จึงมีสมบัติอุบาทว์⁷⁵ ตามหลักของพระพุทธศาสนาโดยการยึดถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นที่พึ่งที่ระลึก

การที่ท่านตั้งใจปฏิบัติก่อนจะสวรรคต⁷⁶ จัดเป็น ฉันทสัมปทา⁷⁷

จิตมีความมั่นคงสมบูรณ์ไม่มีความสงสัยในหลักธรรม จัดเป็น อัตตสัมปทา⁷⁸

การที่ท่านปรับความเห็นให้ตรงที่เรียกว่า ทิฏฐชุกกรรม⁷⁹ จัดเป็น ทิฏฐิสัมปทา⁸⁰

⁶⁸ คุรายละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/55/44.

⁶⁹ คุรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) 13/182/210.

⁷⁰ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 11, หน้า 409.

⁷¹ คุรายละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/49/43.

⁷² คุรายละเอียดใน อัง.ภก. (ไทย) 22/145/241.

⁷³ คุรายละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/50-54/44.

⁷⁴ คุรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/1020/532.

⁷⁵ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 17, หน้า 270.

⁷⁶ คุรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/1020/532.

⁷⁷ คุรายละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรรถ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 19, หน้า 44.

⁷⁸ คุรายละเอียดใน ส.ม.(ไทย) 19/50-54/44.

⁷⁹ คุรายละเอียดใน มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล, เล่ม 17, หน้า 265.

⁸⁰ คุรายละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรรถ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 19, หน้า 44.

การที่ท่านเริ่มปฏิบัติวิปัสสนา⁸¹ จัดเป็น อัปมาทสัมปทา⁸²

การที่ท่านพิจารณาธรรมในอริยสัจ 4⁸³ จัดเป็น โยนิโสมนสิการ⁸⁴

การพิจารณาตามหลักบุญนิมิตของการเกิดอริยมรรค เจ้าสรณานิสากยะจัดเป็นผู้ปฏิบัติมีความพร้อมหรือสัมปทานานแล้ว ก่อนสวรรคตความถึงพร้อมมีอยู่แล้วทุกด้าน ท่านจึงได้บรรลุปะระโสคาบัน

ด้วยความที่เป็นอินทรีย์ในพระรัตนตรัย สำหรับบุคคลผู้เข้าถึงจึงสำเร็จมรรคผล ดังในเรื่องของบุรุษผู้ฆ่าโจรมีเคราแดง สันตติมหาอำมาตย์ และพระองค์อุทตตะระ ทุกท่านล้วนแต่ผ่านการฆ่ามนุษย์มาด้วยกันทั้งสิ้น⁸⁵ ในกรณีเจ้าสรณานิสากยะท่านเพียงแต่ขอเสวยน้ำจันทน์เท่านั้น แต่ในเรื่องอื่นท่านมีความสมบูรณ์ในสมบัติอุบาสก เพียงท่านเลิกจากสิ่งเสพติดในสุรามรัยมีเจตนาที่จะรักษาศีลนับตั้งแต่นั้น ท่านก็เป็นผู้สมบูรณ์ในอุบาสก พร้อมปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักของพระพุทธศาสนาซึ่งมีสติปัญญา 4 เป็นต้นชั้น 5 เป็นของไม่เที่ยง⁸⁶ บัดนี้กำลังจะสำแดงฤทธิ์ให้เห็นกับตนเอง พระพุทธเจ้าทรงตรัสสั่งสอนว่าไม่ควรยึดถือ ทรัพย์สิน ลูกเมีย ข้าทาสบริวารไม่ควรห่วงเข้ามาในจิตใจตน

พระพุทธ คือ กัลยาณมิตรที่ประเสริฐสูงสุดเป็นที่พึ่งที่ระลึกในยามทุกข์กับความตายอยู่ในขณะนี้ ซึ่งได้ระลึกไว้เป็นที่พึ่งตลอดกาลนาน

พระธรรม คือ สิ่งที่ทำให้ข้ามจากภพ อันมีวิภูฏสงสารเป็นแดนที่ไม่มีความเกิด ไม่มีความแก่ ไม่มีความเจ็บ ไม่มีความตาย อีกต่อไปนี่ก็เป็นที่พึ่งที่ระลึกอันสูงสุดของตน

⁸¹ ที.ม. (ไทย) 10/373/301.

⁸² คุรายละเอียดใน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “เชิงอรธ”, ในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, เล่ม 19, หน้า 44.

⁸³ คุรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) 4/14/21.

⁸⁴ คุรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/55/44.

⁸⁵ อ้างใน นางสาวศิริกาญจน์ ทศนีย์ไทรเทพ, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องฆาตกรกับการบรรลุเป็นพระอรหันต์”: ศึกษาเฉพาะกรณีพระองค์อุทตตะระ, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551), หน้า ก.

⁸⁶ อ้างใน นายันทพล โรจนโกศล, “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่อง ชั้น 5 กับการบรรลุธรรม ในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548), หน้า (6).

อีกประการหนึ่งพร้อมทั้งพิจารณาในขั้น 5 ของตนและของผู้อื่นว่าเป็นของไม่เที่ยงไม่ควรไปยึดถือ

พระสงฆ์แม้ให้ทานด้วยของที่น้อยค่า แต่ผลที่ได้รับกลับไปบุญนี้ก็เป็นสิ่งที่ระลึกได้ด้วยสติตลอดมา พระรัตนตรัย 3 ประการนี้บริบูรณ์มานานแล้ว สติที่ยังพร่องอยู่บัดนี้ก็สมทานไว้ดีสมบูรณ์แล้ว สติระลึกได้ไม่หลงลืมว่าตนนี้เป็นอุบาสกเป็นผู้ยึดถือในพระรัตนตรัย ไม่ได้ไปยึดถือต้นไม้ ป่า ภูเขา แม่น้ำหรือเทวรูปต่าง ๆ หลักการนี้ได้ยึดถือปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไว้ดีแล้ว

ด้วยความเกิด แก่ เจ็บ ตายของมนุษย์นี้เป็นทุกข์จริง ตามที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ซึ่งได้กำหนดรู้ชัดว่าตามความจริงว่ามีการเปลี่ยนแปลงเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตานี้คือทุกข์⁸⁷ เจ้าสรณานิสากยะมีความเข้าใจและมีสติระลึกได้ว่า เป็นธรรมที่ควรกำหนดรู้ให้เข้าใจสภาวะของรูปนามเห็นว่าเป็นไตรลักษณ์มีสภาพเป็นจริงของชีวิต เรียกว่าปริยญาปฏิเวธ คือ การแทงตลอดด้วยการกำหนดรู้⁸⁸

ด้วยเพราะเหตุความอยากได้ อยากมี อยากเป็น บ่วงบ่อนี้เป็นต้นเหตุให้เพติดเพลินไปในกามคุณทั้งหลายว่าเป็นความสุข⁸⁹ เพราะอวิชชาบดบังความจริงให้หลงผิดไปในค้นหาเหล่านี้ พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าเป็น สมุทยสัง⁹⁰ เป็นธรรมที่ควรกำหนดละด้วยการแทงตลอด เรียกว่า ปหานปฏิเวธ⁹¹

⁸⁷ คุราชละเอียดใน ที.ม. (ไทย) 10/387/324.

⁸⁸ คุราชละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสิขชาติ), **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร**, แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์, 314.

⁸⁹ คุราชละเอียดใน พระพุทธโฆสเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ), หน้า 847.

⁹⁰ คุราชละเอียดใน ที.ม. (ไทย) 10/387/324.

⁹¹ คุราชละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสิขชาติ), **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร**, แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์, หน้า 314.

การมีความเข้าใจในหลักปฏิบัติวิปัสสนาด้วยปัญญาที่แจ้งตลอด เกิดขึ้นจากการพิจารณาในธรรมสภาวรูป นามดับสนิท ไม่มีตัณหาเกิดขึ้นอีกต่อไป คือนิโรธสัง⁹²เป็นธรรมที่ควรให้แจ้งด้วยการแทงตลอด เรียกว่าสังขิกิริยาปฏิเวธ⁹³

การอบรมตนให้ดำเนินไปในแนวทางการปฏิบัติวิปัสสนาจัดเป็น สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิเป็นธรรมในการเจริญเพื่อเข้าถึงนิพพาน คือมรรคสัง⁹⁴เป็นธรรมที่ควรเจริญให้แทงตลอดด้วยการอบรม เรียกว่าภาวนาปฏิเวธ⁹⁵ ด้วยหลักการปฏิบัติที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เจ้าสรณานิสากยะมีคุณสมบัติครบถ้วนทุกประการ จึงบรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน⁹⁶ ดังที่พระพุทธเจ้าพยากรณ์ไว้ใน ปฐมสรณานิสักกสูตร

⁹² คุรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) 10/387/324.

⁹³ คุรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร**, แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์, หน้า 314.

⁹⁴ คุรายละเอียดใน ที.ม. (ไทย) 10/387/324.

⁹⁵ คุรายละเอียดใน พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ), **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร**, แปลโดย พระคันธสาราภิวังศ์, หน้า 314.

⁹⁶ คุรายละเอียดใน ส.ม. (ไทย) 19/1020/529.

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การเข้าถึงพระรัตนตรัยในปฐมสมณานิสังกสูตร” มีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ เพื่อศึกษาหลักธรรมในปฐมสมณานิสังกสูตร และเพื่อศึกษาการเข้าถึงพระรัตนตรัยกับการปฏิบัติวิปัสสนาในปฐมสมณานิสังกสูตร โดยการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา วิสุทธิมรรค ปกรณ์วิเสสและตำราต่าง ๆ เรียบเรียงบรรยายตรวจสอบความถูกต้องเนื้อหาจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ โดยการสรุปผลของการวิจัยและข้อเสนอแนะมีดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

ปฐมสมณานิสังกสูตร เป็นพระสูตรหนึ่งที่ปรากฏในพระไตรปิฎกสังยุตตนิกาย มหาวรรค เล่มที่ 19 สรรณนิวรรค ว่าด้วยเรื่องเจ้าศากยะ พระนามว่า สรรณนิ ซึ่งเป็นบุคคลที่ชอบเสวน้ำจันท์ ครั้นเมื่อสวรรคตพระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ว่าเป็นพระโศดาบัน เจ้ามหานามะศากยะผู้ปกครองเมืองกบิลพัสดุ์อยู่ในขณะนั้นเกิดความสงสัยจึงไปกราบทูลถามว่า บุคคลที่ไม่มีศีลสามารถบรรลุธรรมได้หรือ ถ้าพระองค์ทรงตรัสเช่นนี้ ในเมืองกบิลพัสดุ์คงจะเต็มไปด้วยพระโศดาบันเป็นแน่พระเจ้าข้า พระพุทธเจ้าทรงแสดงลักษณะของผู้บรรลุธรรมไว้ 6 ประเภท คือ การระลึกถึงพระรัตนตรัยเป็นบาทฐานมี 4 ประเภท สามารถบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ พระอนาคามี พระสกทาคามี และพระโศดาบันตามลำดับ

สำหรับผู้ที่บรรลุธรรมเป็นพระโศดาบัน เรียกว่า เป็นผู้บรรลุธรรมประเภท สัทธานุสारी คือมีการปฏิบัติยึดถือพระรัตนตรัยเป็นบาทฐานในการปฏิบัติแล้วนำหลักธรรมของพระพุทธเจ้าไปพิจารณาตามจนบรรลุธรรม และการปฏิบัติตามหลักอินทรีย์ 5 ซึ่งมีอยู่ 2 ประเภท สามารถบรรลุธรรมเป็นพระโศดาบันได้เช่นเดียวกัน เรียกว่า เป็นผู้บรรลุธรรมประเภท ฆัมมานุสारी ซึ่งอาศัยหลักธรรมของอินทรีย์ 5 เป็นบาทฐานในการปฏิบัติ พร้อมทั้งนำหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ไปพิจารณาตามจนบรรลุเข้าถึงธรรม

จากการศึกษาพบว่า ในหลักธรรมของอินทรี 5 ยกเว้น สัทธาอย่างเดียว นอกจากนั้นเป็นองค์ประกอบของการเจริญสติปัฏฐานทั้งสิ้น คือ วิริยะเป็นองค์ประกอบให้ จดจ่อในรูปนามปัจจุบันทางกายและใจ สติเป็นองค์ประกอบให้ระลึกรู้ตามรูปนามไม่ขาด ช่วง สมาธิเป็นองค์ประกอบให้จิตตั้งมั่นในสภาวะธรรมที่กำหนดรู้ด้วยสติ ปัญญาเป็น องค์ประกอบให้ยังเห็นลักษณะในสภาวะธรรมว่ารูปนามไม่ใช่บุคคลเราเขา มีสภาพไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน

ในกรณีของเจ้าสรณานิกายมีความสัทธาในพระรัตนตรัยเป็นบาทฐานในการ ปฏิบัติด้วยหลักจิตตูปบาท ว่า พระพุทธ คือ ผู้จัดซึ่งภัยของสัตว์ทั้งหลายโดยทำให้เป็นไป ในประโยชน์เกื้อกูลและถอยกลับจากสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์เกื้อกูล พระธรรม คือ การปฏิบัติ ที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายข้ามพ้นจากกัณดาร คือ ภพและเพราะให้ความเบาใจแก่สัตว์ทั้งหลาย พระสงฆ์ คือ เพราะทำสักการะทั้งหลายแม้จะเป็นของน้อยค่า แต่ผลที่ได้รับกลับไพบูลย์ด้วย อานิสงส์ เรียกว่า การใช้หลักสมณะนำหน้าการปฏิบัติวิปัสสนา ครั้นเมื่อลงมือปฏิบัติตาม หลักของพระพุทธศาสนา เพียงชั่วระยะเวลาสั้น ๆ จึงบรรลุธรรมเป็นพระโสดาบันประเภท สัทธานุสारी เพราะมีองค์ประกอบในอินทรี 5 ครบสมบูรณ์

การเข้าถึงพระรัตนตรัยกับการปฏิบัติวิปัสสนาในปฐมสมณานิสกกสูตร จาก การศึกษาพบว่า การระลึกถึงพระรัตนตรัยเป็นบาทฐานไม่มีบุคคลใดตกไปสู่นรก กำเนิด สัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุกคติ และวินิบาต ยกเว้นนอกจากพระเจ้าอชาตศัตรู ท่านเดียวเท่านั้น ด้วยเพราะว่าท่านเป็นผู้ปลงพระชนม์ พระชนก หากว่าพระเจ้าอชาตศัตรู ไม่ได้ทำอนันตริยกรรมเอาไว้ ท่านก็จะได้บรรลุมรรคผลในขณะที่กล่าวคำขอถึง พระรัตนตรัยเช่นกัน แต่ด้วยอานุภาพของพระรัตนตรัยหลังพ้นจากนรก ท่านจะได้เป็น พระปัจเจกพุทธเจ้าพระนามว่า ชีวัตวิเสส

อานุภาพของพระรัตนตรัยที่บุคคลใดระลึกไว้เป็นบาทฐานจึงมีอานุภาพดัง เจ้าสรณานิกายแม้จะชอบเสวยน้ำจัณฑ์ซึ่งไม่สามารถจะรักษาศีลได้ แต่ความเป็น อจินไตยของพระรัตนตรัย จึงไม่ตกไปสู่นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุกคติ และวินิบาต ตรงตามที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ใน อัคคิทัตตปุโรหิตวัตถุ หรือใน ปฐมสมณานิสกกสูตรว่า เจ้าสรณานิกายเป็นพระโสดาบันทั้ง ๆ ที่ท้อแท้ในสิกขา

สำหรับการปฏิบัติวิปัสสนาจากการศึกษาพบว่า ศิลปะเป็นองค์ประกอบในขั้นพื้นฐานของการปฏิบัติวิปัสสนาผู้ที่จะบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาได้ต้องเป็นผู้ที่มีศีล ดังเจ้าสรณานิสากยะก่อนสวรรคตท่านได้สมาทานศีล เพราะมีเจตนาในการงดเว้นเนื่องจากพระองค์ชอบเสวยน้ำจันทน์ จากการศึกษาในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ไม่มีปรากฏว่าต้องรักษาศีลนานเท่าใดจึงจะปฏิบัติวิปัสสนาและบรรลุธรรมผล

ดังนั้นเจ้าสรณานิสากยะเมื่อเริ่มลงมือปฏิบัติวิปัสสนา พระองค์ปฏิบัติเป็นไปตามลำดับคือ มีความสัทธาในพระรัตนตรัยเป็นบาทฐาน สมาทานศีลให้บริบูรณ์ กำหนดหลักวิปัสสนาสติปัญญา จดจ่อในรูปนามปัจจุบันทางกายและใจเป็นวิริยะ ระลึกรู้ตามรูปนามไม่ขาดช่วงเป็นสติองค์ประกอบให้ตั้งจิตมั่นในสภาวะธรรม ที่กำหนดรู้ด้วยสติเป็นสมาธิ เมื่อองค์ประกอบครบสมบูรณ์เกิดการหยั่งเห็นลักษณะสภาวะธรรมว่ารูปนามไม่ใช่บุคคลเรา เขา มีสภาพไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน โดยการพิจารณาด้วยปัญญาอย่างแยกตามหลักของอริยสัจ 4 ด้วยบารมีที่พระองค์สร้างมาครบบริบูรณ์ จึงบรรลุเป็นพระโสดาบัน ดังที่พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ไว้ในปฐมสรณานิสกสูตร

5.2 ข้อเสนอแนะ

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งยังมีอยู่ครบบริบูรณ์ ปัจจุบันได้บันทึกลงในหนังสือที่เรียกกันว่า พระไตรปิฎก เพราะเป็นแนวทางของการปฏิบัติให้หลุดพ้นออกจากทุกข์เพื่อเข้าถึงนิพพาน การศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก เท่ากับว่าท่านได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นหลักในการปฏิบัติเพื่อประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ด้วยหลักการเดียวกับเจ้าสรณานิสากยะที่มีกัลยาณมิตตา ความเป็นผู้มีมิตรดี เพราะท่านเป็นผู้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ การศึกษาพระไตรปิฎกก็เป็นการระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ พุทธบริษัทควรศึกษาเพื่อความดับทุกข์

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาการเข้าถึงพระรัตนตรัยกับการปฏิบัติวิปัสสนาในปฐมสรณานิสกสูตร ยังขาดการศึกษาและวิธีการปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักพระคัมภีร์เถรวาทหลายอย่าง ดังนั้นผู้ที่สนใจต้องการศึกษาโดยละเอียดหรือต้องการนำข้อมูลไปใช้ในวัตถุประสงค์อย่างอื่น ควรศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมหลักธรรมที่ผู้วิจัยยังไม่ได้ศึกษาคือ การปฏิบัติสมณะนำหน้าวิปัสสนา การปฏิบัติวิปัสสนานำหน้าสมณะ การปฏิบัติ

วิปัสสนาและสมถะควบคู่กันไป การปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักอนุสสติ 10 การปฏิบัติวิปัสสนาตามหลักสติปัฏฐาน 4 โดยการศึกษาเพิ่มเติมใน กาย เวทนา จิตและธรรม ซึ่งอยู่ในหมวดอื่นที่ผู้วิจัยยังไม่ได้นำมาศึกษาวิจัย ศึกษาหลักธรรมอินทรีย์ 5 ที่บรรลุลหณะเป็นพระโสดาบันประเภทจัมมานุสารี และศึกษาศีลของบรรพชิตที่เกี่ยวข้องกับการบรรลุลหณะ

สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาวิจัยในเรื่องเดียวกันนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนะในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งต่อไป คือ

1. ศึกษาวิเคราะห์พระรัตนตรัยกับการบรรลุนิพพาน
2. ศึกษาการระลึกถึงพระรัตนตรัยกับความเชื่อไสยศาสตร์

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

_____ .พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 .

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2552.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(1) หนังสือ

ชนิด อยู่โพธิ์. ไตรสรณคัมภ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด สีวพร, 2521.

_____ .อานิสงส์ไตรสรณคัมภ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด สีวพร,
2529.

พุทธทาสภิกขุ. คู่มือมนุษย์ฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สุขภาพใจ, 2541.

พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตภาโณ). ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา. นครปฐม : โรงพิมพ์

129 หมู่ 3 ถ.สาธิตา-นครชัยศรี ต.สาธิตา อ.นครชัยศรี จ.นครปฐม, 2548.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช).พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ฉบับคำวัดที่ชาว-

พุทธควรรู้. กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, 2551.

_____ .พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ฉบับชุดศัพท์วิเคราะห์, กรุงเทพมหานคร

: โรงพิมพ์ เลียงเชียง, 2550.

- พระพุทธรูปโลหะ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์
(อาจ อาสภมหาเถระ). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท ชนาเพรส จำกัด,
2548.
- พระพรหมมิ่งคลาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ). **ปฏิวัติความมั่งงาย เลิกเชื่อไร้เหตุผลพึ่งตนเอง-
และพึ่งธรรมชาติ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ชรรรมสภา, 2540.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. (ชำระ-เพิ่มเติมช่วงที่ 1)
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.
- _____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**.
(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยบริษัท, 2551).
- พระมหาสมปอง มุกิโต. **คัมภีร์ อภิธานวรรณนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท
ประยูรวงศ์พรินติ้ง จำกัด, 2547.
- พระศรีศาสนวงศ์ (มีชัย วีรปญฺโณ). **มหานมัสการ**. นครปฐม : โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วน
จำกัด ซีเอไอ เซ็นเตอร์ จำกัด, 2550.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาตอ) รจนา. **วิปัสสนาญ้ย เล่ม 1**. แปลโดย
พระคันธสาราภิงศ์. นครปฐม : โรงพิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอ เซ็นเตอร์
จำกัด, 2550.
- _____ . **วิปัสสนาญ้ย เล่ม 2**. แปลโดย พระคันธสาราภิงศ์. นครปฐม : โรงพิมพ์
ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอ เซ็นเตอร์ จำกัด, 2546.
- _____ . **มหาสติปัฏฐานสูตร ทางสู่พระนิพพาน**. แปลโดย พระคันธสาราภิงศ์.
กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, 2549.
- _____ . **ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร**. แปลโดย พระคันธสาราภิงศ์. กรุงเทพมหานคร
: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2552.
- _____ . **วิปัสสนาญชนี**. แปลโดย จำรูญ ชรรรมดา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์, 2553.
- สุเทพ พรหมเลิศ. **พระไตรปิฎกศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ หจก. ไทยรายวันการพิมพ์
2552.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). **การนับถือพระรัตนตรัยของ-
ชาวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2553.

_____. **ความหมายแห่งพระรัตนตรัย**. นครปฐม : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541.

_____. **หลักพระพุทธศาสนา**. นครปฐม : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2549.

_____. **ลักษณะพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย,
2540.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **อุบาสกปฏิบัติ ระเบียบแสดงตนเป็น-
พุทธมามกะ พุทธประวัติและ หัวข้อพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร
: โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2525.

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสมมหาเถระ). **อริยวังสปฏิปทา**. กรุงเทพมหานคร
: โรงพิมพ์ หจก. ประยูรสาส์นการพิมพ์, 2554.

(2.) วิทยานิพนธ์

นางสาวศิริกาญจน์ ทศนีย์ไตรเทพ. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องมาตรการกับการบรรลุเป็น
พระอรหันต์ : ศึกษาเฉพาะกรณีพระองค์สิริมาลาเถระ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร-
มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551.

นายันทพล โธณโกศล. “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่อง ชั้น 5 กับการบรรลุธรรม ใน
พระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2548.

นายไพโรจน์ สุทธิปมมงคล. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของจิตตคหบดีอุบาสก ที่ปรากฏ”
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.

นายสินชัย วงษ์จำนง. “การศึกษาคติภพของคฤหัสถ์ผู้เป็นพระอริยบุคคลใน-
พระพุทธศาสนา” **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2549.

พระมหาอำนาจ อานนุโท (จันทร์เปล่ง).“การศึกษาเรื่องการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนา-
เถรวาท”วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย
: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542.

(3.) บทความ/สาระสังเขปออนไลน์

พระอาจารย์ สิงห์ ขนุดยากโม. (พระครูญาณวิศิษฐ์) พระมหาปิ่น ปญฺญาพโล.
แบบถึงพระไตรสรณคมน์. ออนไลน์.
<http://www.larndham.net/cgi-bin/kratoo.pl/004624.htm>,
1 กรกฎาคม พ.ศ. 2554.

ภาคผนวก

มหาจุฬาทศปิฎก สุตตตปิฎก สัตตตปิฎก มหาวารวคคปาติ เล่ม ๑๕ หน้า ๓๒๔

ปรมสรณานิสกุสุต

[๑๐๒๐] กปิลวตถุณิทานํ เตน โข ปน สมเยน สรณานิ สกุโก กาลกโต โหติ, โส ภควตา พุยาโกโต “โสตาปนุโนอวินิปาตธมฺโม นียโต สมุโพธิปราชโน” ติ. ตตฺร สฺทํ สมฺพหุลา สกฺกา สงฺคมฺม สมากมฺม อฺชฺฌายนฺติ จิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ “อฺจฺฉริยํ วต โภ อพฺภุตํ วต โภ, เอตฺถทานิ โภ น โสตาปนุโน ภวิสฺสติ ยตฺร หิ นาม สรณานิ สกุโก กาลกโต, โส ภควตา พุยาโกโต โสตาปนุโน อวินิปาตธมฺโม นียโต สมุโพธิปราชโนติ” สรณานิ สกุโก สิกฺขาทุพฺพลฺยมาปาติ, มชฺชปานิ อปาเยํ ติ.

อถ โข มหานาโม สกุโก เยน ภควา เตนฺปสงฺกมิ, อุปสงฺกมิทฺวา ภควนฺตํ อภิวาเทตฺวา เอกมนฺตํ นิสีทิ, เอกมนฺตํ นิสินฺโน โข มหานาโม สกุโก ภควนฺตํ เอตทโวจ: อิท ฆนฺเต สรณานิ สกุโก กาลกโต โส ภควตา พุยาโกโต “โสตาปนุโน อวินิปาตธมฺโม นียโต สมุโพธิปราชโน” ติ. ตตฺร สฺทํ ฆนฺเต สมฺพหุลา สกฺกา สงฺคมฺม สมากมฺม อฺชฺฌายนฺติ จิยฺยนฺติ วิปาเจนฺติ “อฺจฺฉริยํ วต โภ, อพฺภุตํ วต โภ เอตฺถทานิ โภ น โสตาปนุโน ภวิสฺสติ. ยตฺร หิ นาม สรณานิ สกุโก กาลกโต, โส ภควตา พุยาโกโต โสตาปนุโน อวินิปาตธมฺโม นียโต สมุโพธิปราชโน ติ สรณานิ สกุโก สิกฺขาทุพฺพลฺยมาปาติ, มชฺชปานิ อปาเยํ” ติ

โย โส มหานาม ทิฆรตฺต อุปาสโก พุทฺธ สรณํ คโต, ธมฺมํ สรณํ คโต, สงฺฆํ สรณํ คโต, โส กถํ วินิปาตํ กจฺเจยฺย. ยถฺหิ ตํ มหานาม สมฺมา วทฺมานโน วเทยฺย “ทิฆรตฺตํ อุปาสโก พุทฺธํ สรณํ คโต, ธมฺมํ สรณํ คโต, สงฺฆํ สรณํ คโต, ติ สรณานิ สกฺกํ สมฺมา วทฺมานโน วเทยฺย : สรณานิ มหานาม สกุโก ทิฆรตฺตํ อุปาสโก พุทฺธํ สรณํ คโต, ธมฺมํ สรณํ คโต, สงฺฆํ สรณํ คโต, โส กถํ วินิปาตํ กจฺเจยฺย.

อิท มหานาม เอกจฺโจ ปุคฺคโล พุทฺธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมฺนฺนาคโต โหติ “อิตฺปิ โส ภควา ๆเปฯ สตุถา เทวมฺนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควา”ติ. ธมฺเม ๆเปฯ สํเมฯ เปฯ หาสปลฺยโล, ชวนปลฺยโล, วิมุตฺติยา จ สมฺนฺนาคโต, โส อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺติํ ปลฺยลาวิมุตฺติํ ทิฏฺฐเจว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกิตฺวา อุปสมฺปชฺช วิหริติ. อยมฺปิ โข

มหานาม ปุคฺคโล ปริมุตฺโต นีรยา, ปริมุตฺโต ตีรจฺจฺฉานโยนียา, ปริมุตฺโต ปิตฺติวิสยา,
 ปริมุตฺโต อปายทุกฺคตฺติวินิปาตา.

อิธ ปน มหานาม เอกจฺโจ ปุคฺคโล พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมฺนฺนาคโต โหติ
 “อิตฺปิ โส ภควา ฯเปฯ สตุถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควา”ติ. ชมฺเม ฯเปฯ สงฺฆे ฯเปฯ
 หาสปฺลฺโย, ชวนปฺลฺโย, น จ วิมุตฺติยา สมฺนฺนาคโต, โส ปญฺจนนํ โอรมฺภากิยานํ
 สลฺโยชนานํ ปริกฺขยา โอปปาดิโก โหติ ตตฺถ ปรีนิพฺพายี อนาวตฺตฺติชฺชโม อสฺมา โลกา
 อยมฺปิ โข มหานาม ปุคฺคโล ปริมุตฺโต นีรยา, ปริมุตฺโต ตีรจฺจฺฉานโยนียา, ปริมุตฺโต
 ปิตฺติวิสยา, ปริมุตฺโต อปายทุกฺคตฺติวินิปาตา.

อิธ ปน มหานาม เอกจฺโจ ปุคฺคโล พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมฺนฺนาคโต โหติ
 “อิตฺปิ โส ภควา ฯเปฯ สตุถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควา”ติ. ชมฺเม ฯเปฯ สงฺฆे ฯเปฯ
 ฯ น หาสปฺลฺโย, น ชวนปฺลฺโย, น จ วิมุตฺติยา สมฺนฺนาคโต โส ตินฺณํ สลฺโยชนานํ
 ปริกฺขยา รากโทสโมหานํ ตนฺตุตา สกทาคามิ โหติ สกิทเว อิมํ โลกํ อากนฺตุวา
 ทุกฺขสฺสนฺต กโรติ. อยมฺปิ โข มหานาม ปุคฺคโล ปริมุตฺโต นีรยา, ปริมุตฺโต
 ตีรจฺจฺฉานโยนียา, ปริมุตฺโต ปิตฺติวิสยา, ปริมุตฺโต อปายทุกฺคตฺติวินิปาตา.

อิธ ปน มหานาม เอกจฺโจ ปุคฺคโล พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมฺนฺนาคโต โหติ
 “อิตฺปิ โส ภควา ฯเปฯ สตุถา เทวมนุสฺसानํ พุทฺโธ ภควา”ติ. ชมฺเม ฯเปฯ สงฺฆे ฯเปฯ น
 หาสปฺลฺโย น ชวนปฺลฺโย, น จ วิมุตฺติยา สมฺนฺนาคโต, โส ตินฺณํ สลฺโยชนานํ ปริกฺขยา
 โสตาปนฺโน โหติ อวินิปาตชฺชโม นียโต สมฺโพธิปฺราโยน อยมฺปิ โข มหานาม ปุคฺคโล
 ปริมุตฺโต นีรยา, ปริมุตฺโต ตีรจฺจฺฉานโยนียา, ปริมุตฺโต ปิตฺติวิสยา, ปริมุตฺโต
 อปายทุกฺคตฺติวินิปาตา.

อิธ ปน มหานาม เอกจฺโจ ปุคฺคโล น เหว โข พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน
 สมฺนฺนาคโต โหติ. น ชมฺเม ฯเปฯ น สงฺฆे ฯเปฯ น หาสปฺลฺโย, น ชวนปฺลฺโย, น จ
 วิมุตฺติยา สมฺนฺนาคโต. อปิจฺจสฺส อิม ชมฺมา โหนฺติ: สทฺธิทฺธิริยํ วิริยฺนิทฺธิริยํ สติทฺธิริยํ
 สมาริทฺธิริยํ ปญฺณินฺทฺธิริยํ, ตถาคตฺตปฺเวทิตา จสฺส ชมฺมา ปญฺญาเย มตฺตโส นิชฺฌานํ ขมนฺติ.
 อยมฺปิ โข มหานาม ปุคฺคโล อคฺคฺตา นีรยํ อคฺคฺตา ตีรจฺจฺฉานโยนึ อคฺคฺตา เปตฺติวิสยํ
 อคฺคฺตา อปายํ ทุกฺคตฺติ วินิปาตํ.

อิฐ ปน มหานาม เอกจุใจ ปุคฺคโล น เหว โข พุทุเช อเวจฺจปฺปสาเทน
 สมฺนฺนาคโต โหติ. น ฐมฺเม ๆเปฯ น สงฺฆเม ๆเปฯ น หาสปฺญโล, น ชวนปฺญโล, น จ
 วิมุตติยา สมฺนฺนาคโต, อปฺิจสฺส อิม ฐมฺมา โหนฺติ: สทฺธินฺทฺริยํ ๆเปฯ ปฺญณฺินฺทฺริยํ ตถาคเต
 จสฺส สทฺฐามตฺตํ โหติ เปมฺมตฺตํ. อยมฺปิ โข มหานาม ปุคฺคโล อคฺนฺตา นิริยํ อคฺนฺตา ติรฺจ
 ฉานโยนี อคฺนฺตา เปตฺติวิสยํ อคฺนฺตา อปายํ ทฺคฺคตี วิณีปาดํ อิม เจปี มหานาม มหาสาลา
 สุภาสิตํ ทฺพภาสิตํ อาชานนฺยุ, อิมวาทํ มหาสาลे พฺยากเรยฺยํ โสตาปฺนฺนา อวิณีปาดฐมฺมา
 นียตา สมฺโพธิปฺรายนา”ติ กิมงฺค ปน สรฺกานี สกฺกํ สรฺณานี มหานาม สกฺโก มรณฺกาลे
 สิกฺขํ สฺมาทียีติ. จตฺตถํ

พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวารวรรค [๑๑. โสดาปัตติสังยุต] ๓. สรรณาวรรค ๔.
ปฐมสรณานิสัkkกสูตร

๔. ปฐมสรณานิสัkkกสูตร

ว่าด้วยเจ้าศากยะพระนามว่าสรณานิ^๑ สูตรที่ ๑

[๑๐๒๐] เรื่องเกิดขึ้นที่กรุงกบิลพัสดุ์

สมัยนั้น เจ้าศากยะพระนามว่าสรณานิสวรรคตแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ทรงพยากรณ์ท้าวเธอว่า “เป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า” ได้ยินว่า ณ ที่นั้น เจ้าศากยะหลายพระองค์มาประชุมพร้อมกันต่างตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า “ท่านทั้งหลาย น้าอัสจรรยจริง ไม่เคยปรากฏ บัดนี้ใครเล่า ณ ที่นี้จักไม่เป็นพระโสดาบัน เพราะเจ้าสรณานิสากยะสวรรคตแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ทรงพยากรณ์ท้าวเธอว่า ‘เป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า’ แต่เจ้าสรณานิสากยะถึงความท้อแท้ในสิกขา เสวยน้ำจันท์”

ครั้งนั้น เจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอประทานวโรกาส เจ้าสรณานิสากยะสวรรคตแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ทรงพยากรณ์ท้าวเธอว่า ‘เป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า’ ได้ยินว่า ณ ที่นั้น เจ้าศากยะหลายพระองค์มาประชุมพร้อมกันต่างตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า ‘ท่านทั้งหลาย น้าอัสจรรยจริง ไม่เคยปรากฏ บัดนี้ใครเล่า ณ ที่นี้จักไม่เป็นพระโสดาบัน เพราะเจ้าสรณานิสากยะสวรรคตแล้ว พระผู้มีพระภาคได้ทรงพยากรณ์ท้าวเธอว่า ‘เป็นโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า’ แต่เจ้าสรณานิสากยะถึงความท้อแท้ในสิกขา เสวยน้ำจันท์”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาบพิตร อุบาสกผู้ถึงพระพุทฺธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะตลอดกาลนาน จะถึงความตกต่ำได้อย่างไร บุคคลเมื่อจะกล่าวให้ถูกต้อง พึงกล่าวถึงอุบาสกนั้นไคว่า ‘เป็นผู้ถึงพระพุทฺธ พระธรรม และพระสงฆ์

^๑ บางแห่งใช้คำว่า สรกานิ หรือ สรกาณิ

เป็นสรณะตลอดกาลนาน’ บุคคลเมื่อจะกล่าวให้ถูกต้อง ก็พึงกล่าวถึงเจ้าศากยะ
พระนามว่าสรณานิว่า ‘เป็นอุบาสก ผู้ทรงถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์
เป็นสรณะตลอดกาลนาน’ พระองค์จะถึงความตกต่ำได้อย่างไร

มหาบพิตร บุคคลบางคนในโลกนี้

๑. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า ‘แม้
เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นศาสดา
ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มี
พระภาค’ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม
 ฯลฯ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ ฯลฯ
มีหาสปัญญา (ปัญญาร่าเริง) มีชวนปัญญา (ปัญญาเล่นไป)
และถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เขาทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ
อันไม่มีอาสวะเพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองเข้าถึงอยู่
ในปัจจุบัน แม้บุคคลนี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิ
แห่งเปรต อบาย ทุกคติ และวินิบาต
๒. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า ‘แม้
เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นศาสดา
ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มี
พระภาค’ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม
 ฯลฯ ในพระสงฆ์ ฯลฯ มีหาสปัญญา มีชวนปัญญา แต่ไม่
ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เขาจึงเป็นโอปปาติกะ เพราะโอรัมภากิย-
สังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป จักปรินิพพานในภพนั้น ไม่หวน
กลับมาจากโลกนั้นอีก แม้บุคคลนี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดสัตว์
ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุกคติ และวินิบาต
๓. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า ‘แม้
เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นศาสดา
ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มี
พระภาค’ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม
 ฯลฯ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ ฯลฯ

ไม่มีหยาตปัญหา ไม่มีชวณปัญหา ทั้งไม่ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ
 เขาจึงเป็นพระสกทาคามี มาสู่โลกนี้อีกเพียงครั้งเดียว ก็จะทำ
 ที่สุดแห่งทุกข์ได้ เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป เพราะ
 บรรเทาหยาต โทสะ โมหะให้เบาบางได้ แม้บุคคลนี้ก็พ้นจากนรก
 กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุกคติ และวินิบาต

๔. ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่า ‘แม้
 เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ฯลฯ เป็นศาสดา
 ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มี
 พระภาค’ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม
 ฯลฯ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ ฯลฯ
 ไม่มีหยาตปัญหา ไม่มีชวณปัญหา ทั้งไม่ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ
 เขาจึงเป็นพระโสดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มีความแน่นอนที่จะ
 สำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า เพราะสังโยชน์ ๓ ประการสิ้นไป
 แม้บุคคลนี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต
 อบาย ทุกคติ และวินิบาต

๕. ไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ฯลฯ
 ไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม ฯลฯ
 ไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ ฯลฯ ไม่มี
 หยาตปัญหา ไม่มีชวณปัญหา ทั้งไม่ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ แต่เขา
 มีธรรมเหล่านี้ คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธิินทรีย์
 ปัญญินทรีย์ และธรรมทั้งหลายที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อม
 ควรแก่การพิจารณาด้วยปัญญาโดยประมาณ แม้บุคคลนี้ก็ไม่ไป
 สู่ นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งเปรต อบาย ทุกคติ และ
 วินิบาต

๖. ไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ฯลฯ
 ไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระธรรม ฯลฯ
 ไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ ฯลฯ ไม่มี
 หยาตปัญหา ไม่มีชวณปัญหา ทั้งไม่ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ แต่เขา

มีกรรมเหล่านี้ คือ สัทชินทรีย์ ๗๗ ปัญญาอินทรีย์ และเขามี
ศรัทธาพอประมาณ ความรักพอประมาณในพระตถาคต แม้
บุคคลเหล่านี้ก็ไม่ไปสู่นรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ภูมิแห่งปรต
อบาย ทุกคติ และวินิบาต

มหาบพิตร แม้หากต้นสาละใหญ่เหล่านี้พึงรู้จักคำสุภายิต คำทุภายิต
อาตมภาพก็จะพยากรณ์ต้นสาละใหญ่เหล่านี้ว่า ‘เป็นโศดาบัน ไม่มีทางตกต่ำ มี
ความแน่นอนที่จะสำเร็จสัมโพธิในวันข้างหน้า’ ไม่จำเป็นต้องกล่าวถึงเจ้าสรณานิสาทายะ
เลย เพราะเจ้าสรณานิสาทายะได้สมาทานสิกขาบทในเวลาจะสวรรคต”

ปฐมสรณานิสังกสูตรที่ ๔ จบ

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : นายเมธี เมธีสถิตย์นนท์
- เกิด : วันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2509
- สถานที่เกิด : 85 หมู่ที่ 1 ตำบลวังแหม อำเภอลองโขง จังหวัด กำแพงเพชร
- การศึกษา : พ.ศ. 2530 สำเร็จการศึกษา นักธรรมชั้นตรี
พ.ศ. 2531 สำเร็จการศึกษา นักธรรมชั้นโท
พ.ศ. 2549 สำเร็จการศึกษา ธรรมศึกษาชั้นเอก
พ.ศ. 2551 สำเร็จการศึกษา ปริญญาตรีสาขาวิชาปรัชญา
มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์บุรีรัมย์ ศูนย์การศึกษาจังหวัดชลบุรี
- ประสบการณ์การทำงาน: พ.ศ. 2532 - 2534 สร้างแม่ข่ายเทียมในประเทศลิเบีย
พ.ศ. 2538 ทำธุรกิจเครื่องถ่ายเอกสาร จนถึงปัจจุบัน
พ.ศ. 2546 ประธานชมรมนิสิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
จังหวัดระยอง
- อุปสมบท : พ.ศ. 2529 อุปสมบทพระภิกษุ ถึงพ.ศ. 2531
- การปฏิบัติวิปัสสนา : พ.ศ. 2553 ผ่านการอบรมปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา เป็นเวลา 7 เดือน
ณ. ศูนย์ปฏิบัติธรรมธรรมโมลี ต.หนองน้ำแดง อ.ปากช่อง
จ.นครราชสีมา วันที่ 25 ก.ค. พ.ศ. 2553 – วันที่ 25 ก.พ. 2554
- ปีที่เข้าศึกษา : พ.ศ. 2552 มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยา
เขตบาศีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา
- ปีที่สำเร็จการศึกษา : พ.ศ. 2555 หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาศีศึกษาพุทธโฆส
นครปฐม สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา
- ที่อยู่ปัจจุบัน : 666 หมู่ที่ 3 ตำบลบ้านฉาง อำเภอบ้านฉาง จังหวัดระยอง 21130
E – mail : metee2555@hotmail.com